

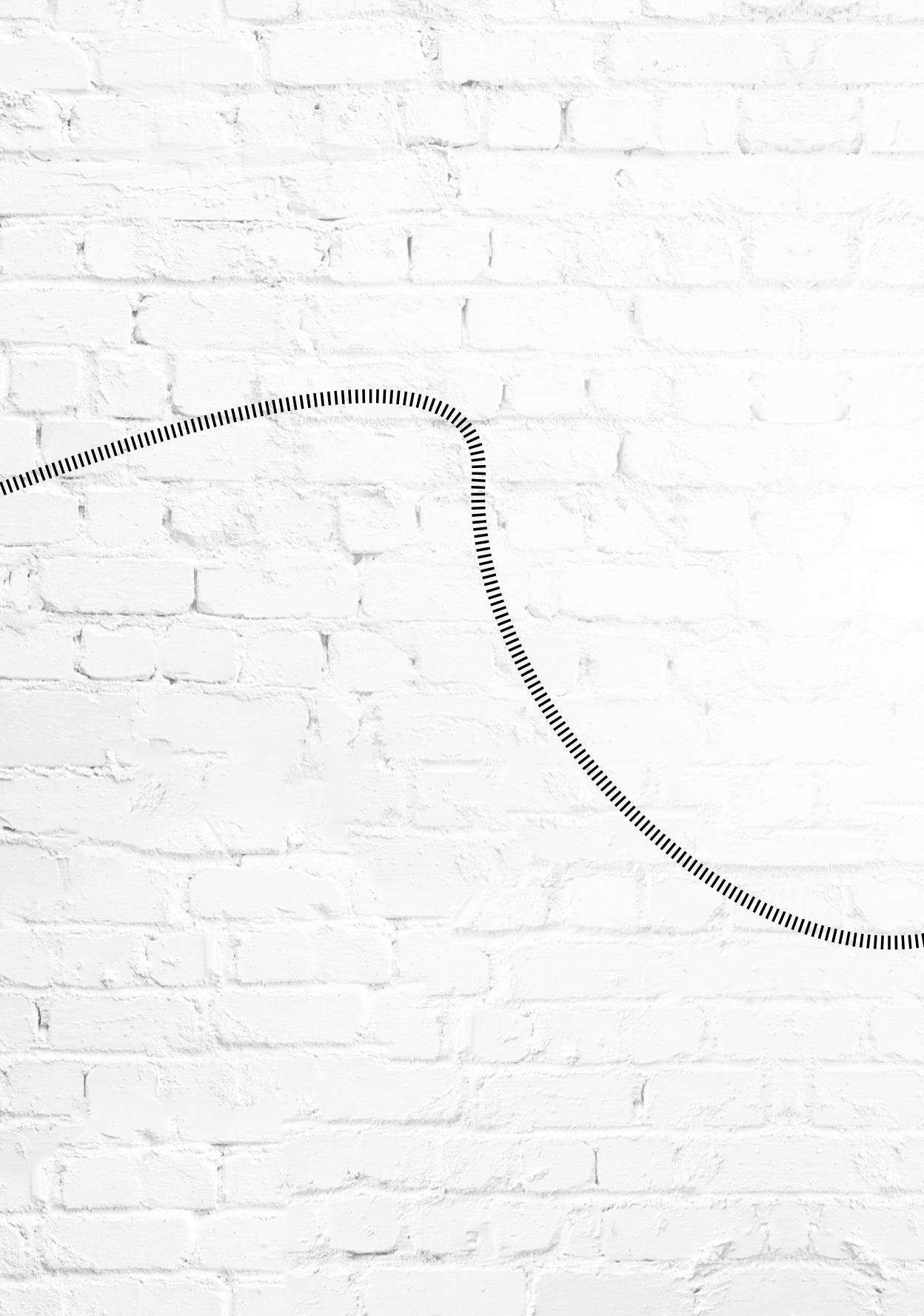
GLAS DJECE:

STVARANJE PROSTORA I POKRETANJE PROMJENA

Priručnik za odrasle

Munivrana, Perak, Pavlović

START THE
CHANGE!

GLAS DJECE:

STVARANJE PROSTORA I POKRETANJE PROMJENA

Priručnik za odrasle

Munivrana, Perak, Pavlović

SADRŽAJ

I. GLAS DJECE - ZAŠTO?

Što znači „imati glas“ odmalena? _____	7
KUTIJA S ALATIMA _____	8
Djeca kao bića drugačija od nas? _____	12
Razumijemo li kako je biti dijete? _____	13
Dječji um _____	14
KUTIJA S ALATIMA _____	15
Kako je glas povezan s dobrobiti i potrebama djece? _____	18
Najvažnije dječje potrebe _____	19
KUTIJA S ALATIMA _____	21
Koja je veza između glasa i prava djece? _____	29
Kako su djeca shvaćana kroz povijest? _____	30
KUTIJA S ALATIMA _____	31
Kako će glas pomoći djeci da postanu odrasli članovi društva? _____	34
Učiti o društvu kroz građanski odgoj i obrazovanje _____	37
KUTIJA S ALATIMA _____	38

II. NE SLUŠAMO DJECU JER...:

Mislimo li da je slušanje djece isto što i ispunjavanje svake njihove želje? _____	41
KUTIJA S ALATIMA _____	44
Što ako ni mi nemamo glas? _____	46
KUTIJA S ALATIMA _____	46
Imamo li modele upravljanja koji potiču glas i inicijativu? _____	50
KUTIJA S ALATIMA _____	52
Ipak najvažnije – kako vidimo odnose s učenicima? _____	56
KUTIJA S ALATIMA _____	57

III. ŠTO ĆE SE DOGODITI KAD DJECI DATE GLAS?

Komunikacija će postati otvoreniya _____	63
KUTIJA S ALATIMA _____	64
Glas učenika i empatija: više suosjećanja _____	67
KUTIJA S ALATIMA _____	68
Učenje: glas kao ključan element učenja i poučavanja u 21. stoljeću _____	72
KUTIJA S ALATIMA _____	73
Kreativnost: potencijal glasa u stvaranju i izražavanju _____	75
KUTIJA S ALATIMA _____	76
Promjena: rast i razvoj kroz aktivno sudjelovanje _____	79
KUTIJA S ALATIMA _____	79

IV. DA BISTE STVORILI PROSTOR ZA GLAS DJECE I MLADIH...

KUTIJA S ALATIMA _____	85
Od dječjega glasa do aktivne participacije: teorijski modeli _____	85
Hartove participacijske ljestve _____	85
Shierovi putovi do participacije _____	87
Spektar glasa učenika (Toshalis, Nakkula, 2012.) _____	87
Gdje smo u spektru? _____	90
Nehijerarhijski modeli _____	90
Model dječje participacije Laure Lundy (2007.) _____	90
Vijeće učenika: središte dječje participacije u školi? _____	91
Koja je uloga vijeća učenika? _____	91
U čemu je problem s učeničkim vijećima? _____	92
Ideje i moguće strategije _____	92
Kako znamo da vijeće dobro radi? _____	93
Jačajte osobne i socijalne kompetencije djece i mladih u grupnom radu _____	95
IZ DJEČJEGA KUTA: Škola budućnosti _____	98
Osnujte učenički akcijski tim _____	99
Savjeti i preporuke učenika i učenika _____	100
LITERATURA: _____	102

IMPRESSUM

NASLOV

„Glas djece: stvaranje prostora i pokretanje promjena“ – priručnik za odrasle

IZDAVAČ

Forum za slobodu odgoja
Đorđićeva 8
10 000 Zagreb

ZA IZDAVAČA

Mario Bajkuša

AUTORICE

Ana Munivrana
Jelena Perak
Višnja Pavlović

UREDNIKA

Višnja Pavlović

LEKTORICA

Ranka Đurđević

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Renato Pongrac

Zagreb, 2021.

**START THE
CHANGE!**

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001112288.

PROJEKT „Pokreni promjenu – poticanje mladih na promjene putem interkulturalnog obrazovanja i volontiranja“, (Br. ugovora.: 612200-EPP-1-2019-1-HREPPKA3-IPI-SOC-IN)

Program ERASMUS+ Ključna aktivnost 3: Podrška reformi politike – Socijalna uključenost u području obrazovanja, osposobljavanja i mladih

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Ova publikacija financirana je sredstvima programa Europske unije Erasmus+. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Forum za slobodu odgoja i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Ovaj projekt sufinancira Ured za udruge Vlade RH. Stajališta iznesena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Forum za slobodu odgoja.

Ova je publikacija izrađena uz financijsku podršku Grada Zagreba. Sadržaj ove publikacije u isključivoj je odgovornosti Forum za slobodu odgoja i ni pod kojim se uvjetima ne može smatrati kao odraz stajališta Grada Zagreba.

Priručnik nas vodi prema mogućnosti da učitelji i djeca zajedno stvaraju prekrasan svijet osnaženih ljudskih bića koja su sposobna svrhovito živjeti u društvu, istovremeno s razumijevanjem i brižnošću za svijet oko sebe.

Kako priručnik nježno otkriva, mjesto na kojem možemo započeti transformaciju društva jest u nama odraslima, učiteljima, odgojiteljicama, edukatorima. Integrirajući stručna razmišljanja psihoterapeutkinja, istraživača, razvojnih psihologinja, psihijatar, filozofkinja, povjesničara, zagovarateljica dječjih prava, politologa, rukovoditeljica, ovaj tekst pokazuje nam kako možemo podržavati razvoj učenica i učenika da aktivno (su)djeluju u svijetu koji ih okružuje.

Ispunjeni svjedočanstvima djece, mladih i učitelja te citatima mislilaca od Rousseaua preko Freirea do Henriette Fore, vidimo kako se naša djeca i mnogi od naših najvećih mislilaca slažu s temeljnom idejom da preobrazba društva počinje unutarnjom preobrazbom. Veliko je bogatstvo priručnika u tome što učitelje i druge odgojno-obrazovne radnike izaziva na duboko razmišljanje i promišljanje te poziva na vježbe unutar i izvan učionice.

Ova čarobna mješavina detalja pronicljive teorije, isticanja vizionarskog vodstva i nuđenja samorefektivne prakse stvara priliku odgojno-obrazovnim radnicima da prepoznaju gdje su na putu preusmjerenja svojeg razmišljanja od onog u kojem odrasli jesu i trebali bi u potpunosti kontrolirati školsko okružje na ono u kojem smo u stanju osloboditi se tjeskobe, kontrole i brige te početi vjerovati u mudrost djece, sebe i suradnju kako bismo osigurali da svi u školskom okružju mogu zdravo rasti i razvijati se.

Ovo je vizionarsko djelo koje raširenih ruku dočekujemo u svijet glasa i sudjelovanja učenika.

Mialy Dermish, SIRIUS – Policy Network on Migrant Education

Ovaj priručnik zapravo nije samo za obrazovne stručnjake i one koje rade u školama. Svaka odrasla osoba koja je zainteresirana za gradnju kvalitetnih odnosa s djecom i mladima ovaj će priručnik prepoznati kao koristan i inspirativan, pa pozivam roditelje, ujake, tetke, djedove i bake da ga pročitaju. Toliko toga imamo za naučiti.

Lana Jurko, Network of Education Policy Centers

Zahvaljujemo volonterkama Foruma za slobodu odgoja Maji Šarić i Katarini Petrović na pomoći u pripremi priča i primjera iz škola.

GLAS DJECE: STVARANJE PROSTORA I POKRETANJE PROMJENA

Priručnik vam daje različite teorijske modele, metode i smjernice o jačanju glasa djece i mladih. Praktični alati koje prikazujemo, mogu se podijeliti u četiri dimenzije: RIJEČ STRUČNJAKA, INSPIRACIJA, VJEŽBA i PRIČA IZ DJEČJEGA KUTA

LEGENDA:

RIJEČ STRUČNJAKA

INSPIRACIJA

VJEŽBA

PRIČA IZ DJEČJEGA KUTA

I. GLAS DJECE - ZAŠTO?

ŠTO ZNAČI „IMATI GLAS“ ODMALENA?

To znači imati osjećaj inicijative koji proizlazi iz uvjerenja da će nas drugi čuti i da ćemo moći utjecati na okolinu. Roditelji kojima je to važno omogućuju svojoj djeci tu vrstu izražavanja od prvog dana života, a učitelji od prvog školskog dana: glas jednako važan i vrijedan njihovom. I poštuju ga kao i svoj.

Ako iz nekog razloga ne možete učiniti ove tri stvari, vrijeme je da se posvetite sebi i nešto poduzmete kako biste pronašli svoj glas i pružili taj poklon djeci i mladima s kojima radite!

(Grossman, 2018.)

1.

Pretpostavite da im je ono što misle i imaju reći jednako važno kao i ono što vi imate reći.

**TRI SU NAČINA
DA DJECI
DATE GLAS:**

2.

Pretpostavite da od njih možete naučiti isto onoliko koliko i oni od vas.

3.

Uđite u njihov svijet igrom, aktivnostima, razgovorom; ne čekajte uvijek da oni uđu u vaš svijet kako biste ostvarili kontakt.

Djeca koja imaju glas jesu djeca s jakim osjećajem identiteta koja se zauzimaju za sebe kad je to potrebno. Govore otvoreno i nije ih tako lako zastrašiti. Prihvataju neizbježne frustracije i neuspjehe kao sastavni dio života i idu dalje. Ne boje se pokušati nove stvari i koliko je primjereno preuzimati određene rizike. S njima je zanimljivo razgovarati.

KUTIJA S ALATIMA

RIJEČ STRUČNJAKA: O glasu učenika

„Glas učenika znači dati učenicima priliku da utječu na svoje iskustvo učenja na razini načela, programa, okruženja i politika.“

(Harper, 2000.)

„Glas učenika odnosi se na pedagoške prakse u kojima mladi imaju priliku utjecati na odluke koje će oblikovati njihove živote i živote njihovih vršnjaka, bilo u školi, bilo izvan škole.“

(Wolfe, Steinberg & Hoffman, 2013.)

„Glas učenika jest koncept i niz pristupa koji stavljaju učenike uz obrazovne stručnjake kao kritičare i kreatorne obrazovne prakse.“

(Cook-Sather, 2020.)

„Glas učenika seže od osnovnih oblika poput toga da mladi dijele svoje mišljenje o problemima i mogućim rješenjima, preko toga da im omogućimo da surađuju s odraslima kako bi se progovorilo o problemima u školi, sve do toga da postanu predvodnici promjena.“

(Mitra, 2009.)

„Glas učenika proces je konzultiranja učenika radi poticanja dijaloga koji se tiče učenja i poučavanja i svega što se odnosi na prakse i politike škole.“

(Morris, 2020.)

CHILD AGENCY (djelovanje, poticaj i motivacija za aktivno sudjelovanje)

„Uloga pojedinca u konstruiranju vlastitog iskustva svijeta je aktivna, to jest 'ljudi su nositelji svojeg iskustva, a ne samo oni koji ga proživljavaju.“

(Bandura, 2001.)

INSPIRACIJA: Priča o Ericu

Trond Waage je UNICEF-ov stručnjak za djecu u Firenci, a sedam je godina bio norveški dječji pravobranitelj. Jednog ga je dana nazvao bivši student, tada ravnatelj srednje škole, i rekao da ima velikih problema s jednim drugim razredom (u Norveškoj je to završni razred *niže srednje škole*). Bili su glasni, nemogući, neposlušni, ometali su rad svih. Zatražio je Trondovu pomoć.

Kad je došao u školu pomoći i sastati se s tim razredom i roditeljima, shvatio je da ne može ništa. Učenici tog razreda nisu ga uopće slušali, poštovali, nisu željeli razgovarati. Predvodnik im je bio dječak Eric koji je držao noge na stolu i izvrtao sve što je Trond rekao. Uzrujan, rekao im je: „Dobro, to je vaš život, vaše odluke.“ Jadan i razočaran sjeo je s roditeljima pri čemu su se svi složili: „Što je tu je, ne može se puno.“

Na putu kući stao je na benzinskoj postaji i popio kavu, a poslužio ga je – taj isti dječak Eric! S 15 i pol godina vodio je smjenu, posluživao obroke i kavu, izdavao račune, bio ljubazan. Šokiran, Trond ga je pitao kako to da je toliko drugačiji. Eric mu je rekao:

„Trond, jednostavno je to. U školi nikad mi se nitko nije obratio s poštovanjem. Kad me ne poštuju, ne ponašam se odgovorno. Vrlo jednostavno.“

Tronda se duboko dojmilo ovo iskustvo i često se poslije konzultirao s Ericom u svojem radu kao dječji pravobranitelj.

VJEŽBA: Moj glas

Cilj: osvijestiti osobni put pronalaženja svog glasa

10-15 min samo-refleksija papir i olovka
Prisjetite se sebe kao djeteta.

Koliko vam je glasa dano? Koliko ste se mogli i smjeli slobodno izražavati? Gdje i s kime?

Tko vas je volio slušati, kome ste mogli govoriti o sebi i svemu što vam se događa?

Navedite onaj dio sebe koji ste smjeli slobodno izraziti (osjećaje, misli, stavove, ponašanja, riječi, dijelove osobnosti...).

Što niste mogli ili smjeli izraziti i pokazati?

Koji su tome bili razlozi (npr. osjećali ste strah od posramljivanja, kazne, nitko se tako nije ponašao ili nitko nije prepoznavao niti slušao taj dio vas, odrasli vam se nisu mogli toliko posvetiti i sl.)?

Kako vas je to oblikovalo kao osobu danas?

PRIČA IZ DJEČJEGA KUTA:
Sanjam školu
Petra Markan, 2. r., Srednja
škola Ivana Trnskog,
Hrvatska Kostajnica

Nalazim se u dječjem parku pored svoje zgrade. Sjedim na klupi i razmišljam. U pozadini mojih misli je dječji smijeh, vika: „Ja ću prvi!“ Uglavnom, sve ono što možete čuti u dječjem parku. Odlučila sam ih pitati vesele li se školi. Što mislite kakvi su odgovori prevladali? Većina je odgovorila da ne želi u školu i da se još žele igrati. Sad dolazi još jedno pitanje. Zašto djeci, čim spomenete školu, odmah na pamet pada kraj igre? Možda jer su to čuli od starije djece koja su u školi ili jer im roditelji to govore. Zašto bi se djeci uskratila igra ako idu u školu?

Svima je poznato da je škola „odgojno-obrazovna ustanova“ itd. Ali što ako bismo u tu definiciju dodali pridjev zabavna? Mislim da bismo svi bili zainteresiraniji, ali možda i ne. Napokon dolazimo do glavne teme. Kakva je to moja škola iz snova? Zatvorite oči i zamislite ovu situaciju. Ulazite u školu... Samo malo, kako sam zamislila da čitate zatvorenih očiju? Uglavnom, glumite da ste zatvorili oči. Idemo ispočetka. Ulazite u školu, čujete razne glasove, to su učenici na hodnicima škole, prave škole, a ne neke virtualne. Učenici komentiraju novi početak, svoje pustolovine tijekom karantene, ljetnih praznika, a i iskustava sonline nastave. U redu, sad je dosta zamišljanja, možete otvoriti oči. 😊 Kao što ste mogli primijetiti, odnosi u školi su vrlo dobri, odlični. Svatko sa svakim. Dobro, naravno da to ne trebamo očekivati, ali barem nema loših odnosa i prepiranja, tko se ne voli, ne razgovara. Čujete li zvono? Ne, naravno da ne čujete, ali barem se pravite da čujete, hvala! Učenici ulaze u učionice. Danas imamo jedan od novih predmeta: Mislim. To je predmet na kojem svatko ima pravo iskazati mišljenje bez ismijavanja te pokazati neke igre za zabavu koje se njemu sviđaju. Zatim: Pokazujem. To je predmet na kojem se čine dobra djela; pomaže se ljudima i životinjama. Još jedan predmet koji jest posljednji, ali ne i manje važan, a to je Razumijem. To je predmet na kojem učenik pomaže svome prijatelju iz razreda da razumije neki predmet, svi znamo da će vršnjak vršnjaku bolje nešto objasniti nego profesor. S tim predmetima učenik bi trebao shvatiti da je lijepo pomagati i biti nekome pokazatelj da se dobro dobrim vraća. Škola bi bila organizirana tako da si svatko može pronaći kutak za razmišljanje, zabavu, odmor i druženje. Profesorima bi bilo lakše voditi nastavu jer bi učenici s tim novim predmetima, a pogotovo s predmetom Razumijem, shvatili da ni profesorima nije lako. Svi bi voljeli ići u školu. Možda zvuči nemoguće, ali nikad ne reci nikad.

Nadam se da vam se sviđjela moja škola iz snova. Nije pretjerana, ali je dosta dobra i drugačija od ostalih, zar ne? Svi znamo da je to škola iz snova, a snovi ne traju vječno i jednom se moramo probuditi, a jednom možda i ne mora biti, vidjet ćemo...

(Bajkuša, M., ur. (2020.) Sanjam školu: razmišljanja učenika:ica o budućnosti obrazovanja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja)

DJECA KAO BIĆA DRUGAČIJA OD NAS?

U razvojnoj perspektivi djecu možemo gledati kao „nedovršena bića“, one koji su „na putu ka odraslosti“ (eng. *becomings*) ili kao na one koji već „jesu“ to što jesu (eng. *beings*).

Kao “*becomings*”
mladi se razvijaju,
mijenjaju, uče.

Suvremenija kretanja i dječje studije shvaćaju djecu i mlade kao aktivne subjekte koji imaju vlastito razumijevanje svijeta u kojem žive i utječu na njegovo kreiranje (Alanen & Mayall, 2001.). I premda su u razvoju, mijenjaju se i uče, njihova je vrijednost u svakom trenutku sada, u tome što jesu, u perspektivi koju sada imaju i važno ih je cijeniti takve kakvi jesu.

Kao “*beings*” mladi i njihova
perspektiva je važna u
sadašnjem trenutku.

Kao odrasli često smo, donekle i razumljivo, usmjereni i opterećeni vođenjem, pojašnjavanjem i ispravljanjem razmišljanja i viđenja djece kako bi njihovo razmišljanje bilo što sličnije našem i kako bismo ih „izveli na pravi put“. I premda usmjeravanje i poučavanje imaju svoju vrijednost, istovremeno njima možemo poricati i umanjivati ono što djeca jesu, osjećaju i vide.

Prepoznajemo djecu kao kompetentna ljudska bića koja imaju prirodno pravo i sposobnost pridonositi odlukama koje se tiču njihovih života. Djeca su ključni izvori znanja i stručnjaci za svoje živote, ona su nam najbolji savjetnici za sva pitanja koja ih se tiču.

(MacNaughton et al., 2003.)

RAZUMIJEMO LI KAKO JE BITI DIJETE?

Kad se pokušate prisjetiti kako je to biti dijete, neće vam biti lako. Fizičke, emocionalne, hormonske i psihološke promjene toliko su dramatične da se čini kao da se radi o drugoj vrsti! Ako ste imali iskustvo života s malom bebom, znate da su ta mala bića pomalo kao „s drugog svijeta“. Osjećaju i izražavaju se na svoj način, imaju svoj ritam i moramo im se potpuno prilagoditi u toj fazi da bismo odgovorili na njihove potrebe kako bi preživjela i dobila ono što im je potrebno.

Kako odrastaju, pomalo ih „doživamo“ u svoj svijet, svijet odraslih, no i dalje će još dugo oni biti neka druga vrsta.

Mi odrasli često koristimo razne fraze da ih opišemo. Ovo su samo neke od njih:

“RAZMAŽEN JE”

“URLA I VIČE”

“ZAIGRAN JE”

“UVIJEK SE ŽALI”

“VIDIM GA, A NE ČUJEM, TOLIKO JE DOBAR”

„ODSUTNA JE“

“SVE SAMA RADI, KAO DA JE ODRASLA”

“DIVLJI JE”

“DRAMATIZIRA”

“NIKAKO NE MOŽE...”

“NIJE SAMOSTALAN”

“DOBRA MI JE, UVIJEK JE POSLUŠNA”

“TRAŽI PAŽNJU”

“MUSTRA”

“NEMOGUĆA JE”

“CENDRA”

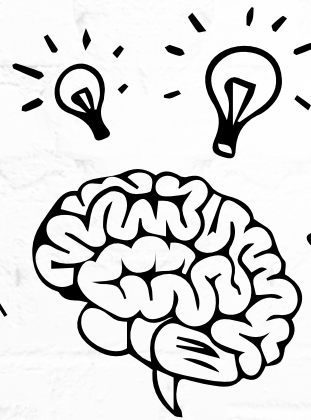
A tu su naravno i sva ona neverbalna ponašanja poput šutnje i ignoriranja, bacanja predmeta, vikanja, lupanja vratima, neobičnih kreacija itd. koja nam predstavljaju izazove i traže od nas iskorak – u razumijevanju, a onda i komuniciranju.

Zrelost i odraslost, samostalnost, smirenost, kontrola, pristojnost tek su neke od odlika koje uporno hvalimo i nastojimo što prije postići kako bismo umanjili svoju nelagodu i spoznaju da je odrastanje polagani proces koji možda možemo poticati, ali ne možemo prisiliti.

No nisu samo bebe ili predškolci dramatično drugačija bića od nas. I adolescenti nas u svojoj posebnoj fazi života i sazrijevanja mogu jednako šokirati i izbezumiti. To se može očitovati u povlačenju u sebe, cinizmu, pasivnosti, drastičnim promjenama izgleda, novim interesima ili pak agresiji, prkošenju, popuštanju u školi, eksperimentiranju s alkoholom i cigaretama, seksualnosti... Njihovo ponašanje kojim nastoje (ponovno) izgraditi i redefinirati sebe i svoje odnose može nas zabrinuti i navesti na pokušaje „ispravljanja“, „popravljanja“, prijetnji, ucjena, a da se i ne zapitamo kakav smo to svijet mi odrasli stvorili i koje smo im opcije ponudili.

A možda nam je teško suočiti se i s našim djetinjstvom, našom adolescencijom, našim potrebama koje jesu ili nisu bile zadovoljene, svime onim što smo smjeli ili nismo i onim što nismo dobili ili doživjeli.

Kad bismo se malo dublje zagledali, možda bismo i u sebi pronašli trag emocija i želja djeteta, stanja koja smo možda zaboravili ili zakopali, ali ih, ako smo posve iskreni, nikad nismo izgubili.

DJEČJI UM

Iako je mozak djeteta do šeste godine već dosegao 90-95% svoje mase, sve do srednjih 20-ih mozak se intenzivno preoblikuje i sazrijeva. Stare veze u sivoj tvari se brišu, nove uspostavljaju i to je proces koji utječe na sposobnosti djeteta i mlade osobe da donosi odluke, prosuđuje, uči, gradi odnose i doživljava svijet oko sebe.

Oni su stvarno „veliki“, ali u nekoj su mjeri još „mali“ i ako to ne uvidimo, činit ćemo nepravdu i pogreške u odgoju i pristupu mladim ljudima. Promjene se najprije događaju u

KUTIJA S ALATIMA

RIJEČ STRUČNJAKA:
Osam važnih stvari za djecu da bi bila aktivna

stražnjem mozgu, a one u prednjem (prefrontalni korteks) traju sve do u odraslo doba. Stoga su tinejdžeri, kad donose odluke i stavove, puno više pod utjecajem amigdale, dijela mozga povezanog s impulsima, instinktima i emocijama.

„Tinejdžeri rade s mozgovima koji su još u rekonstrukciji. Zato će vam se nekad učiniti da rezoniraju 'baš odraslo', a ponekad 'baš jako impulzivno i emotivno'." (Armstrong, 2016.).

Tražeci ih za mišljenje, uspostavljajući dijalog zasnovan na uvažavanju i razumijevanju te razgovarajući s njima o njihovim stavovima i odlukama, podržavate njihov mentalni razvoj i stvaranje dobrih poveznica u njihovim umovima koji se razvijaju i uče o sebi i svijetu.

Evo jednog primjera iz područja adolescentskog mozga, termina koji se koristi u području proučavanja toga kako adolescenti funkcioniraju i uče. Kako bismo shvatili što učenicima pomaže da se uključe i budu aktivni, važno je da pogledamo kako školsko iskustvo izgleda iz njihove perspektive.

Pojednostavnjeno rečeno, da bi se tinejdžeri aktivirali, a i bolje učili, važno im je ovih osam stvari (izvor: whatkidscando.org/index.html):

- 1 da se osjećaju dobro i sigurno (fizički, mentalno, emocionalno)
- 2 da im je tema važna (da je praktična, životna)
- 3 da ima akcije, da se nešto vježba
- 4 da kroz to nauče nešto novo
- 5 da im je dostupan mentor:ica
- 6 da je to nešto što se može upotrijebiti
- 7 da promišljaju što su dobili s tim iskustvom
- 8 da planiraju dalje.

VJEŽBA: A kako vi doživljavate djecu?

samo-refleksija

Za vježbu, pročitajte ove izjave djece i osjetite možete li „biti tu s njima“, ili ih želite što prije „poučiti“ i korigirati 😊.

Nebo je zeleno.

On je mene prvi.

Neću u vrtić.

Ne da mi se učiti.

Ništa mi se ne radi.

Hoću još čokolade.

Ne trebam jaknu.

Želim tetovažu.

PRIČA IZ DJEČJEGA KUTA: Sanjam školu 2

Larisa Roso, 2. r.,
Medicinska škola Osijek

Moja škola je jedinstvena, predivna i lijepa, a moja ju mašta čini idealnom. Nijedno dijete nije u potpunosti zadovoljno svojom školom, već uvijek priželjkuje onu „svoju“ školu. Školu iz mašte. Priželjkuje svoju idealnu školu.

Dok prilaziš školi, čuje se vesela pjesma. Osjećaj je isti, kao i kada se u kazalištu gleda najveseliji mjuzikl. Na ulazu u školu čeka te ljubazan vratar koji s ljubavlju svakom učeniku otvara vrata. Škola je predivna, iako ima sasvim normalan izgled. Krase ju zidovi u šarenim bojama, lijepi i veliki prozori, učenički grafiti i slike poznatih junaka iz bajke. U školi se nalaze i slike poznatih književnika, a njihovi citati također krase školske zidove.

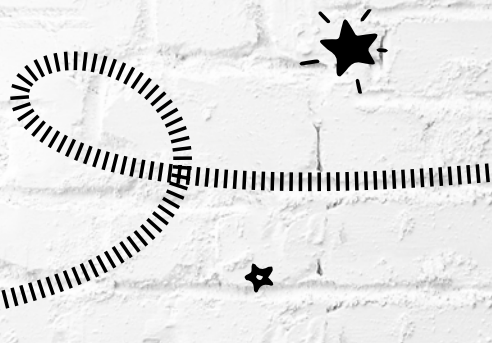
Najveće bogatstvo škole je njena unutrašnjost. Prostire se na pet divnih i prostranih katova do kojih se može doći dizalom, ali i stubama. Na prvom katu svaki profesor ima svoj kabinet, a na drugom katu se nalaze učionice za brojne učenike. Treći kat bio bi spreman za tjelesne aktivnosti, a iznad njega nalazila bi se knjižnica sa svim knjigama svijeta. Zadnji kat služio bi za odmaranje i druženje svih učenika i profesora.

U idealnoj školi profesori nikada nisu ljuti ili bezvoljni, već su uvijek nasmijani i dobro raspoloženi. Idealna škola bila bi puna učenja i pokusa, pa učenici ne bi morali kući ići praznih glava s hrpom zadaće. Idealna škola zaslužuje i idealnu opremu, pa bi stoga škola bila opremljena s mnogo informatičke opreme, spremne i ispravne za rad. Nakon upoznavanja unutrašnjosti škole, vrijeme je da škola zasluži i učenike. Idealna škola ima i idealne učenike. Međusobno poštivanje, tolerancija, razumijevanje i solidarnost načela su ponašanja svih učenika. Nasilja u školi ne bi bilo jer bi tada bile poduzete odgojne mjere. Voljela bih da sva djeca ulaze u školu s osmijehom i da se međusobno svi pozdravljaju. Bilo bi prekrasno vidjeti djecu koja vole svaki sat te da im satovi ne prolaze u iščekivanju zvona. Idealna škola djeci bi osiguravala mir i sigurnost. Ona ne bi stvarala pritisak ili strah, već osjećaj doma. Želim da se zaboravi na ukore i jedinice te da se sa svom djecom radi prema njihovim mogućnostima i sposobnostima. Želim školu koja će nam pomoći u izgradnji stavova. Želim školu u kojoj se slobodno može izraziti zapažanje i stav. Školu koja će poticati naše vrline i darovitost. Školu koja će nam dati nadahnuće. Škola koja će nam dati krila i spoznaju da je zanosu i snazi naše duše i mladosti samo nebo granica. Želim školu koja će odnjegovati u nama ljudskost, dobrotu i plemenitost te još sve one vrline za koje i ne znamo, a koje čovjeka čine čovjekom.

Čovjek je živo biće koje ima visoko razvijen mozak sposoban za apstraktno razmišljanje, govor, rješavanje problema, introspekciju i još niz drugih stvari. Ove stvari moraju se naučiti u školi, u ustanovi koja nas odgaja i u kojoj provodimo više vremena nego kod kuće s roditeljima. Profesori trebaju biti osobe koje su tu za nas. Trebaju biti prijateljski nastrojeni. Nije lako biti profesor, pogotovo ako pokušavaš smiriti razred učenika čiji su hormoni jako aktivni! S druge strane, nije lako biti učenik, pogotovo kada si primoran nekoliko sati dnevno slušati gradivo koje te možda ne zanima. No uvijek je dobro naći kompromis i biti u lijepom i zdravom odnosu. Takav odnos bio bi najčešći u mojoj idealnoj školi.

Možda je san, a možda i bliska budućnost, tko zna! Možda smo iz dana u dan sve bliži tomu. Možda smo iz dana u dan sve bliži snu idealne škole.

(Bajkuša, M., ur: (2020.) Sanjam školu: razmišljanja učenika:ica o budućnosti obrazovanja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja)

KAKO JE GLAS POVEZAN S DOBROBITI I POTREBAMA DJECE?

"Vaša generacija (djeca današnjice) suočava se s nizom novih izazova i globalnih promjena koje su bile nezamislive vašim roditeljima. Klima se mijenja do neprepoznatljivosti. Nejednakosti u društvu se produbljuju. Tehnologija potpuno mijenja način na koji vidimo svijet... Obitelji se sele više nego ikad prije... Djetinjstvo se promijenilo i mi moramo mijenjati svoj pristup u radu s djecom.

(H. Fore, izvršna direktorica UNICEF-a)

Najveći stručnjaci za psihološku dobrobit i mentalno zdravlje djece uvijek će reći da je neizmjerljivo važno shvatiti djetetove potrebe i nastojati svakom djetetu omogućiti ono najpotrebnije kako bi raslo, razvijalo se, bilo sretno i postalo zdravo i ostvareno ljudsko biće koje gradi odnose i doprinosi zajednici.

Jednostavno, kompetentni roditelji (skrbnici, odgovaratelji, učitelji) osjećaju i odgovaraju na potrebe djece. To je pojam koji ne treba miješati s njihovim trenutačnim željama.

Poetično rečeno, često ćemo čuti da im „treba ljubavi“ i da se njima „treba baviti“, no čim nastojite definirati što je to točno, otvara se cijeli svemir potreba.

Kod male djece presudan je dodir, hranjenje, utjeha, uroda, pokret, jedinstvena kombinacija fizioloških potreba i potreba za nježnošću i prihvaćanjem. Ali već kod tih malenih bića, ako ih na bilo koji način fizički sputate, brzo će vam dati do znanja da im je njihova sloboda neizmjerljivo važna.

Isto tako, već tako maleni, kad osjete da su na bilo koji način poniženi i nepoštovani, more suza i urlika dat će vam do znanja da pate i zahtijevaju minimum (a nekad i maksimum!) poštovanja.

Vraćamo se na ključne individualne psihološke potrebe: **ljubav, poštovanje, sloboda i zabava**, naravno nikako ne zaboravljajući fiziološke ili **tjelesne potrebe te potrebu za sigurnošću**. Usto, važno je shvatiti da smo društvena bića i da se potrebe ostvaruju u socijalnom kontekstu i kontaktu, odnosno da ćemo teško biti sretni ako su drugi oko nas nesretni ne samo zato jer su nam drugi potrebni, nego i zato što je njihova dobrobit neraskidivo isprepletena s našom.

NAJVAŽNIJE DJEČJE POTREBE

TJELESNE POTREBE

Iako ih često podrazumijevamo, i u 21. stoljeću nažalost svjedočimo da temeljne tjelesne potrebe djece često nisu zadovoljene, bilo kod kuće i u školi, bilo u zajednici. Ne samo zbog socijalnih ili ekonomskih nemogućnosti s kojima se suočavaju brojne obitelji, već i oblikovanjem cijelog sustava i društva koje nije dovoljno prilagođeno djeci, a onda i čestim nerazumijevanjem djece od strane odraslih, mnoga djeca zakinuta su za kvalitetnu prehranu, san, kretanje, stanovanje, zdravstvene usluge i iskustva potrebna kako bi se zdravo razvijala.

SIGURNOST

Djeci je potrebno da se osjećaju sigurno i da imaju vlastiti stabilni fizički i emotivni prostor kod kuće, u razredu i na igralištu. Kad se osjete preplašeni ili ugroženi, tražit će od nas da im pružimo utjehu i pokažemo da su sigurni s nama. Ova potreba primarno se ispunjava kada dijete ima skladne obiteljske odnose u kojima odrasli iskazuju stavove i ponašanja koja su dosljedna u kontekstu poznate rutine i mjesta življenja. Na taj način djeci pružamo osjećaj predvidljivosti i stalnosti u svijetu koji se stalno mijenja. No djeca se žele i trebaju osjećati sigurno i u vrtiću, školi, na igralištu, ulici. Naročito tijekom i nakon uznemirujućih i traumatskih događaja ili kriza ova potreba postaje iznimno važna i na odraslima je da razumiju

jezik djeteta kojim pokušava poručiti da je duboko zabrinuto, uznemireno, nesigurno ili preplašeno. Tada je najvažnije da odrasli budu glavni izvor sigurnosti, istovremeno vodeći računa o sebi i brinući se o potrebama djeteta.

LJUBAV

Za malu djecu je karakteristično da im je potreba za ljubavlju na prvom mjestu. Vole nas, vjeruju nam i u njihovu svijetu roditelji ili skrbnici najvažnije su osobe. Upravo zbog toga će i pokušati sve da se usklade s nama. Ponekad to znači i da će biti „nestašni“ ili će biti „šutljivi“. No ako imamo na umu da je to način na koji oni zadovoljavaju svoju potrebu za pripadanjem i ljubavlju, na nama je, kao odgovornim odraslima koji znaju kako potrebe funkcioniraju, da se i mi uskladimo s njima i omogućimo im njihovo zadovoljavanje. Slušanjem djece pokazujemo im svoju pažnju i ljubav, pomažemo im da cijene odnose i lakše uspostavljaju prijateljstva i da se osjećaju vrijedno i povezano s drugima kroz cijeli život.

POŠTOVANJE

Također druga velika i važna psihološka potreba jest potreba za kompetencijom: moći, važnošću, poštovanjem. Ona se drugačije iskazuje u različitim razvojnim fazama, no važna nam je tijekom cijeloga života, a posebno mjesto zauzima u dobi kad dijete gradi sliku o sebi i samopoštovanje, samopouzdanje. Slušanjem glasa djeteta, poticanjem izražavanja i uvažavanjem njegova viđenja snažno djelujemo na ispunjenje ove potrebe te se tada dijete osjeća cijanjeno, uvaženo, snažno i manje je vjerojatno da će kao odrasla osoba biti žrtvom nasilja, manipuliranja i zlostavljanja ili imati osjećaj manje vrijednosti.

SLOBODA

Sloboda i autonomija ključni su za naše mentalno zdravlje, osjećaj da možemo odlučivati, mijenjati, početi i prestati, odabrati, djelovati, utjecati. Da nešto možemo i ne moramo, da mi biramo. Doduše, neki je se i boje, biraju više sigurnosti, a manje slobode, ili možda nisu naučili što sa slobodom jer je nisu puno ni imali. Sloboda je naravno relativna te vrlo osobna. No ako želimo biti stvarni, autentični i odrasli u punom smislu riječi, slobodu trebamo iskusiti, s njom treba i znati postupati. Koliko su djeca slobodna, naročito u obrazovnom sustavu? Što biraju i o čemu odlučuju? I zašto se čudimo kad postanu „pasivni“, „inertni“, „neodlučni“ i „bez inicijative“? Gdje je ta dobra granica slobode i obaveza/odgovornosti? Ovo su sve važna pitanja na koje će obrazovni sustavi sigurno u budućnosti trebati naći dobre odgovore.

ZABAVA

Svakako jako važna, ali često zaboravljena ili potisnuta potreba svih nas, a pogotovo djece, jest potreba za zabavom. Iako je često povezujemo s igrom, nestašlukom, smijehom, a često i neposlusom, ona je utkana u cijeli naš organizam i kroz svaku je interakciju pokušavamo zadovoljiti. Neizmjerne je važno omogućiti djeci i mladima, ali i sebi, zadovoljavanje te potrebe kako bismo mogli napredovati i rasti. Pitate se kakve to ima veze s našim napretkom? Riječ 'zabava' možemo razumjeti kao da je sastavljena od prijedloga 'za' i glagola 'baviti se nečim/nekim'. Promatrajući ju na taj način, možemo uočiti da nam je potrebno da nas zabavlja ono čime bismo se bavili i pri tome bili i dobri u tome. Iz zabave proistječe i kreativnost koja pomaže u procesu učenja na svakom području te samostalnost i odgovornost za vlastiti razvoj. Dok god je držimo podalje od učionica i škola ili mislimo da joj tamo nije mjesto, naši potencijali kao i potencijali djece i mladih neće se razvijati u svoj svojoj punini. Prisjetite se kada ste bolje učili i svladavali izazove: kada ste se pri tome zabavljali ili kada ste morali to raditi? Na koji način se danas zabavljate i pri tome učite i razvijate se? Na koji način zabavu unosite u svoj rad i među svoje učenike?

KUTIJA S ALATIMA

VJEŽBA Dječja autonomija u školi

Vjerujemo da i u vašoj školi postoje mjesta dječje autonomije, odnosno područja u kojima djeca mogu pokazati samostalnost i slobodu izbora, o nečemu odlučivati, na nešto utjecati i pri tome se zabavljati.

Pogledajte ova četiri područja pa za svako navedite po nekoliko primjera.

NASTAVA

**IZVANNASTAVNE
AKTIVNOSTI**

UPRAVLJANJE ŠKOLOM

UREĐENJE ŠKOLE

Postoji li neko područje u koje djeca nisu uključena u odlučivanju, a mogla bi biti? U čemu vidite tu mogućnost?

INSPIRACIJA:

Što trebaju odrasli, a što djeca i kako je to povezano?

Sve ove potrebe, kad ih pobliže pogledamo, gotovo je nemoguće ispuniti ako ne obratimo pažnju na glas i djelovanje same djece. Djeca nam pokazuju i govore, verbalno i neverbalno, o tome što im je i na koji način potrebno.

NO ZNAMO LI IH SLUŠATI I PREPOZNATI KOJE SE POTREBE KRIJU IZA ONOGA ŠTO NAM GOVORE/POKAZUJU?

Ne slušajući i ne poštujući njihov glas, zapravo i ne odgovaramo na njihove stvarne potrebe već na svoje fantazije i zamisli o tome što njima treba, a one proizlaze iz našega vjerovanja da mi, a ne oni, bolje znamo što je to što oni trebaju, žele i mogu. Vodimo se idejom da je naša dužnost i zadaća da učinimo sve što je u našoj moći da ih izvedemo na „pravi put“ skrojen po našoj ideji što je ispravno ili dobro za njih. Misleći da se tako „brinemo o njima“, ili „radimo stvari za njihovo dobro“, a da nismo pažljivo osluškivali i njih same, zapravo nismo u kontaktu s njima, ne povezujemo se i šaljemo im poruku da nam njihov svijet nije bitan, koliko god mi mislili da činimo sve za njihovo dobro. Pri tome zaboravljamo koliko se i sami bunimo i ljutimo kada nama

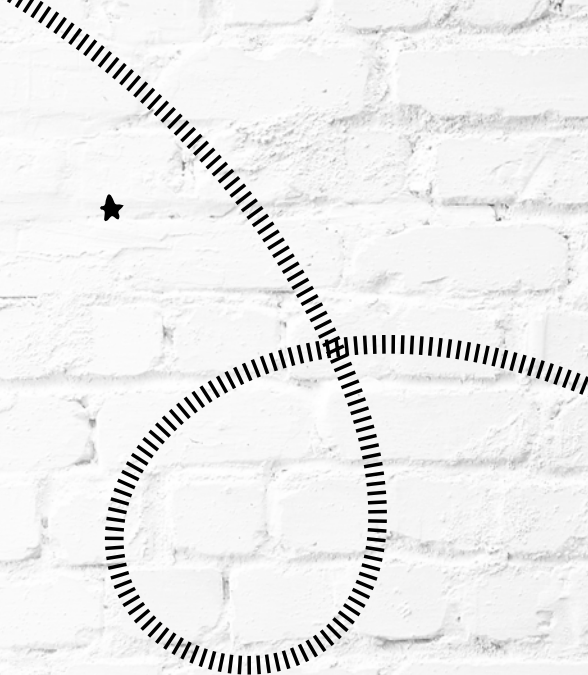
netko drugi govori kako bismo trebali živjeti.

Postoji niz razloga zašto ne slušamo njihov glas: ponekad smo jednostavno pod stresom i u žurbi, ponekad umjesto da slijedimo njih slijedimo stručnjake, literaturu, tražimo odgovore u jednostavnim i gotovim rješenjima, ne sviđaju nam se njihovi prijedlozi (smatramo ih djetinjastima i nerealnima), ali razlozi mogu biti i u starim, nikad preispitanim navikama i stavovima, nesvjesnoj želji da djeca imaju iskustvo slično našem pa čak i iz vlastite sebičnosti, egoizma, uskogrudnosti.

A ŠTO NAM SVE DJECA MOGU REĆI O TOME ŠTO IM TREBA?

Još kao bebe pokazuju nam kad su gladni i žedni, koliko im zagrljaja i nošenja treba, je li im fizički ugodno ili neugodno te koju vrstu podrške trebaju. Što im se sviđa, što im je važno, što im smeta i što ne žele, sve to nam pokušavaju reći i kroz odrastanje. Što sve mogu, za što su sposobni i kakvi su zapravo. Također, nude nam ideje, rješenja i prijedloge na verbalnoj razini, ali pokazuju i na neverbalnoj, na koje načine trebaju i

žele našu ljubav, podršku, pažnju i poštovanje. Ako ne razumijemo da se iza svakoga ponašanja krije ispunjavanje potreba, njihova ponašanja možemo protumačiti kao bunt, nepoštovanje, neposluš, inat... A zapravo je riječ samo o tome da tim ponašanjem rade za sebe u pokušajima zadovoljavanja svojih potreba, a ne da rade protiv nas. Imajući to na umu, lakše ćemo moći razumjeti što nam govore te ćemo se moći bolje povezati s njima. Ponekad je dovoljno samo pitati (i sebe i njih) što im/nam je potrebno u određenom trenutku da bismo otvorili dijalog o usklađivanju naših različitosti. Time ih učimo da su, sukladno dobi, slobodna i odgovorna bića koja se mogu bolje povezivati sa sobom i drugima ako znaju što im je potrebno te imaju kapaciteta čuti i drugu stranu.

Naravno, njihove želje i potrebe neće biti uvijek ispunjene, ali zdrava doza neuspjeha i odbijanja nužna je u odrastanju, no čak i tada vaša će im otvorenost i razumijevanje (i slušanje!) pomoći da se lakše nose s frustracijom i pokušaju ponovno.

Poštujući svoje i njihove potrebe (ne nužno i ne uvijek želje!), povećavamo i njihovu sreću, ispunjenost, zadovoljstvo, mentalno zdravlje i osjećaj smisla i inicijative, a sebi osiguravamo bolji i kvalitetniji odnos s njima te osobno zadovoljstvo i uspjeh.

RIJEČ STRUČNJAKA: Učenici i učitelji: što trebamo u školi?

W. Glasser, autor *Teorije izbora* te *Kvalitetne škole*, pojašnjava da se potrebe iz dana u dan preslaguju, sukladno našim okolnostima, doživljajima, ulogama te odnosima u kojima jesmo. Na primjer, nakon završenoga posla, u kojem su nam najizraženije bile potrebe za kompetencijama, ali i za „strujanjem“ u aktivnosti koja nam je važna, nađemo se sa svojim prijateljima, pri čemu na vrh dolaze potrebe za zabavom i pripadanjem. Ili možda nakon posla prošetamo po parku jer nam se na vrhu pojavila potreba za slobodom ili pak smirenošću. Potrebe uvijek zadovoljavamo, ali način na koji to činimo razlikuje se od osobe do osobe, u čemu i leži naša različitost, no i potencijalni sukobi.

Međutim, iz proučavanja potreba (Lojk, 2018.) uočeno je da su neke od naših uloga izuzetak, posebice kada je riječ o odgoju. To su svakako roditeljske uloge, ali i uloga učitelja:ice. U toj ulozi redosljed potreba je podosta

stabilan i nepromjenjiv, dok se kod djece redosljed mijenja s njihovim odrastanjem.

Kada potrebe učitelja, djece i mladih stavimo u kontekst odnosa, bolje možemo razumjeti što se događa i zbog čega smo više ili manje zadovoljni. Bosiljka Lojk (2018.) tako govori da je primarna potreba učitelja potreba za sposobnošću i poštovanjem koja je često popraćena pitanjima jesu li kompetentni i uspješni, dok je kod adolescenata, kojima je moć također na prvom mjestu, vodilja stalna želja za dokazivanjem, žele biti sposobni, važni i uspješni. I tu leži moć učitelja – ako znamo što je to što ih pokreće, onda ćemo u razredu stvarati takve uvjete (čime izravno utječemo na zadovoljavanje svoje potrebe za moći) da se i oni osjećaju moćnima, kompetentnima i osobama vrijednima poštovanja. I od njih stvaramo svoje saveznike te razumijemo da nam oni ne mogu uzeti moć, ali je itekako možemo uzeti samima sebi i njih proglasiti „nemogućima“.

UČITELJ:ICA

Poštovanje / Sposobnost
Ljubav
Zabava
Sloboda

DIJETE

Ljubav
Ljubav
Sloboda
Moć / Sposobnost

ADOLESCENT:ICA

Moć / Sposobnost
Sloboda
Zabava
Ljubav

Za razliku od rada s adolescentima, učiteljice razredne nastave obično nemaju takve izazove sa svojim učenicima jer je mlađoj djeci primarna potreba za ljubavi i povezanošću: oni vole i žele biti voljeni te će sve učiniti kako bi osjećali pripadnost. Time učiteljice razredne nastave lakše zadovoljavaju svoju i potrebu za moći i kompetentnošću jer ih učenici uglavnom slušaju i surađuju s njima.

Druga važna potreba koja je prisutna kod učitelja je potreba za prihvaćanjem i povezanošću: „Znam da neću biti uspješna ako me ne vole, ako im se ne sviđam“, koja se često kosi s adolescentskom potrebom za slobodom, odnosno neovisnošću, autonomijom i mogućnošću izbora. Budući da je njima važna autonomnost, vašu potrebu za pripadanjem mogu protumačiti kao „gušenje“ ili „dociranje“. Potrebu za pripadanjem i povezanošću učitelj zadovoljava tako da adolescentima omogućava što više slobode unutar jasno definiranih okvira školskog sustava, pravila razreda te osobnih

granica. **Uključivanjem učenika u stvaranje pravila i suodlučivanje u područjima koja su od njihova izravnog interesa**, radimo na našoj potrebi za pripadanjem i njihovoj potrebi za slobodom. Jer kako ne bismo voljeli i cijenili osobu koja nam nudi nama tako važnu slobodu!

Kod učenika nižih razreda druga važna potreba je potreba za zabavom; igra je njihova osnovna aktivnosti i uvijek nešto istražuju. Nudeći im zabavu, lakše ih uključujemo i u proces učenja i ostvarujemo s njima bliskost i kontakt.

Razumijevajući podjelu potreba, osiguravamo temelj za stvaranje uvjeta u kojima će djeca i mladi moći na zdrave, aktivne i adekvatne načine biti ispunjeni i sretni. No valja imati na umu sljedeće: da bismo mogli postaviti te uvjete, prvotno moramo biti svjesni svojih potreba i zadovoljni načinom kako ih ostvarujemo uz njih.

VJEŽBA: Moje potrebe

Kako zadovoljavam svoje potrebe u razredu (moć/poštovanje/kompetencija; pripadanje/ljubav; zabava; sloboda)?

Mogu li se osjećati još bolje u razredu? Na koji način?

Što mogu učiniti da budem zadovoljniji/a u odnosu s učenicima? Što bih drugačije?

Upoznajem li svoje učenike s onim što je meni važno?

Jesam li otvoren/a čuti i vidjeti što je to što je njima važno?

Na koji se način mogu usklađivati s njima da nam svima bude dobro?

Osvještavanjem potreba i načina njihova zadovoljavanja izravno utječemo na bolji odnos s učenicima te osiguravamo uvjete za njihov razvoj i jačanje njihova glasa i participacije jer možemo vidjeti njihove potencijale i mogućnosti napretka.

RIJEČ STRUČNJAKA: Dobrobiti jačanja dječjega glasa na razini škole za djecu i mlade

Istraživanja su pokazala da postoje brojne dobrobiti za učenice i učenike kad škola prida posebnu pažnju jačanju glasa učenika i njihovoj uključenosti u odlučivanje:

- povećan angažman i motivacija, samopouzdanje i komunikacijske vještine (npr. Mitra, 2004.)
- bolji vršnjački odnosi i odnosi između različitih uzrasta (razreda) (Quinn & Owen, 2016.)
- bolje vještine rada s drugima i prihvaćanje ideja drugih ljudi (prepoznato od učenika) (Thomson, 2012.)
- razvoj kompetencija vodstva i građanskih kompetencija (npr. Walsh, Black, Zygnier & Fernandes, 2018.)
- razvoj autonomije, odgovornosti, kreativnosti, refleksivnosti i inicijative vođenja zajedno s jačim komunikacijskim vještinama (Sharma-Brymer et al., 2018.), kao i jačanje suradnje i pregovaranja (Bourke & Loveridge, 2018.; Fielding, 2016., 2018.)
- jači osjećaj osobne kontrole (Mitra, 2018.) i povećan školski uspjeh (Cook-Sather, 2018.)
- pozitivan utjecaj na izgradnju identiteta i samopouzdanja, osjećaja pripadanja, integracije i jačanje motivacije (Cook-Sather, 2018.)

INSPIRACIJA: Kako bolje čuti glas djece i mladih?

Prije negoli se usredotočimo na aspekte dječjega glasa i dječje inicijative u obrazovnom kontekstu, zadržimo se na trenutak na tom prvom iskustvu glasa koje stječemo (ili gubimo) u obitelji. Svi smo imali iskustvo kad smo „šutjeli“ a da nismo htjeli ili kad nismo bili ni pitani.

Ova priča međutim kreće od ranog djetinjstva i prenosi se na komunikacijske procese u društvu u cjelini.

- veći osjećaj odgovornosti, osjećaj za pravdu, posvećenost i briga prema dobrobiti škole i šire zajednice (Gordon, 2019.; O'Neill, 2018.; Seale, Gibson, Haynes & Potter, 2015.)
- napredak praksi unutar razreda (Matthews et al., 2018.), unaprijeđen kurikulum (Brooman, Darwent & Pimor, 2015.), izgradnja jakih odnosa unutar i izvan škole, vještine rješavanja problema, obostrano učenje i razvoj demokratski jačih zajednica (Fielding, 2016.; Mayes, 2018.).

STOGA EVO NEKOLIKO NAČINA NA KOJE ODRASLI MOGU BOLJE ČUTI GLAS DJECE DOK SU JOŠ MALA:

1. Kad vam nešto govore, prestanite se kretati okolo i raditi druge stvari: stvarno ih slušajte što vam govore, pa makar to bilo kratko, kad stvarno možete i kad mogu dobiti vašu „nepodijeljenu pažnju“.
2. Poštujte ono što vam govore: čak i kad ne razumijete ili se ne slažete. Dajući im vremena i prostora da podijele s vama ono što im je važno, jačate njihov glas.
3. Dajte im da govore za sebe: kad god je to moguće, nemojte vi govoriti za njih. Ističe se primjer roditeljsko-učeničkog sastanka gdje su djeca (a ne roditelji!) iznosila neke svoje brige i probleme u razredu i učiteljicaje

pokazala razumijevanje i dala im do znanja da je čula. Vrlo korisno iskustvo za sve!

4. Imenujte ih „stručnjacima“ za nešto što im ide: presretni su kad se to prepozna. Autorica navodi primjer kćeri koja je s četiri godine bila „majstorica“ za traženje auta na parkiralištu, a s devet je pamtila imena bolje od svih. Samopouzdanje koje će osjetiti dat će im i više glasa.
5. Slušajte bez ispravljanja i kritike: ne morate ih odmah nešto naučiti, ne morate biti u pravu. Radije slušajte i pitajte kako im možete pomoći. Na taj način pokazujete podršku i ljubav i dajete im da se izraze, a ne da se moraju braniti.
6. Kad vam povjere nešto uznemirujuće, zastanite, izbrojite do tri. Svakako im zahvalite na tome što su vam rekli, na njihovu povjerenju. Koliko god ste ljutiti i želite vikati, prekoriti ih ili im očitati bukvicu, takvo ponašanje moglo bi ih zauvijek zatvoriti prema vama. Želite li da vam se povjeravaju kad su zabrinuti, preplašeni, povrijeđeni i ljuti, morate im otvoriti taj prostor, a ne ga zatvoriti.

(Rachel Macy Stafford, edukacijska rehabilitatorica, autorica „Hands free mama“, 2014.)

VJEŽBA: Znam li pogledati svijet iz dječje perspektive?

Odaberite jedno ponašanje ili osobinu koje teško podnosite kod djeteta s kojim radite, koje poznajete ili kod svojeg djeteta. Nešto što vas baš živcira ili s čim teško izlazite na kraj. Što je to? Opišite detaljno kako to izgleda:

A sad opišite svoje reakcije na to ponašanje, misli i osjećaje. Što u vama izazivaju i što mislite zbog čega?

Upitajte se:

„Razumijem li ja život ovog djeteta i kako ono provodi svoje dane? Kako doživljava svoj život i što bi željelo da je drugačije?“

Možete li se pokušati zamisliti na mjestu tog djeteta ili mlade osobe? Osjetite kako je biti u koži nekog tko se tako ponaša i osjeća. Što joj je potrebno? Što još ne razumije? Oko čega je još zbunjen:a? Što bi vam rekao:la da može?

Kako vi možete pomoći?

KOJA JE VEZA IZMEĐU GLASA I PRAVA DJECE?

Pravo djeteta na sudjelovanje/
participaciju jest pravo iz **Konvencije
o pravima djeteta (čl. 12., pravo na
izražavanje mišljenja o pitanjima koja
se tiču djeteta)**, a ujedno i načelo koje
prožima sva područja djetetovih prava.

Još će proći puno vremena prije negoli
djeca steknu značajniji glas u društvu.

Ipak možemo reći da ponegdje i postoji
inicijativa da se glas djece više čuje,
ali to su onda obično djeca u boljem
položaju: obrazovanija, više klase,
dominantnija djeca. Glas isključene,
tiše djece, djece u lošijem društvenom
položaju gotovo se i ne čuje.

KAKO SU DJECA SHVAĆANA KROZ POVIJEST?

U srednjem vijeku smatrala su se vlasništvom roditelja (točnije oca) i bilo je dobro da prežive do šeste godine kad bi već počinjala pomagati i raditi. Često ih se moglo vidjeti, ali ne i čuti. O djetinjstvu se nije posebno promišljalo.

Tijekom 16. i 17. stoljeća u nekom su smislu započela nastojanja odgoja i preodgoja djece, smatralo se da su djeca „impulzivna“, „zločesta“, „ne još ljudska bića“ koja trebaju „čvrstu ruku“ i usmjeravanje da bi izašla na pravi put.

U 18. stoljeću dogodila se velika prekretnica, između ostalog pod utjecajem umjetnika i filozofa poput J. J. Rousseaua: pojavilo se shvaćanje djetinjstva kao doba nevinosti, neiskvarenosti, nadahnuća te prihvaćanje naše prirodne i životinjske strane kao vrijedne i važne. Možemo reći da smo prepoznali kako djeca imaju dušu. Tako Rousseau kaže: „Sve je dobro što je došlo od našeg Stvoritelja, a kvari se kad dođe u ljudske ruke.“

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća počeli su se mijenjati zakoni, shvaćati dječja prava i djeca su pomalo izdvajana iz svijeta rada i masovno uključivana u sustav obrazovanja, donekle sličan današnjem.

Neki čak smatraju da smo djecu na neki način izuzeli iz društva i svijeta rada i stavili ih u „čekaonicu“.

Poslije II. svjetskog rata sve više se pojavljuje spoznaja o djetetu kao ranjivom. Sve više žena ulazi na tržište rada i djeca postaju „ostavljena“.

Svjedočimo u nekom smislu novijoj fazi: govori se o djetetu koje sudjeluje, djetetu subjektu, a ne tek objektu odgoja, autoritetu roditelja koji se donekle gubi, a djeca izazivaju pravila i pregovaraju o svemu, manje su „disciplinirana i poslušna“. No taj se privilegij naravno ne odnosu na svu djecu, već na manjinu one djece kojoj je dan glas: npr. obrazovanja, dobrostojeća, pripadnici većinske populacije (Kehily, 2008.).

Jedan od najvećih izazova za učitelje i odgajatelje ipak ostaje kako čuti glas (svakog!) djeteta.

KUTIJA S ALATIMA

RIJEČ STRUČNJAKA: Što kaže Konvencija o pravima djece?

Konvencija o pravima djece (1989.) ističe participaciju kao jedno od četiri temeljna načela dječjih prava (ostala su pravo na život i razvoj, nediskriminaciju i najbolji interes djeteta). Također ovo pravo ima svoje mjesto u građanskim pravima (pravima na privatnost, informiranje, slobodu misli, savjesti i vjere, slobode govora, slobodu udruživanja...).

U posebnom članku 12. Konvencije ističe se da *dijete ima pravo slobodno izraziti svoje mišljenje o svemu što ga se tiče i također se naglašava da se to mišljenje uvažava sukladno dobi i zrelosti djeteta.*

Donosimo pojašnjenje tog članka (iz Vranješević, Dermish, 2020.):

- **Svako dijete može izraziti svoja gledišta (viđenje, osjećaje, potrebe) sukladno dobi i mogućnostima.** Uloga odraslih je da pronađu način komunikacije putem kojeg će se dijete izraziti. Glavno pitanje koje si trebaju postaviti odrasli nije razumiju li djeca što ih se pita već što trebamo učiniti kako bi nas bolje shvatila. Bi li bolje razumjela da im damo više informacija ili da ih pitamo na drugačiji način?

- **Djeca se trebaju izraziti o svemu što ih se direktno tiče.** Studije pokazuju da je raspon tema o kojima bi se djeca htjela izraziti daleko veći od onog za što ih odrasli konzultiraju. Za djecu su svakodnevne teme (kamo ići, s kim se družiti, što raditi) jednako važne kao i dugoročniji ciljevi (koju školu upisati, na koji tečaj se uključiti, koju izvannastavnu aktivnost odabrati). To ne znači da im nisu važni ovi dugoročni ciljevi, već da su im isto tako važne i dnevne odluke o kojima odrasli često i ne razmišljaju (Kelley, Mayall & Hood, 1997.). Zapravo odrasli bi trebali proširiti svoje viđenje toga koje se sve teme i odluke tiču djece. Puno je odluka koje izravno utječu na dijete, a kojih odrasli nisu svjesni. Djeca su članovi ovoga društva i stoga je važno pitati ih o puno više tema! (Kids these days, 1999: 136).
- **Djeca bi trebala moći izraziti svoje mišljenje slobodno.** Uloga je odraslih da stvore sigurno i poticajno okruženje upravo za to.
- **Dječje se mišljenje uvažava i poštuje (u skladu s njihovim kapacitetima).** To ne znači da se želje djeteta nužno ispunjavaju, već da se uzimaju u obzir kad god se donose važne odluke koje ih se tiču. To znači i da su odrasli odgovorni objasniti djetetu na koji način će uzeti u obzir njihovo mišljenje, kao i to u kojem slučaju neće postupiti prema njihovim željama (baš kao i u situaciji razgovora s odraslom osobom).

RIJEČ STRUČNJAKA: Što kažu djeca i učitelji?

Istraživanje „Participacija djece u sustavu odgoja i obrazovanja“ provedeno je 2017. i 2018. na 50 škola pod vodstvom dr. sc. Ivane Jeđud Borić (u suradnji Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta i UNICEF-a).

Pitanja su bila:

- *Kako učenici (djeca) i odrasli (nastavnici i stručni suradnici) doživljavaju školu?*
- *Kako učenici i odrasli doživljavaju participaciju djece u školi?*
- *Koji su oblici i razine participacije učenika u školi?*
- *Koja je uloga vijeća učenika u odnosu na participaciju djece u školi?*
- *Koja je uloga odraslih u participaciji učenika u školi?*
- *Što potiče, a što otežava participaciju djece u školi?*

Ovdje su skraćeni zaključci, a jedan dio donosimo i u 4. cjelini priručnika (kod preporuka). U popisu literature možete pronaći referencu na tekst *Izvjestaja* i saznati više.

Što su rekla djeca i učitelji:

I ODRASLI I DJECA ZADOVOLJNI SU ŠKOLOM, A NEZADOVOLJNI PREOPTEREĆENOŠĆU NASTAVNIM SADRŽAJIMA. Izvor zadovoljstva su odnosi u školi i uređenje škole, a izvori nezadovoljstva su uz sve veću opterećenost, stres i birokraciju (ne)mogućnosti škola u ruralnim sredinama, nedostatnost tople vode, papira i toplog obroka te grubi i nepravedni postupci pojedinih učitelja i nastavnika.

PARTICIPACIJA DJECE U ŠKOLI SMATRA SE JAKO VAŽNOM, ALI NEDOVOLJNO RAZVIJENOM. Djeca ističu da je njihov glas nebitan i ne poštuje se, a odrasli da im nije jasan okvir u kojem djeca sudjeluju u obrazovnom sustavu.

KLJUČ DJEČJE PARTICIPACIJE JE U RUKAMA ODRASLIH. Odrasli većinom odlučuju o svemu: kreiraju programe i aktivnosti u školi u kojima djeca mogu sudjelovati, ali rijetko o nečemu odlučivati, u vijeća učenika se nevoljko uključuju, a odrasli su skloni birati „dobre i uzorne učenike“.

DJECA ZNAJU ZA VIJEĆA UČENIKA, ALI NE I ŠTO ONA RADE. Njihov je potencijal ogroman, ali obično se svodi na formalnost.

DOBRO JE KAD JE NASTAVNIK „DOBRE VOLJE“ A UČENICI „NE PRAVE PROBLEME“. Ako se barem jedna komponenta promijeni, nastavnici mogu „zlouporebiti svoju moć“. To negativno utječe na osjećaj povjerenja i povezanosti pa time i na participaciju djece. Velika je potreba djece da ih nastavnici sve doživljavaju (vole) jednako, no

primjećuju da nastavnici više uzimaju u obzir mišljenja odlikaša, poslušnih i tzv. miljenika.

Poruka je svih sudionika istraživanja da je sudjelovanje djece u školi važno i poželjno, ali da **SADAŠNJI NAČIN RADA I ŽIVOTA U ŠKOLAMA NE POTIČE SUŠTINSKU PARTICIPACIJU DJECE** u odlučivanju o relevantnim temama. Sve je podređeno ostvarivanju akademskog uspjeha, što potiskuje u drugi plan stvaranje dobrih odnosa nastavnika i djece, koji su ključni čimbenik u poticanju participacije djece. Time su u konačnici nezadovoljni i odrasli i djeca. Autorice ističu kako bi „relaksiranje formi (i formaliziranosti) u školama otvorilo mogućnosti za dijalog djece i odraslih te smislenu participaciju djece.“ No ovdje se otvara veliko pitanje što bi to relaksiranje bilo i kako ga ostvariti.

INSPIRACIJA:
Jeste li znali koja je UNICEF-ova vizija „Grada prijatelja djece“?

„*Grad prijatelj djece* posvećen je u potpunosti ostvarenju dječjih prava iz Konvencije o pravima djece. Među ostalim, jamči pravo svake mlade osobe da: utječe na odluke koje se donose o gradu, slobodno izražava mišljenje o gradu kakav želi, aktivno sudjeluje u životu zajednice, bude ravnopravan građanin kojemu je dostupna svaka javna usluga neovisno o tome kojeg je porijekla, etničke, vjerske ili klasne pripadnosti, spola ili invaliditeta.“

VJEŽBA: **O participaciji djece**

- Što mislite o osnovnim ljudskim pravima djece?
- Kad pogledate oko sebe, današnju situaciju djece u svojoj zemlji, i usporedite s Konvencijom o pravima djece: koja su prava djece više, a koja manje zadovoljena?
- Što za vas znači pojam „djeca sudjeluju“ ili „djeca su uključena“?
- Gdje je prisutno (su)djelovanje djece u školi u kojoj radite?

KAKO ĆE GLAS POMOĆI DJECI DA POSTANU ODRASLI ČLANOVI DRUŠTVA?

Pokušavajući zaštititi mlade i izbjegavajući teme s kojima se ne osjećamo ugodno i sigurno, zapravo se pravimo da problemi ne postoje. Osim toga, šaljemo im poruku da nismo u stanju nositi se s pitanjima kojima smo i oni i mi izloženi svakodnevno, ali i da ne vjerujemo njihovim idejama, promišljanjima i akcijama. No mladi svjedoče svemu tome i ponekad im je teško razumjeti svijet i postaviti se u odnosu na društvene probleme, što stvara temelje za građansku nepismenost, diskriminaciju, pa čak i radikalizaciju te nasilje.

Koliko smo u stanju pripremiti mlade za društvo i odrasli život koji ih čeka? I što ih to čeka, odnosno već je tu? I

koliko smo spremni čuti mlade o tome kako oni vide društvene probleme današnjice? Možemo li o problemima s kojima se suočava naše društvo i planet s mladima razgovarati ravnopravno?

Promatrajući zbivanja u zemlji i svijetu, vidimo neke nove (i neke stare) izazove s kojima će se mladi susresti, s kojima se već susreću, i o kojima će imati pitanja za nas.

Globalno:

- suočeni smo s jednom od najvećih zdravstvenih kriza u povijesti, globalnom **COVID-19 pandemijom** koja, dok pišemo ovaj priručnik, još traje i odnosi desetke tisuća života svakog dana
- s digitalizacijom i društvenim mrežama te „dostupnošću informacija“, granicu istinitog i lažnog, bitnog i nebitnog, provjerenog i neprovjerenog, **vijesti i ne-vijesti sve je teže razaznati**
- privatnost je sve teže sačuvati, a prostor za manipuliranje i **online nasilje** se znatno povećava, kao i s tim povezani problemi mentalnog zdravlja kod mladih
- pojednostavnjene, dodvoravajuće te kratkovidne izjave i obećanja koje možemo

nazvati **populizam** cvatu i dobivaju sve više publike, posebice ako igraju na emocije i raspoloženje

- premda su dijelovi svijeta bogatiji nego ikad, s ekonomskim se krizama i nejednakostima susreću mnoga djeca i usprkos razvoju modernog svijeta, sveprisutno je **dječje siromaštvo**, od ekstremnog do onog koje znatno mijenja prilike i mogućnosti djeteta za razvoj potencijala i utječe na obiteljski stres
- djeca su svjesnija nego odrasli toga da su **život na Zemlji, ekologija i okoliš važna tema** i da, svjesna su toga kamo nas je dovelo ljudsko (prije svega ekonomsko) djelovanje i dosljedno nepreuzimanje odgovornosti
- čak i danas nejednakosti, rasno uvjetovano i rodno nasilje, **nepoštivanje ljudskih prava**, nasilni sukobi zbog različitih vrijednosti toliko su rašireni i sveprisutni da djeci dugujemo smislen odgovor zašto je tome tako i što čine odrasli u vezi s tim, trebamo čuti njihova razmišljanja i pomoći im u traženju odgovora
- iako smo tehnološki sve napredniji, **problemi mentalnog zdravlja** i problemi u odnosima su vrlo rašireni i mnoge se odrasle osobe ne znaju nositi s emocijama ni životnim stresovima.

Na razini Europe:

- zemlje se godinama suočavaju s priljevom izbjeglica zbog ratnih sukoba u širem okruženju (ali i zbog ekstremnog siromaštva te klimatskih promjena)
- istraživanja pokazuju u mnogim zemljama sve napetije odnose između većine i manjina, nasilje te radikalizaciju s obje strane
- u obrazovnom kontekstu sve su izraženiji netolerantni stavovi i ponašanja, kao i nasilje potaknuto pripadnošću raznim zajednicama i skupinama
- izraženije je ekstremističko nasilje (tzv. desno i lijevo), teroristički napadi te nacionalizam (etnonacionalizam i separatistički nacionalizam)
- pojedine zemlje bore se s problemima tranzicije, promjenama političkih sustava, dramatičnim primjerima korupcije i pokazuju krizu liderstva
- pojedine zemlje suočavaju se s demografskim izazovima, odlaskom mladih u bogatije zemlje, a ekonomske razlike među zemljama još su uvijek jako velike

- Europska unija kao zajednica doživljava brojne krize koje se očituju u vrijednosnoj razjedinjenosti članica te u upitnoj spremnosti da adekvatno i pravovremeno odgovore na krize.

Što ćemo reći mladima o ovim temama i još važnije, što će oni reći nama?

Hoćemo li ih uopće pitati?

Kako ćemo im objasniti da kao društvo nismo puno napredovali u očuvanju zdravlja, dobiti i blagostanja ljudi, naročito djece?

Nijedan čovjek nije rođen kao dobar građanin kao što nijedna nacija nije rođena kao demokratska. Sve je to proces učenja i stvaranja koji se događa cijeli život. Djeca i mladi moraju biti u te procese uključeni od samog rođenja. Društvo koje isključuje svoje mlade zapravo skraćuje svoj životni vijek.

**(Kofi Annan,
bivši glavni tajnik UN-a)**

Nema pravoga načina učenja demokracije osim ako ju i ne prakticiramo.

(Eric Hofer)

Hoćete li ove društvene probleme i izazove uvesti u samu nastavu i omogućiti učenicima da o tim temama govore otvoreno, s nizom argumenata i protuargumenata?

Čak i ako niste učitelj građanskoga odgoja ili ako niste prošli posebnu edukaciju u tom području, nećete ih moći izbjeći. Raspraviti s učenicima sve ove teme također je moćan alat učenja bilo kojeg predmeta jer činjenice koje učenici usvajaju dok su aktivno uključeni u neku zanimljivu raspravu, aktivnost ili diskusiju, puno bolje pamte i razumiju, a sukladno s time se i mijenjaju ponašanja.

UČITI O DRUŠTVU KROZ GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

O kojim je temama važno razgovarati s djecom i mladima, istraživati njihova razmišljanja, omogućiti im raspravu i osobni razvoj?

Koristeći različite modele građanskog odgoja i obrazovanja naići ćete na razne definicije tema od kojih je možda najobuhvatnija ona pod nazivom Globalni ciljevi održivog razvoja. Ima ih 21 i zaista su nepresušan izvor vrlo široko postavljenih tema koje su jako zanimljive i mogu se povezati s našim životima na bezbroj kreativnih načina.

Sukladno kurikulumu Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj obično govorimo o šest dimenzija, odnosno tematskih područja (prema Zenzerović Šloser, 2013.):

(1) **DRUŠTVENA** kroz koju se razvijaju **socijalne i komunikacijske vještine** važne za **odnose** s drugim ljudima te vještine nenasilnog rješavanja sukoba. Promiču se nenasilna komunikacija, upravljanje emocijama, rješavanje sukoba, timski rad, volontiranje i privrženost načelu solidarnosti.

(2) **LJUDSKO–PРАВNA** kroz koju se uči o pravima i odgovornostima te o tome kako zaštititi svoja i tuđa prava. Promiču se **dostojanstvo ljudskoga bića**, poznavanje međunarodnih i domaćih standarda i mehanizama **zaštite sloboda, prava i odgovornosti pojedinca** te suzbijanje ponižavajućih postupaka.

(3) **POLITIČKA** kroz koju se uči o tome kako se u društvu donose **odluke, zakoni i drugi propisi**, tko se uključuje u taj proces i na koji način, što možemo učiniti da bismo sudjelovali u tim procesima te kako je ustrojena državna uprava, a kako lokalna i županijska samouprava. Promiče se politički osviješteno aktivno građanstvo, **sudjelovanje u odlučivanju i demokratsko upravljanje zajednicom**.

KUTIJA S ALATIMA

(4) **KULTURALNA** kroz koju se upoznaje **vlastita kultura**, prepoznaju doprinosi različitih kulturnih utjecaja na zajednicu te upoznaju **druge kulture i razvija međusobno poštovanje**. Promiču se različitosti kultura kao sastavnica zajedničkog domovinskog identiteta, **interkulturalna osjetljivost i dijalog** te privrženost načelu jedinstva u raznolikosti.

(5) **GOSPODARSKA** ili **EKONOMSKA** potiče na promišljanje o **radu, upravljanju financijama** i svemu onom vezanom uz ekonomiju i novac. Promiče se društveno **osjetljivo i odgovorno gospodarstvo** i poduzetništvo temeljeno na znanju, **zaštita prava radnika i potrošača**.

(6) **EKOLOŠKA** nas usmjerava na važnost održivog razvoja i **čuvanje prirodnih bogatstava**, promicanje održivog razvoja, racionalno i odgovorno korištenje prirodnih resursa na svim razinama, razumijevanje globalne međuovisnosti u očuvanju planeta te na privrženost holističkom pristupu održivom razvoju.

IZ DJEČJEGA KUTA. Ne-još generacija

Ako pitate djecu, reći će: „Mi još nismo punopravna ljudska bića. Još nismo odrasli. Još nemamo veću vrijednost, ne sudjelujemo u društvu.“ Kao da su „ne još“ generacija. Vjerojatno to nije dobar osjećaj, imati recimo 15 godina, i nakon gotovo deset godina u obrazovnom sustavu ne osjećati se kao punopravno ljudsko biće zbog tog sustava. A čini se da, možda nesvjesno, podržavamo takav njihov osjećaj i iskustvo.

VJEŽBA: Teme za razgovor s učenicima: dimenzije građanskog odgoja

Razmislite koliko ste u svakoj od ovih šest dimenzija upoznati s glasom učenika o toj temi i koliko prilike imaju o toj dimenziji promišljati, djelovati i stvarati unutar škole?

Koja je od ovih dimenzija vama posebno zanimljiva i u čemu vidite svoje područje interesa unutar kojeg biste voljeli raditi s učenicima? Koja biste im pitanja mogli postaviti kako biste čuli njihov glas o tim temama?

(1) **DRUŠTVENA**: Pitajte ih što misle o nasilju u obitelji i njegovim uzrocima.

(2) **LJUDSKO–PRAVNA:** Pitajte ih koja ljudska prava poznaju i čija su prava najviše ugrožena.

(3) **POLITIČKA:** Pitajte ih što rade političari i što bi trebali raditi da unaprijede prava djece.

(4) **KULTURALNA:** Pitajte ih koje su kulture upoznali osim vlastite i koje bi voljeli upoznati.

(5) **GOSPODARSKA** ili **EKONOMSKA:** Pitajte ih što misle o bogatstvu i siromaštvu i zbog čega postoje tolike razlike među ljudima?

(6) **EKOLOŠKA:** Pitajte ih zbog čega čovjek uništava prirodu i kako bi se to moglo riješiti.

INSPIRACIJA

„U mojim cipelama“ – projekt Škole za medicinske sestre Vrapče

„Mi nemamo pravo reći svoje mišljenje ili da imamo probleme, mi nemamo velikog životnog iskustva, ali imamo probleme i voljeli bi da nas ne'ko stariji poslušā. Mi volimo pričati s vršnjacima, ali je stvarno dobro kad te netko stariji saslušā i s poštovanjem prema našem tom problemu, i dadne nam savjet. Ne volimo to, to se prakticira kod nas na Balkanu, da stariji nemaju poštovanja prema nama, a mi moramo imati poštovanje prema starijima.“

Evo jedan primjer, kad je bio kod nas štrajk za klimu, stvarno su se učenici željeli priključiti i ima puno učenika koji obraćaju pažnju na to i kojima je cilj da se nešto promijeni. I kad se prosvjedovalo, rekli su nam da smo mi manipulirani, da mi samo želimo ne biti na nastavi, a to je bio samo jedan sat nastave... A kad profesorima treba taj jedan sat, mi se trebamo prilagoditi.

učenik, srednja škola

Ove riječi jednog učenika Škole za medicinske sestre Vrapče samo je jedna od izjava učenika i učenica te škole tijekom fokus-grupe krajem 2019. u kojoj su pokušali opisati koliko im se često dogodi da ih odrasli ne vide i ne doživljavaju, kako u školi tako i u društvu općenito. Ovi mladi su spremno i argumentirano podijelili probleme svoje škole te kako oni proživljavaju posljedice objektivnih problema vezanih za prostorno ograničenje škole. Ti problemi rezultiraju preopterećenošću rasporeda nastave i vježbi, što je dodatno došlo do izražaja u vrijeme štrajka prosvjetnih radnika i radnica.

Jednom kad su naglas i u grupi izrazili svoje probleme, ovi mladi su se odlučili pokrenuti tribinu „U mojim cipelama“, uz podršku svojih mentorica i ravnateljice škole. U sklopu tog projekta jednom mjesečno pred učiteljima i učiteljicama iznose svoje uspjehe i probleme te se zajedno dogovaraju kako da nastave s uspjesima, a kako da riješe probleme. Ovi mladi su se dodatno educirali kroz seminar „Mladi pokreću promjene!“, što im je pomoglo da detaljno razviju i predstave svoju projektnu ideju ravnateljici i drugima u svojoj školi. Ideja je prihvaćena, projekt „U mojim cipelama“ bio je isplaniran do detalja, a zatim se dogodila pandemija i zatvaranje škole. Ipak, nitko nije odustao, štoviše smatrali su da je njihov glas sada važniji nego ikad jer učiti zastupati sebe i svoje potrebe, potrebe svojih vršnjaka i vršnjakinja te razvijati empatiju za druge kroz ovakav projekt jedino je što im može omogućiti da iz cijele situacije izađu kao bolje osobe. Tijekom sljedeće školske godine su uspjeli provesti dva panela preko ZOOM platforme u kojem su sudjelovali učenici, učitelji i ravnateljica te su već pokrenute promjene koje su učenici htjeli vidjeti.

VJEŽBA: Je li vaša škola spremna za glas djece?

- Vidite li učenice i učenike kao saveznike i partnere u procesu njihova obrazovanja?
- Želite li njihovu uključenost?
- Slušate li ih?
- Jeste li otvoreni i voljni mijenjati se?

II. NE SLUŠAMO DJECU JER...:

MISLIMO LI DA JE SLUŠANJE DJECE ISTO ŠTO I ISPUNJAVANJE SVAKE NJIHOVE ŽELJE?

Mnogo je prepreka za aktivnije (su) djelovanje djece kad se radi o odlukama u procesu obrazovanja. Razlozi za neke tiču se uvjerenja i vrijednosti odraslih, a neki su strukturni (govorimo o odraslocentričnom sustavu).

Najčešća uvjerenja, možemo čak reći zablude zbog kojih su djeca marginalizirana (prema Vranješević i Dermish, 2020.):

„ODRASLI ZNAJU BOLJE NEGO DJECA ŠTO JE DJECI POTREBNO.”

Ovaj stav odražava duboko ukorijenjenu predodžbu u društvu o djeci kao nezreloj, nesposobnoj i nepouzdanj da podijele svoju perspektivu. Najveći stručnjaci za dječji razvoj, konstruktivisti poput Piageta, Brunera i Vygotskog, djecu su pomno proučavali i spoznali ih kao aktivne stvaratelje značenja, istraživače i partnere u interakciji. Uvidjeli su da **djeca nipošto nisu pasivni primatelji vanjskih utjecaja, već da uče aktivno i stvaraju svoj svijet u suradnji s odraslima.**

Zato dob i sposobnost djeteta nipošto nisu argumenti da ih ne slušamo, a to napose vrijedi za srednje djetinjstvo i adolescenciju, kad se razvijaju najnaprednije funkcije potrebne za aktivno sudjelovanje. Sva istraživanja i prakse savjetovanja s djecom u osnovnim i srednjim školama pokazuju da je velika većina učenika iznimno sposobna raspravljati o kurikulumu i o procesu učenja, iako naravno mlađi učenici nisu uvijek u stanju izraziti se jezikom koji koriste odrasli.

„ODLUČIVANJE DJECE NIJE UVIJEK U NJIHOVU NAJBOLJEM INTERESU.“

Zaštita je važnija od sudjelovanja – ovaj je argument zaslužan za suptilan oblik diskriminacije djece, poznato opravdanje „radimo to za njihovo dobro“, kad odrasli smatraju da jedino oni znaju najbolje što je potrebno za zaštitu djece (njihova najboljeg interesa i sigurnosti), čak i bez razgovora s djecom. To kreće iz vjerovanja da je naša dužnost zaštititi djecu i snositi odgovornost za njihovu dobrobit. Pri tome nismo svjesni ili zaboravljamo što je zapravo naša odgovornost.

Ne možemo živjeti njihove živote i donositi odluke za njih – to nije naša odgovornost. Naša odgovornost je da im omogućimo i budemo im podrška u učenju i razvijanju njihove odgovornosti za vlastiti život. Da ih učimo da preuzmu odgovornost za sebe i svoje odluke. Vjerujući da je naša dužnost brinuti se o njima umjesto njih (čak i kad to nije primjereno), šaljemo sebi i njima poruku da ne vjerujemo u njih i da ne vjerujemo da su sposobni te negiramo njihovu slobodu, potencijal i sposobnost.

„ODLUČIVANJE DJECE DOVEST ĆE DO ANARHIJE.“

Čest je stav da ne možemo uvažiti mišljenja i potrebe sve djece, pa zato nema smisla pitati ih bilo što. Učitelji:ce često uopće ne pitaju djecu o raznim aspektima života u školi jer misle da ako se konzultiraju, onda moraju udovoljiti svim i svačijim potrebama (Vranješević, 2012.). To odražava nerazumijevanje procesa konzultiranja jer konzultiranje mišljenja nije isto što i sudjelovanje u odlučivanju. **Konzultiranje jednostavno znači da će se ozbiljno uzeti u obzir mišljenje djece kad se o nečemu bude odlučivalo, jednako kao što će se uzeti u obzir razmišljanja učitelja, roditelja itd.** Također znači da ako se ne bude odlučilo onako kako djeca žele, to će im se razumno objasniti. Ovaj proces daje odraslima perspektivu, omogućuje im da izađu na trenutak iz vlastitih cipela, uskih pogleda, starih navika i da zaista donesu odluku koja je u najboljem interesu djeteta. To nije gubitak autoriteta, već doprinos međusobnom poštovanju i suradnji, što dovodi i do boljih odnosa između učitelja i djece, povećava motivaciju da uče i sudjeluju.

„NE TREBAMO IH PITATI ZA ONO ŠTO IH SE DIREKTNO NE TIČE.“

I ovaj je argument u korijenu diskriminatoran prema djeci jer se pretpostavlja da jedino odrasli znaju prave odgovore. **Puno je školskih iskustava za koja odrasli smatraju da se ne tiču djece: primjerice sadržaji poučavanja, predmeta, priručnika.** Također ih se ne pita za aspekte škole poput školskih pravila ponašanja, rada školskih službi, evaluacije učitelja i njihova rada, evaluacije školskih programa, suradnje s roditeljima, stručnog usavršavanja učitelja i sl.

„KONZULTIRANJE UČENIKA ZAHTIJEVA PREVIŠE VREMENA.“

Kad se dječje sudjelovanje ne smatra sastavnim dijelom obrazovanja i školskog iskustva, onda se smatra nekim dodatnim teretom i aktivnošću koja oduzima previše vremena. To je u načelu povezano s usađenim vrijednostima, normama i pravilima na kojima je škola zasnovana: „Zar je zaista važno što djeca misle?“ **Trebamo se zapitati koliko je ova praksa konzultiranja djece povezana i s praksom konzultiranja roditelja, pa i učitelja. Smatra li škola sebe učećom zajednicom koja se mijenja, razvija i raste ili ne?**

„UČENICI TREBAJU PRIJE SVEGA UČITI/SLUŠATI/BITI DOBRI U ŠKOLI.“

Svi mi imamo ideju o tome kakvi učenici/djeca trebaju biti. **Najčešće je to da učenici trebaju biti poslušni, da trebaju učiti i biti mirni. Iz toga proizlaze i naša očekivanja adresirana na njih.** Ako izađu izvan tih naših vjerovanja i očekivanja, otkrivljujemo ih da nisu dobri učenici te da je s njima „nemoguće raditi“. Pri tome ne propitujemo što smo točno očekivali od njih, a oni nisu ispunili, ni kako smo i jesmo li uopće s njima podijelili svoja očekivanja. A stara je mudrost da ne možemo znati što netko misli ako nam to ne kaže. Da bismo čuli i uvažili njihov glas, trebamo preispitati svoja očekivanja te kako komuniciramo s njima ono što je nama važno.

„ŠTO JE UOSTALOM (SU) DJELOVANJE DJECE?“

Razumijemo li što zapravo znači dječja participacija? U UNICEF-ovoj Analizi stanja dječje participacije u Hrvatskoj, Day i suradnici (2015.) navode kako su stručnjaci u radu s djecom i mladima upoznati s dječjim pravima i njihovom participacijom, ali **nemaju specifična znanja i vještine za stvaranje uvjeta i poticanje dječje participacije.** O stanju uključenosti djece pravobraniteljica za djecu navodi da je i dalje: „(...) prisutan problem nepoznavanja i nerazumijevanja svrhe prava djeteta na sudjelovanje/participaciju u društvu te je niska razina osposobljenosti odraslih za komunikaciju i rad s djecom na ostvarivanju tog prava.“

Potrebna je promjena društvenih stavova o djeci kao pasivnim objektima odlučivanja odraslih te kreiranje prostora i atmosfere za sudjelovanje djeteta, što je odgovornost odraslih.“ (Sažetak Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu, 2019.).

Zanimljivo, istraživanja pokazuju da učenici postižu bolje rezultate u onim školama u kojima su učitelji jasno i aktivno uključeni u donošenje školskih pravila i procedura, u osmišljavanje praksi i politika škole, u brigu o kvaliteti i sl.

*Više se sluša one koji su bolji,
a oni koji nisu ne.
Kad imaju neku ideju.
učenik, osnovna škola*

KUTIJA S ALATIMA

VJEŽBA: Kako zamišljam idealnog učenika?

- Poslušnog?
- Dobrog?
- Pametnog?
- Pristojnog?
- _____ ?

Kako zamišljam „nemogućeg“ učenika?

- Koji se vrpolti?
- Ometa nastavu?
- Priča kada ga se ne pita?
- Ne zna gradivo?
- Koji odgovara?
- Koji ne želi slušati..?
- ...

**ZAPAMTITE! „IZAZOVNI“ UČENIK
ĆE POSTATI MANJE IZAZOVAN U
TRENUTKU KAD ODUSTANETE OD
OČEKIVANJA I PROSUDBI.**

Što mislite, kako su nastala ova vaša očekivanja..?

Profesor tjelesnog nosi iste tenisice vani i unutra. Mi to ne smijemo.

učenik, osnovna škola

INSPIRACIJA: PRIČA IZ ŠKOLE: „Nauči učitelja“

Programom Nauči učitelja australski Mount Waverley Secondary College u Melbourneu je aktivirao učenike: ice od 11 i 12 godina da kreiraju i anketiraju sve učenike svoje škole s ciljem da saznaju što za njih znači dobar učitelj:ica. Ista su pitanja postavili i nastavnom osoblju. Njihovi su odgovori bili poprilično slični! Entuzijastičnost, strpljivost, empatičnost, strastvenost. Svi ovi pridjevi krasili su njihove odgovore. Potom je ista skupina učenika

predstavila rezultate, fokusirajući se na pozitivne aspekte, ali i one koje treba unaprijediti. Jedan od zaključaka je kreiranje foruma učenika koji može pružiti povratne informacije svojim učiteljima. Drugi veliki korak je bilo zajedničko osmišljavanje ankete za sve razrede i sve nastavne predmete s pitanjima o školskoj okolini i mogućim poboljšanjima. Učitelji su dužni provesti anketu barem jednom u polugodištu u jednom od razreda, a nakon prikupljanja svih anketa o rezultatima se raspravlja na nastavničkoj skupštini, potom se prikazuju učenicima.

Ovom akcijom zakotrljao se niz drugih poput Mount Matters učenici za učenike u istoj školi.

„Učenički glas je u srcu napora za izgradnju čvršćih odnosa između učitelja i učenika.“

<https://www.teachermagazine.com.au/articles/building-strong-student-teacher-relationships>

ŠTO AKO NI MI NEMAMO GLAS?

Zanimljivo je vidjeti koliko i mi osobno imamo glasa i utjecaja i koliko to potiču zajednice u kojima živimo i radimo. Imamo li što prenijeti djeci i mladima?

Naravno, svaki je odnos drugačiji pa ćemo s nekim ljudima osjećati da možemo govoriti slobodno, da možemo tražiti i da će nas čuti, dok će nam s nekima to biti jako teško ili nemoguće. To je povezano s tim kakva je ta druga osoba, ali i time koliko je nama ugodna uloga onog koji zauzima svoj prostor, diže glas i traži nešto.

Još šire, to ima veze s tim kakva je ta zajednica u kojoj se krećemo (organizacija, obitelj, sustav), pa i kakvo je društvo. Pojednostavnjeno, u društvima koja nemaju dugu tradiciju demokracije pojedincima će biti znatno teže isticati se, izraziti se, odnosno „podići glas“. Naravno, to ima veze i s tim pripadamo li nekoj društvenoj skupini kojoj se sustavno oduzimaju glas (mladi, stariji, žene, osobe s invaliditetom, manjine itd.).

U svojem prirodnijem i zdravijem obliku „zašutjeli“ smo jer: želimo dati prostor drugoj osobi, želimo nešto naučiti, želimo njezine potrebe trenutačno staviti ispred svojih ili pak vidimo da s druge strane nema kapaciteta.

No u onom manje pozitivnom obliku naš se glas ne čuje zbog toga što nas se na neki način ne vidi, što si sami uskraćujemo taj prostor ili zato što su nam ga drugi uskratili, a prisutan je i strah od posljedica. Istina je da bi često bilo poželjno i obogaćujuće izraziti se.

KUTIJA S ALATIMA

VJEŽBA:
Koliko glasa imam ja?

Doživljavate li sebe kao osobu koja ima glas, koja slobodno govori i koju se čuje (barem često, ako ne uvijek)? A utjecaj, koliko utjecaja imate?

Razmislite o bliskim osobama, o društvima s kojima se družite, kontekstima u kojima živite i radite.

Možete li reći što vam treba?

Možete li odbiti ono što ne želite?

Čuju li vas?

Promijeni li se nešto (na bolje) kad zatražite što vam je potrebno ili kad kažete što vam smeta?

Odgovori na ova pitanja reći će vam nešto o tome koliko glasa i utjecaja imate.

Evo i malog Testa utjecajnosti koji možda ne obuhvaća sva životna područja, ali vam može približiti temu vašega glasa i utjecaja na radnom mjestu.

VJEŽBA. **Test: Imate li glas – utjecaj na radnom mjestu?**

**Za svaku od ovih izjava možete
odgovoriti vrijedi li za vas:**

Rijetko

Prosječno

Povremeno

Dosta često ili Jako često

One izjave kod kojih ste odgovorili rijetko ili povremeno su ujedno i prostor za vaš razvoj.

1. Znam dobro i jasno argumentirati.
2. Volim pohvaliti i primijetiti kad je netko nešto dobro napravio.
3. Pričam o svojim osjećajima i reakcijama otvoreno s drugima.
4. Volim navesti kolege da vide koliko je neka mogućnost super.
5. Znam dati jasne i koncizne prijedloge.
6. Kad mi je važna nečija podrška, ponudit ću nešto zauzvat, pregovarati.

7. Svoje potrebe jasno pokažem i kažem drugima.
8. Kad se o nečemu priča, držim se teme i unutar nje iznosim ideje.
9. Tražim od drugih da sudjeluju u raspravi.
10. Provjeravam jesmo li se dobro razumjeli.
11. U situaciji kad se razlikujemo, tražim zajedničke vrijednosti i interese.
12. Koristim metafore, analogije i slikovite izraze da zainteresiram druge.

INSPIRACIJA Kako da vas čuju?

A evo i nekih savjeta kako da dobijete više glasa u okruženju, što se naročito odnosi na sastanke (izvor: **Mindtools**).

Kako da vas čuju?

Savjeti za zahtjevne sastanke i drugo:

Budite svjesni svoje vrijednosti. Tu ste jer ste član tima, potrebni ste, vaše iskustvo i mišljenje su važni.

Za početak možete više obratiti pažnju na druge, što govore, složiti se s njima pa nadopuniti ili ohrabriti one koji su htjeli reći više pa su prekinuti.

Pokažite neverbalno pažnju, gledajte, slušajte, budite koncentrirani.

Ako vam je teško otvoriti se prvi, postavite nekoliko pitanja, saznajte više.

Ako ste napeti, što ranije recite svoje mišljenje. To ne znači da morate biti prvi ni najglasniji, ali ako među prvima progovorite, opustit ćete se i lakše slušati i druge.

Ako ste introvert, idite sa svojim jakim stranama: pripremite se unaprijed, donesite neke zanimljive činjenice, slušajte druge i sumirajte što je rečeno.

Ako želite biti sigurni da ćete biti saslušani, možete već unaprijed zamoliti da vas svrstaju u dnevni red ili najave da svakako imate nešto reći. Ili zatražiti da napišete svoje razmišljanje pa napismeno pošaljete.

Nemojte se ispričavati („Žao mi je, ali rekla bih...“), već jasno počnite („Mislim da...“; „Tu je važno da...“; „Dodao bih...“) i završite, bez odugovlačenja.

Umjesto „Ne slažem se“, pokušajte sa „Ja ovo vidim na jedan drugi način...“.

Nekoliko savjeta za **online sastanke** kako biste bili opušteniji i lakše rekli što imate:

- Isprobajte tehniku prije sastanka, kameru, mikrofona, prijavu da biste bili opušteni u tom smislu.
- Smanjite si distrakcije, uredite svoj radni prostor i pozadinu, ugasite sve druge aplikacije.
- Održavajte kontakt pogledom prema ekranu, što sličnije situaciji uživo. Opcija *gallery view* u kojoj vidite istovremeno sve sudionike također pomaže prirodnosti situacije.
- Povjerite unaprijed pravila koja je postavio domaćin, trebate li ugaziti mikrofona dok ostali govore, koristite li opciju *chat* za komentare i pitanja ili možete podići ruku, upaliti mikrofona da biste nešto rekli i sl.

Ove ideje ne moraju biti rezervirane samo za službene sastanke, veći dio njih možete iskoristiti i na neformalnim okupljanjima, kad se nešto dogovarate.

VJEŽBA: Moj utjecaj na poučavanje

Prisjetite se kad ste kao učitelj:ica dobili priliku utjecati na odluku unutar škole ili na odluku neke više instancije koja se ticala vašeg poučavanja, profesije, radnog okruženja, iskustva koje učenici imaju kao polaznici škole.

Kakvo vam je bilo to iskustvo? Kako je utjecalo na vas kao stručnjaka?

Ako se takve prilike ne sjećate i/ili se nije dogodila, kako to utječe na vaš rad i perspektivu odgojno-obrazovnog radnika?

IZ DJEČJEGA KUTA

Fokus-grupe s djecom, istraživanje u sklopu projekta „Pokreni promjenu“ 2020. Kovačić, Baketa, 2021.):

O pokušajima utjecanja na odlučivanje

Djeca vrlo jasno govore da su u prošlosti ili oni ili bivše generacije pokušali izboriti neke promjene (uglavnom je riječ o izletima, prehrani ili reorganizaciji radnih zadataka), no uspjesi takvih pokušaja su ograničeni i ovisi o naklonosti nastavnika.

Mi štogod kažemo, profesori si nešto zacrtaju i mi automatski nemamo pravo glasa... nešto se buniti.

Ističu da im smeta to što ne znaju kad će i zašto dobiti „odbijenicu“. Naime, predstavnici škole ih često saslušaju, no uglavnom to ostane na tome, bez konkretnih ishoda, objašnjenja zašto su njihovi prijedlozi odbijeni ili zašto se ne mogu realizirati. Na taj način, tvrde učenici, stvara se zazor od samih pokušaja promjene jer imaju osjećaj da je školi samo nominalno stalo do njihova mišljenja.

Mi se možemo žaliti koliko god hoćemo, ali to se uglavnom neće promijeniti.

IMAMO LI MODELE UPRAVLJANJA KOJI POTIČU GLAS I INICIJATIVU?

Sada dolazimo do još jedne potencijalne prepreke za jačanje glasa djece u školi: ako ustanova nije (dovoljno) razvila okruženje, prilike i procese aktivnog sudjelovanja učitelja, roditelja i djece u donošenju odluka, pomalo je licemjerno očekivati od djece da se izraze, kažu svoje mišljenje i uključe se aktivno.

I premda je jasno da je puno toga u sustavu definirano, zadano i propisano, koliko se zapravo prilika za zajedničko odlučivanje i stvaranje škole kakvu želimo propušta upravo zbog navike nekonzultiranja, nemanja vremena, jednostranog odlučivanja, pojedinačnih interesa ili pak nezainteresiranosti za promjene i inovacije?

Kakvim doživljavate vodstvo ustanove u kojoj radite? A kako vlastito vodstvo kad ste u razredu i/ili s učenicima?

Što bi to bilo kvalitetno vodstvo i kako je to povezano s glasom djece i glasom učenika?

Kako doživljavate svoj stil vođenja, razreda, odjela?

Ova pitanja možda se na prvu ne čine povezana s glasom učenika, ali kad malo pobliže promotrimo načine vođenja u svom okruženju, uvidjet ćemo da ima stilova i načina rukovođenja u kojima glas pojedinaca nije dozvoljen, ne čuje se, možda se smije čuti samo određeno mišljenje ili pak mišljenje male skupine određenih ljudi. Naravno, uvijek su to oni na poziciji veće (svjesne ili nesvjesne) moći.

Kao i u disfunkcionalnim obiteljima koje povređuju i omalovažavaju svoje članove, tako i pojedine organizacije (ili cijeli sustavi) mogu biti zasnovani na „**poništavanju**“ (neviđenju, umanjivanju važnosti) dijela svojih članova. Paradoksalno, u sustavu obrazovanja koji je posvećen djeci, upravo će djeca u mnogim istraživanjima reći da njihov glas nije bitan. Naročito marginalizirana djeca, djeca s teškoćama, djeca pripadnici manjina, „neuspješna“ djeca, djeca iz siromašnih obitelji, djeca s „nevidljivim“ ili „manje vidljivim“ problemima. Obično će reći lijepe stvari o svojim razredima, vršnjacima, učiteljima, razrednicima, svojoj školi. Ali kad dođe do toga smiju li, mogu li nešto reći, na nešto utjecati, odgovor je sustavno ne ili pak „samo u trivijalnim stvarima“.

Zašto je tome tako pitanje je za sociologe, povjesničare, možda i za politologe i psihologe, no vjerojatno su cijeli (obrazovni) sustavi koje su generacije prije nas uspostavile stvarani za neka prošla vremena, kad se o djeci nije toliko znalo, kad se smatralo da im se treba „servirati“ znanje, voditi ih kroz život, osposobiti što prije da se „uklope“ u svijet

odraslih. Obično se i sama djeca čude staromodnosti i nazadnom razmišljanju nekih svojih profesora, koji „ne kuže“ ni što je ekologija, ni rodna ravnopravnost, ni tko su youtuberi itd.

U odaslocentričnom sustavu nastava je podređena odraslima, tome kako i koliko njima odgovara predavati, što žele reći i poučavati, kako ispitivati i mjeriti znanje, kako disciplinirati. To u konačnici ne odgovara najčešće ni njima samima.

KUTIJA S ALATIMA

RIJEČ STRUČNJAKA: STILOVI UPRAVLJANJA

Kad se radi o stilu vođenja/ upravljanja, svaki ravnatelj, razrednik, učitelj može se prepoznati u nekom od onih poznatih stilova iz literature (npr. *Upravljačka mreža* Blakea i Moutona, 1964.) te preispitati koliko je otvoren čuti glas pojedinaca, odnosno glas učenika.

AUTORITARNI/DIREKTIVNI STIL:

Želite ostvariti zadane profesionalne ciljeve, a manje su vam važne želje i potrebe pojedinaca, nećete biti naročito skloni slušati. Osobe sklone ovom stilu upravljanja osjećaju veliku odgovornost da ispune obaveze i dovrše zadatke, no pri tom malo vremena posvećuju pojedincima i njihovim odnosima i suradnji, a paradoksalno zbog ovoga može početi patiti i izvršenje posla, što ih obično natjera da se ipak barem malo pozabave odnosima (ili samo još dodatno povećaju pritisak).

HARMONIČNI STIL:

Važni su vam glasovi, potrebe i želje baš svih, ili barem onih koji ih izražavaju, i napraviti ćete sve da im izadete u susret, ne želeći se nikome zamjeriti. Cijenite dobru atmosferu i ugodne odnose i sve biste napravili da se svi osjećaju dobro i zadovoljno. S druge strane, stručni i obrazovni ciljevi zbog toga mogu patiti ili kasniti, puno vremena otići na razgovore, a izbjegavaju se i nužni povremeni sukobi. Koristeći ovaj stil, vjerojatno ćete htjeti čuti glas svih, ali vjerojatno ćete ipak čuti samo one glasnije, a potom ćete dugo oklijevati da nešto i poduzmete. Također ćete možda izbjeći neke konstruktivne

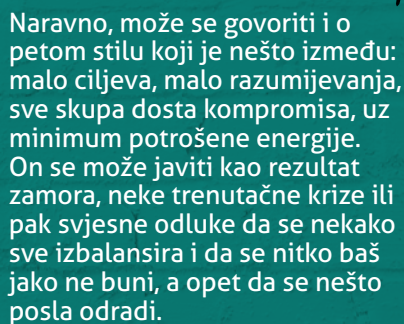
sukobe koji bi olakšali da se čuju i oni zanemareni glasovi.

NEZAINTERESIRANI (IZBJEGAVAJUĆI) STIL:

Vjerujemo da se pojavljuje vrlo rijetko jer smo već po definiciji radeći u sustavu obrazovanja svakodnevno uključeni i izloženi, i malo toga možemo „izbjeći“. Ipak, ako se pojavi kao prolazno stanje, dogodit će nam se da nas više ne zanimaju ni zadaci, planovi, ciljevi, a ni pojedinci i njihove potrebe. Nadamo se da je ovakvih voditelja i stručnjaka što manje (iako znamo da ih ima) ili da je to tek prolazno stanje u kojem smo zaokupljeni privatnim problemima koje nastojimo riješiti.

DEMOKRATSKI STIL:

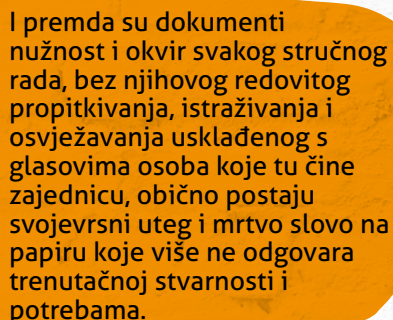
U idealnom slučaju (a znamo da nije uvijek lako), vodite se važnim obrazovnim i profesionalnim ciljevima, istovremeno osluškujući i poštujući potrebe i mogućnosti članova kolektiva, razreda, zajednice. Imate jasne ciljeve, rokove i smjer kamo želite ići, ali razumijete i jasno vam je da je to sve nemoguće bez svakog člana kolektiva koji daje svoj doprinos. A zbog toga je važno dobro poznavati i slušati te koliko je moguće uvažiti njihove potrebe, stavove, prijedloge i ideje. Također, nećete se ustručavati saslušati vrlo različita mišljenja, uvažiti i one tiše članove, čuti povratnu informaciju pa i kritiku na svoj račun.

Naravno, može se govoriti i o petom stilu koji je nešto između: malo ciljeva, malo razumijevanja, sve skupa dosta kompromisa, uz minimum potrošene energije. On se može javiti kao rezultat zamora, neke trenutačne krize ili pak svjesne odluke da se nekako sve izbalansira i da se nitko baš jako ne buni, a opet da se nešto posla odradi.

Ono što je također realnost upravljanja u današnje vrijeme jest „administrativno upravljanje“, koje ostavlja vrlo malo autonomije pojedincima pa čak i ustanovama i u kojem se sve svodi na pravilnike, zakone i procedure. Tu će biti vrlo malo glasa i odraslih i djece, a prilika za osobni razvoj i osnaživanje je uglavnom propuštena.

I premda su dokumenti nužnost i okvir svakog stručnog rada, bez njihovog redovitog propitkivanja, istraživanja i osvježavanja usklađenog s glasovima osoba koje tu čine zajednicu, obično postaju svojevrsni uteg i mrtvo slovo na papiru koje više ne odgovara trenutačnoj stvarnosti i potrebama.

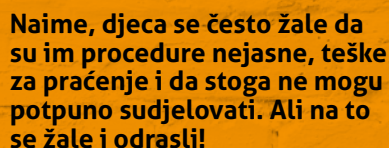

INSPIRACIJA: GLAS UČENIKA NA SASTANKU

Koliko ste upoznati s inkluzivnim praksama vođenja sastanaka?

Dobro upravljanje povezano je s procedurama i načinima na koje vodimo pojedine procese.

Sastanci su prilika i često jedini doticaj članova (npr. u vijeću učenika, vijeću roditelja, učiteljskom vijeću) s mogućnostima utjecanja, izražavanja mišljenja i eventualnog pristupa odlukama.

Naime, djeca se često žale da su im procedure nejasne, teške za praćenje i da stoga ne mogu potpuno sudjelovati. Ali na to se žale i odrasli!

Pokazat ćemo kako možete osigurati aktivnije sudjelovanje svih, uključujući ono što možete napraviti prije, tijekom i nakon sastanka kako bi cijeli proces sudjelovanja i odlučivanja bio transparentniji, jasniji i poticajniji.

Osim na vijeće učenika, to se odnosi i na vijeće učitelja, roditelja, školski odbor i sve sastanke na kojima se donose odluke ili raspravlja o važnim pitanjima. Naročito je ovo važno ako ima novih članova ili se otvaraju nove i nepoznate teme.

Prije sastanka

- Važno je da svi dobiju dnevni red i plan rada.
- Ako postoji važan sastanak na kojem se donose odluke, prethodno je dobro održati manje sastanke za raspravu o važnim pitanjima, npr. učenika s drugim učenicima ili razrednikom/savjetnikom i sl., timova učitelja i sl.
- Iskusniji članovi kolektiva ili oni koji vode neku aktivnost ili imaju važan prijedlog trebali bi se naći s drugima prije i objasniti im o čemu se radi i što se želi postići.

- ✓ Ako se radi o vijeću učenika, osoba koja mentorira njegov rad trebala bi se sastati s učenicima prije sastanka i biti prisutna barem na prvih nekoliko susreta.
- ✓ Važno je da se sastanci održavaju kada svi mogu sudjelovati.

Na početku sastanka

- ✓ Dobro je posebno predstaviti nove članove i ponuditi im podršku i pojašnjenja. Ako se radi o vijeću učenika, dobro je da u početku imaju i mentore. Ova se uloga može rotirati i pri tom je dobro voditi računa o raspodjeli uloge mentora između dječaka i djevojčica.
- ✓ Svi bi se članovi trebali upoznati i predstaviti i npr. imati istaknuta imena poput kartice s imenom i razredom/tijelom koje predstavljaju.
- ✓ Svi dokumenti o kojima se raspravlja trebali bi biti podijeljeni kao sažetci s natuknicama koje obuhvaćaju glavne ideje i preporuke.

Donošenje odluka na sastanku

- ✓ Nakon iznošenja prijedloga, a prije donošenja odluka/glasanja, dobro je napraviti stanku kako bi svi mogli razgovarati jedni s drugima, npr. učenici s mentorima, tražiti podršku i pojašnjenja.

- ✓ Prijedlozi bi trebali, kad god je moguće, napismeno biti podijeljeni članovima.
- ✓ Bilo bi dobro jasno definirati način rada za svaki dio sastanka, npr. formalniji dio i neformalniji – dio u kojem se iznose ideje.
- ✓ Voditelj bi trebao nakon svake točke dnevnog reda i/ili odluke jasno sažeti što je odlučeno, što će se poduzeti i tko će to preuzeti.

Izražavanje i jezik

- ✓ Preporučuje se izbjegavati žargon, skraćenice i nejasne izraze, inicijale, akronime, osim ako je to nešto već poznato svima i napismeno objašnjeno.
- ✓ Prijedloge i odluke dobro je vrlo jednostavno i jasno izgovarati.
- ✓ Potrebno je objasniti funkcije i uloge pojedinaca, radnih tijela i institucija koje se spominju.
- ✓ Svatko bi trebao moći pitati za bilo što nejasno – ime, naziv, riječ, frazu – i dobiti ozbiljan odgovor.

Poslije sastanka

- ✓ Voditelj na kraju sastanka sažima najvažnije odluke i planove o aktivnostima koje će se poduzeti, tko i do kada će to napraviti.
- ✓ Bilo bi dobro da se nakon sastanka održe dodatne konzultacije, naročito ako se radi o vijeću učenika, da se mentori

nađu s učenicima ili skupinama učenika kako bi objasnili i prokomentirali što se dogodilo na sastanku. To bi se sve trebalo računati u obaveze sudjelovanja u vijeću.

Što mislite o ovim točkama? Pridržavaju li se važnih preporuka vođenja sastanka odrasli na vijeću učitelja, vijeću roditelja? Zbog čega je to tako?

Na temelju iskustva, što biste još dodali ovom popisu kao dobru praksu?

VJEŽBA: GLAS UČENIKA NA PET RAZINA ŠKOLE

Ako promotrimo bilo koju školu na cjelovit način, možemo vidjeti barem ovih PET RAZINA:

KURIKULUM

predmeti, školski kurikulum, izvannastavne aktivnosti, profesionalni razvoj, skriveni kurikulum, udžbenici i ostali materijali

ŠKOLSKA KULTURA

jezik i komunikacija, socijalizacija učenika, odnosi

IZGLED ŠKOLE

dizajn prostora i sadržaj, korištenje prostora

UPRAVLJANJE ŠKOLOM

školske politike, zapošljavanje, stručne edukacije

LOKALNA ZAJEDNICA I RAD S RODITELJIMA

rad s obitelji i šira zajednica

Jesu li svi ovi aspekti strogo definirani, zadani i nepromjenjivi? I ako je tako, odgovara li to svima? Može li se nešto učiniti?

Koliko je u vašoj školi aktivan tim za kvalitetu?

Imaju li svi učitelji priliku na neki način sudjelovati u procjeni kvalitete i prijedlozima za unapređenje?

U svakom od ovih aspekata škole zapitajte se: Koliko je vaša škola demokratska? Koliko glasa imaju učenici i učitelji, koliko roditelji?

Mi možemo pokušati riješiti neki problem, ali ne možemo ga riješiti jer nemamo potporu profesora.

učenica, srednja škola

IPAK NAJVAŽNIJE - KAKO VIDIMO ODNOSE S UČENICIMA?

*On je zanimljiv profesor,
zanimava se za nas, za naša
mišljenja.*

učenik, Hrvatska

Bez obzira na sadržaj, gradivo, nastavni plan i program srž svakog razreda su odnosi, i učitelja s učenicima, i među učenicima. Bez dobrih i kvalitetnih odnosa nema napredovanja. „Bez odnosa ozbiljno poučavanje nije moguće.“ (Lojk, 2018.)

Uvriježeno je mišljenje da su učitelji ti koji prenose znanje, a učenici ga primaju. I to bi odlično funkcioniralo kada bismo bili jednodimenzionalna bića. No nismo. Dapače, mi smo vrlo kompleksna, unutarne motivirana bića ispunjena raznim vjerovanjima, osjećajima, očekivanjima, različitim i ponekad na van neobičnim ponašanjima i promišljanjima koji za pojedinca, koji time zadovoljava svoje potrebe, imaju smisla.

To valja imati na umu u radu s djecom i mladima jer do narušavanja odnosa učitelj-učenik najčešće dolazi jer nismo svjesni da svakim ponašanjem učenik radi za sebe kako bi zadovoljio svoje potrebe, a ne protiv učitelja i njegova autoriteta, iako vrlo često to tako tumačimo. Također, i učitelj uvijek radi iz svoje uloge, što učenici mogu protumačiti kao da učitelj

njih ne poštuje, uvažava ili da nije pravedan. U toj dinamici valja ih učiti da se ne nalazimo na suprotnim stranama, već u različitim ulogama koje je potrebno uskladiti (Lojk, 2018.).

Jesper Juul i Helle Jensen (2010.) navode kako roditelji i odgajatelji često nemaju sposobnosti i volje razgovarati s djecom i mladima na način da polaze od zanimanja za to tko je dijete i kako ono doživljava svoj život i svijet. Naprotiv, češća je praksa da odrasli govore djeci i mladima, ispituju ih, kritiziraju, zahtijevaju, poučavaju, predbacuju i objašnjavaju, čime se udaljuju od odnosa i stvaraju dodatne blokade i otpore. „Čini se da su otvorenost, zanimanje i empatija stručnjaka onoliko manji koliko se dječje ponašanje kategorizira napornim, problematičnim ili lošim“ (Juul i Jensen 2010: 204).

S druge strane, jedna od najvrjednijih sposobnosti odraslih u komunikaciji s djecom i mladima je **spособnost da trenutačnu kvalitetu odnosa smatraju vrjednijom od neke svoje namjere ili cilja, a sam proces razgovora vrjednijim od sadržaja.**

Vodstvo odraslih (Juul i Jensen 2010) sastoji se od više važnih dimenzija.

VAŠA AUTENTIČNOST

- Koliko ste sposobni i spremni izraziti i pokazati svoje misli, emocije, opažanja, vrijednosti, ciljeve i granice? Pokazujete li im tko ste?

ISKRENO ZANIMANJE ZA MLADU OSOBU

- Koliko ste zainteresirani za ono što mlada osoba jest?

PRIZNANJE

- Znete li pohvaliti i odati priznanje za ponašanje mlade osobe?

UKLJUČIVANJE NJIHOVIH POTREBA, ŽELJA, SNOVA I CILJEVA

- Smatrate li mišljenja mladih ravnopravnim i zanima li vas uključiti ih u zajedničko istraživanje i donošenje odluka?

DAVANJE ODGOVORNOSTI

- Možete li, kad je primjereno, mladima prepustiti donošenje njima važnih odluka?

OSNAŽIVANJE KROZ SUKOB

- Prihvaćate li istinski postojanje sukoba kao važne dimenzije odnosa i posjedujete li temeljne vještine njihova rješavanja?

Vodstvo odraslih ovisi i o dobi samog djeteta. S njihovim odrastanjem, otkrivanjem sebe i svijeta, preuzimanjem odgovornosti i osamostaljivanjem odrasli trebaju redefinirati vodstvo – od snažnog vodstva sve više postaje važnija skrbnička i savjetodavna uloga te poticanje na samostalnost.

Idemo biti glasni!

Jennifer Lopez

KUTIJA S ALATIMA

IZ DJEČJEGA KUTA:
Fokus-grupe s djecom, istraživanje u sklopu projekta „Pokreni promjenu“ (Kovačić, Baketa, 2021.): O odnosima s učiteljima

Djeca pokazuju široki dijapazon razmišljanja i iskustva u odnosu s nastavnicima. Jedan dio vrlo detaljno opisuje svoja pozitivna iskustva naglašavajući da su nastavnici uglavnom dobro raspoloženi, da imaju razumijevanja, odnosno da lijepo tretiraju učenike (*Profesori imaju više razumijevanja u srednjoj nego što su imali u osnovnoj školi. Uvijek će se naći netko tko je ustao na lijevu nogu, ali nismo mi krivi. Ali imaju razumijevanja.*). Isto tako navode velike razlike među nastavnicima. Neki su otvoreni za komunikaciju, zabavni i poštuju ih, ponašaju se prema njima kao prema prijateljima, a drugi vrlo jasno pokazuju da imaju miljenike. To je nešto što učenicima prilično smeta.

Od pozitivnih elemenata gotovo svi ističu nastavnike koji veći fokus stavljaju na rasprave, debate i razmjenu mišljenja (**Imamo predmet ljudska prava, on se baš onako drukčije uči i profesor razgovara s nama i uopće ne pišemo. I to je super.**). Smatraju da ovakvim pristupom dobivaju mnogo više i osjećaju se cijenjenima. Posebno naglašavaju važnost zanimljivog pristupa gradivu. Ističe se nastavnica koja često ima izvanučioničku nastavu u kojoj na slikovit način dočarava gradivo, a prezentacije stavi na platformu Teams. Time se smanjuje učenički stres, kažu kazivači, te potiče na razmišljanje puno više od onih nastavnika koji traže učenje napamet.

Što se odnosa tiče, onog između nastavnika i učenika, mišljenja su podijeljena. Dok jedna struja smatra da je odnos nastavnika i učenika vrlo dobar te ne vidi nikakve probleme (**Pa ja bih rekao da je odnos stvarno OK.**), ima onih koji su izrazito kritični. Uglavnom učenici viših razreda (srednje škole) snažno vjeruju da se neki od nastavnika prema njima ponašaju potpuno neprimjereno. Ističu kako nije rijetko da ih vrijeđaju ili kako svojim gestama, mimikom i komentarima stvaraju jako loše okruženje (**Dode mi da se rasplačem. Došla sam ovdje jer ja to ne znam. Ne da me vrijeđa. Ili: Njihov sarkazam zna priječi u vrijeđanje.**). Posebno ističu da neki nastavnici često reaguju neprimjereno uzdasima i kolutanjem očima što učenici doživljavaju kao pasivnu agresiju. Upravo ovakva ponašanja nastavnika rezultiraju „toksičnim satovima“ ili „negativnom energijom“, kako kažu kazivači. Također, učenici vjeruju da se nastavnici vole uzdizati iznad njih.

Kad pričamo o iskazivanju svojih prava, učenici smatraju da postoje dvostruki standardi. Kad se oni žale na nastavnike razredniku, od toga uglavnom ne bude ništa, no ako se nastavnik požali na učenika, onda se on odmah poziva na neku vrstu razgovora. Na pitanje jesu li adresirali nezadovoljstvo postojanjem dvostrukih kriterija, učenici pokazuju izrazito nisko povjerenje u upravu (**Ma koga da tražimo, realno koga? Oni gore ni sami ne znaju što hoće. Jedna odluka danas, druga popodne.**). Posebno ne vole nastavnike koji stalno tužakaju učenike razrednicima, pedagoginji ili ravnateljici.

Svakako želim da svi čujemo naše mlade jer unatoč brojnim demografskim politikama, glas mladih se ne čuje, nažalost ostanu u tišini, prepuste se tome ili nečemu lošijem.

učiteljica

VJEŽBA: Moji učitelji

Prisjetite se svojeg školovanja te učitelja koji su vam ostali u sjećanju kao osobe pored kojih ste se osjećali zadovoljno i kompetentno, ali i koji su vam ostali u sjećanju kao

učitelji pored kojih ste se osjećali nezadovoljno i nekompetentno.

U tablicu napišite što su oni činili da ste se tako osjećali.

ZADOVOLJSTVO

NEZADOVOLJSTVO

Uočite po čemu se razlikuju. Na temelju čega ste se osjećali zadovoljno i kompetentno pored njih? Na temelju čega se ih poštovali? U što ste tada vjerovali?

A sada razmislite kako vidite svoju ulogu učitelja? I kako vidite ulogu učenika?

SEBE VIDIM KAO....

UČENIKE VIDIM KAO....

Vaše iskustvo učenika, osjećaji (ne) zadovoljstva te (ne)kompetencija uz vaše učitelje neopisivo je važno za redefiniranje i nadogradnju vaše uloge učitelja te je važan resurs za bolje razumijevanje vaših učenika i kvalitetnije povezivanje s njima.

I zapamtite! Vi možete razumjeti njihovu ulogu jer ste ju prošli. Znae što vam je nedostajalo i čime ste bili (ne)zadovoljni te što ste htjeli da je drugačije. To možete unijeti u svoj razred, što vam daje prednost u boljem razumijevanju sebe i njih.

Meni se sviđa što se profesori isto ponašaju prema meni sada i kad sam imala drugu boju kose.

učenica, srednja škola

INSPIRACIJA: Razred – svijet u malom

Svaki razred je zajednica za sebe, na neki način svijet u malom poput svih drugih zajednica – obitelji, profesionalnih zajednica, grupa vršnjaka – koje se sastoje od različitih pojedinaca, pravila, dinamike. Svaki učitelj ili učiteljica ulaskom u razred preuzima ulogu vođe razreda koji ima odgovornost vodstva jer je osoba koja ima najviše iskustva, znanja, vještine i utjecaja na svoju dobrobit, ali i dobrobit učenika u razredu.

Česta zamka u koju gotovo svaki učitelj upadne jest da je njegova profesionalna dužnost i obveza prisiliti učenike da slušaju, budu mirni, izvršavaju svoje obveze i budu poslušni, a iz toga vjerovanja idu i očekivanja od djece da takva i budu. No često se ta očekivanja razbiju u

tisuću komadića jer već s ulaskom u razred slika postaje drugačija. U razredu sjede učenici koji slušaju, ziječaju, smiju se, spavaju, koji znaju gradivo i javljaju se, ali i oni koji prevrću očima i dobacuju se papirićima. Ima i onih koji se stalno smiju, ali i koji su buntovni te ne poštuju pravila razreda i nastave.

Suočavajući se s realnošću razreda, učitelj ponekad želi vratiti moć u svoje ruke, a to će činiti kažnjavanjem, nagrađivanjem, prisilom, vikanjem, kritiziranjem te će iz razreda izaći nezadovoljan i iscrpljen, možda i razočaran u učenike. No još važnije, izaći će iz razreda ne znajući što je to što su mu učenici poručivali takvim ponašanjem jer im nije dao slobodu i prostora da izraze svoje mišljenje. I začarani krug će se ponavljati iz sata u sat.

No promjenom doživljava situacije i naših (ponekad nerealnih) očekivanja, shvaćamo da ipak možemo razumjeti potrebe učenika, da znamo kako se povezivati s njima i podržavati njihovu slobodu i moć u danim okvirima i okolnostima, jasno i transparentno se pozivati na pravila, kriterije i svoje potrebe koje proizlaze iz profesionalne uloge te im osigurati dovoljnu razinu zabave i igre kroz obrađivanje gradiva. I tada **imamo velike šanse da ih počnemo gledati kao saveznike i partnere u cijelom procesu.**

VJEŽBA: Moj odnos s učenicima

Slazete li se s pojedinim tvrdnjama?

Volim svoj predmet i vjerujem da je zanimljiv te kontinuirano nadograđujem svoja znanja (unutarnja motivacija).

DA NE

Volim interakciju s učenicima (potreba za pripadanjem i zabavom) i često svoj sat mijenjam (potreba za slobodom), to me zabavlja (potreba za zabavom) i volim nove izazove u radu s učenicima (potreba za moći).

DA NE

Potičem učenike (potreba za pripadanjem) na promišljanja i iznošenje njihovih stavova (potreba za moći učenika). Potičem učenike (potreba za pripadanjem) na kritičko promišljanje (potreba moći učenika) i unosim nove metode podučavanja u svoj rad (potreba za kompetencijama/moći, zabavom, slobodom) koje uključuju suradničko učenje, debate, istraživačke i projektne metode (učničke potrebe za zabavom i slobodom te kompetencijama/moći).

DA NE

Gledam učenike u oči (moja slika o meni kao dobrog učitelja) kada govorim te se često osmijehujem (potreba za pripadanjem i ljubavlju), a to mi je važno i kod učenika (potreba za pripadanjem učenika).

DA NE

Važno mi je (moja slika o meni kao dobrog učitelja) kako razumiju gradivo (potreba za kompetencijama/moći učenika), pa to provjeravam s njima na satu (potreba za pripadanjem).

DA NE

Zanima me (moja slika o meni kao dobrog učitelja) povratna informacija učenika o mojem načinu izlaganja gradiva (potreba za pripadanjem i potreba za moći učenika) te sam dovoljno siguran/na u sebe kako bih čula i njihove kritike (potreba za kompetencijama).

DA NE

Važniji su mi (moja slika o meni kao dobrog učitelja) odnosi s učenicima (potreba za pripadanjem), nego gradivo koje trebam proći (potreba za moći).

YES NO

Pripremam se za sat (potreba za moći učitelja) kako bih mogla biti što fleksibilnija (potreba za slobodom) ako za to bude potrebe te sam otvorena za njihova pitanja, komentare, kritike i prijedloge (potreba za moći učenika) i uzimam ih u obzir prilikom pripreme za sljedeće sate (potreba za moći učitelja).

YES NO

Upoznajem učenike s metodama i načinima ocjenjivanja (potreba za pripadanjem, očekivanja) i omogućujem im (moja slika o meni kao dobrog učitelja) pregovaranje oko njihova akademskog uspjeha (učenička potreba za pripadanjem, slobodom i moći).

YES NO

Uključujem ih (moja slika o meni kao dobrog učitelja) u zajedničko metodičko osmišljavanje nastave (učenička potreba za slobodom, pripadanjem, moći, zabavom).

YES NO

Shvatili smo da stručnjaci na svim razinama (škole, znanost, ministarstvo) dijeleći moć s učenicima i učenicima slušajući ih, tražeći i poštujući njihove prijedloge – postaju skloniji stvarati uvjete i prilike da oni bez glasa dobiju glas, da oni bez moći steknu moć i da se na tom mjestu pojavi nada.

(Freire, 1994.)

III. ŠTO ĆE SE DOGODITI KAD DJECI DATE GLAS?

KOMUNIKACIJA ĆE POSTATI OTVORENIJA

Tema glasa i inicijative neraskidivo je vezana uz temu komunikacije te stereotipa i predrasuda.

Ako poželite učenicima dati više glasa, u školi pokrenuti inicijative učenika, podržati ih u njihovim idejama i projektima, neminovno ćete se zateći u situaciji da razgovarate s njima.

Razgovarajući s njima, možda ćete pomisliti da katkad i ne znate kako, no to je dobar znak jer vas može potaknuti na preispitivanje sebe, svojeg načina komunikacije i izgradnje odnosa s mladima.

Što je važno u komunikaciji s mladima?

Većina se autora slaže u tome da je važno biti svoj! Autentičnost je važna: biti ono što jesmo, govoriti ono što mislimo, izražavati se iskreno, a opet s uvažavanjem drugih i primjereno situaciji.

No što to zapravo znači i je li to tako jednostavno?

Koji je omjer slobode i iskrenosti u izražavanju s jedne strane (koju mladi jako vole) te pažljivosti i odmjerjenosti kojom čuvate granice i iskazujete poštovanje (na što su jako osjetljivi)?

Naravno, u komunikaciji je dobro biti jednostavan, a opet govoriti s mladima kao što i inače govorimo. Izraziti poštovanje prema djeci i mladima možemo i tako da ne koristimo grub, ponižavajući ili ciničan jezik, za što mladi imaju radare.

Oni brzo čitaju sve što nije iskreno i brzo mogu prozrijeti ako ih (makar i nesvjesno) vrijeđate: na osobnoj razini ili na razini stereotipa prema skupini kojoj pripadaju (po porijeklu, socioekonomskom statusu, mjestu gdje žive, osobinama njihove obitelji, interesima, etničkoj pripadnosti, vjeri, spolu, seksualnoj orijentaciji i sl.).

Zato, ako se kao učitelj:ica ili stručnjak:inja u obrazovanju još niste pozabavili vlastitim stereotipima i predrasudama – učinite to što prije i osvijestite

ih te poradite na njima kako ne biste (vjerojatno nenamjerno i nesvjesno) uvrijedili mnoge mlade osobe koje se po nečemu ne uklapaju u vaš vrijednosni okvir.

KUTIJA S ALATIMA

RIJEČ STRUČNJAKA:
Istraživanja pokazuju

Istraživanja pokazuju da učitelji imaju značajnu ulogu u razvoju stereotipa kod svojih učenika te da se na temelju tih predrasuda i drugačije odnose prema njima. Iako bismo rekli da nemamo stereotipe i predrasude prema djeci i mladima, naše ponašanje često govori suprotno. Jedan od najčešćih stereotipa i predrasuda koje imamo prema djeci i mladima jest da su to nedovršena bića koja mi moramo oblikovati kako bi mogla sudjelovati u društvu te predrasude koje proizlaze iz različitih očekivanja prema djevojčicama i dječacima. Istraživanja također pokazuju da učitelji drugačije vrednuju djevojke od dječaka, i to u korist dječaka za koje se smatra da su inteligentniji te da postižu bolji uspjeh u STEM područjima, dok je vrlo često stereotipno mišljenje da su djevojčice bolje u humanističkim područjima te umjetnosti. Vođeni tim idejama, *apriori* vjerujemo u njihove različite akademske potencijale i mogućnosti te im dajemo različitu podršku, priliku, pohvalu i pravo na glas!

Naša očekivanja prema djeci i mladima idu i iz sljedećih skrivenih i nesvjjesnih predrasuda i stereotipa:

INSPIRACIJA: Komunikacija i ja

- djeca su *tabula rasa*
- djeca su emocionalno neprilagodljiva i ne znaju upravljati svojim emocijama i ponašanjem
- djevojčice su tiše i mirnije na satu, a dječaci su glasnjiji i neposlušniji
- dječaci su inteligentniji od djevojčica i imaju veći potencijal za uspjeh
- oni sami ne znaju što je dobro za njih
- svako dijete može biti poslušno i pratiti nastavu pažljivo.

Važno je suočiti se sa svojim stereotipima i predrasudama te osvijestiti način komunikacije jer sve navedeno utječe na stvaranje odnosa i davanje prilike djeci i mladima za njihove inicijative, djelovanja i napredak. Bez toga i sebi oduzimamo mogućnost boljeg povezivanja s njima te ugodnijeg školskog okruženja.

Jednostavno rečeno **dobri ste u komunikaciji ako znate izraziti sebe (riječima ili bez njih), reći i pokazati ono što želite i ne želite, stajati iza toga i objasniti svoje razloge. Isto tako pokazati kad ne znate, nije vam jasno ili ste nesigurni i ne bojati se toga snažna je i ohrabrujuća poruka za mlade. Kao i prihvaćanje svojih predrasuda i aktivan rad na njihovu razbijanju. Svi imamo pravo na svoje vrijeme istraživanja, preispitivanja i traženja, i to je naročito blisko mladima.**

Problem kod te profesorice je to šta ona nas, na primjer, pita nešto u smislu da mi njoj kažemo naše mišljenje i onda kad vi kažete svoje mišljenje, to je krivo. Samo njeno mišljenje je važno i to je to.

učenica, srednja škola

I ono što je još važno, ako ne i važnije, ako uistinu želite djeci dati glas, morate znati i moći slušati.

Ako ste otvoreni i bez predrasuda, možete saslušati što vam dijete ili mlada osoba želi reći, čak i ako ne zna uvijek kako, a ako znate čitati između redaka i uhvatiti ono neizrečeno i ponekad nevidljivo, možete se smatrati komunikacijskim umjetnicima i osobom kojoj će se mladi rado povjeriti i s kojom će rado biti. Te se vještine, ako ih niste još usavršili, mogu i naučiti.

Postanite znatiželjni, zanimajte se za ono što imaju reći. Nesumnjivo ćete čuti originalne i nove ideje i uvide. Ako naiđete na netolerantne i/ili nasilne stavove, zastanite i pokušajte saznati što stoji iza njih, koja emocija ili iskustvo, no svakako uvedite i neka pravila o načinu izražavanja kako bi se ograničilo vrijeđanje ili povređivanje na temelju grupe pripadnosti.

Postavite dobro pitanje otvorenog tipa (Što misliš...? Kako vidiš...? Kako biste vi...? Što je ovdje...?) i zatim budite strpljivi čuti odgovore, bez požurivanja, bez kritike, bez ispravljanja. Kad slušate, ponekad je dovoljno šutjeti, biti tu, reći da razumijete.

Razvijte posebne metode za one tiše, introvertiranije učenike koji obično imaju bogat unutarnji svijet, ali kojima će trebati drugačiji način izražavanja, primjerice pisanje ili drugi oblik kreativnosti. Potičite ih i pohvalite za otvorenost, iskrenost, drugačija mišljenja, podcrtajte da smo svi različiti i da imamo pravo misliti drugačije. I ne bojte se sukoba mišljenja, budite spremni da se nećete uvijek slagati, ni vi s njima, ni oni međusobno.

VJEŽBA: Razred slagalica

Razred slagalica je metoda rada u razredu kojom se povećava grupna kohezija, zajedničko svladavanje gradiva, izravnija i bolja komunikacija, važnost grupnog rada, zajedničkog cilja, grupne odgovornosti te podrške i strpljivosti. Usto, smanjuju se stereotipi i predrasude, učenici se više brinu jedni o drugima, pokazuju si međusobnu pažnju i poštovanje. Na individualnoj razini učenici razvijaju bolje komunikacijske i prezentacijske vještine, otvoreniji su prema različitostima, razvijaju samopoštovanje i samopouzdanje, suosjećajniji su i solidarniji.

Učenike se na početku sata dijeli u nekoliko grupa, idealno bi bilo od šest članova.

Gradivo koje se želi obraditi na satu dijeli se na šest dijelova i daje svakoj grupi po jedan, s tim da svaki učenik:ica dobiva dio informacija o gradivu koji se kao komadići slagalice moraju složiti kako bi se dobila cjelokupna slika, odnosno cjelokupno gradivo. Svaki učenik u grupi priprema svoj dio gradiva te podučava ostale, koji nemaju pristup materijalu o njegovu dijelu gradiva. Po završetku učenici zajedno odlučuju koje su informacije najvažnije, zajednički pišu zaključak te potom izlažu.

Predlaže se da se učenici rotiraju u različite grupe kako se ne bi stvarala ideja da je jedna grupa bolja od druge te da se učenici bolje upoznaju i uče surađivati sa svima u razredu, a ne samo s onima s kojima se druže.

IZ DJEČJEGA KUTA
Fokus-grupe s djecom,
istraživanje u sklopu
projekta „Pokreni
promjenu“ (Kovačić,
Baketa, 2020.)

O online nastavi uslijed pandemije

Djeca unisono potvrđuju da nastava na daljinu tijekom pandemije nije funkcionirala. Opisuju je neorganiziranom, teškom, opterećujućom i stresnom. Učenici ilustriraju kako je ta nastava izgledala opisujući da su nastavnici uglavnom slali zadatke i YouTube videa, a da nisu objašnjavali gradivo (*Mislim da imam velike rupe od online nastave. Trebali su objasniti što ne znamo, a krenuli su s gradivom kao da sve znamo.*). Tijekom provedbe nastave na daljinu posebno se ističe nepoštivanje rokova od strane nastavnika koji su slali zadatke neki ujutro, drugi popodne pa su se neki sjetili da su nešto zaboravili poslati. Sve to su bili zadaci (*Većina učenika nisu imali vremena za sebe jer su stalno morali pisati zadaće, učiti, izvršavati zadatke. Nisu mogli ništa osim škole raditi.*). Nastavnici, prema njima, nisu bili svjesni koliko je online nastava bila opterećujuća, što je učenike dosta pogodilo. Osim toga nisu im vjerovali ako su imali problema s internetom.

GLAS UČENIKA I EMPATIJA: VIŠE SUOSJEĆANJA

Mir počinje učenjem kako stajati u nečijim cipelama i kako vidjeti stvari tuđim očima. Na nama je da to omogućimo. Empatija je odlika karaktera koja može promijeniti svijet.

Barack Obama

Vidite li empatiju kao važnu odliku vašeg razreda, učionice, predmeta? Kako je razvijate kod djece?

Kako je glas učenika s time povezan?

Veza je dvosmjerna i vrlo snažna. Naime, u empatičnom razredu glas će učenika biti jači i obratno, jačanjem glasa učenika imate šansu stvoriti empatično okruženje.

Ako je empatija vidjeti svijet očima druge osobe, tada je stvarno važno da vidimo svijet djece i da se potrudimo da ona vide naš. To znači razumjeti i njihove emocije, čak i kad baš i nemamo slična životna iskustva, kad suspregnemo osuđivanje i prosudbu i otvorimo se za druge i drugačije, a za nas odrasle to su među ostalim djeca bilo koje dobi. Možemo li biti suosjećajni i dobronamjerni čak i kad smo toliko različiti?

Ne popravljajte, osjetite.

Empatična djeca izvrsno surađuju s dugima i znaju rješavati sukobe. Zauzimaju se za ono što smatraju ispravnim i osjetljiva su na nepravdu. Problem je što se s

današnjim korištenjem tehnologije komunikacija uživo jako smanjuje, što prema nekim autorima dovodi do povećanja narcizma i smanjenja empatije (Borba, 2017.). Kao da svijet postaje neosoban, čak okrutan, što nas ostavlja s pitanjem kako onda promicati i učiti svjesnost, razumijevanje i osjetljivost za druge.

Ako želimo da djeca shvate da smo svi mi ljudi, da dijelimo iste strahove i brige i da zaslužujemo dostojanstvo, važno je da ih naučimo prihvaćanju razlika, razumijevanju, komunikaciji s osobama različitim od nas. Empatija se može učiti i premda temelje za nju već imamo genetski, neće se previše razviti ako nemamo odgovarajuća iskustva i obrazovanje.

Kad u razredu (i školi) ima empatije, učenici vjeruju jedni drugima, imaju dobre odnose, razumiju tuđe perspektive. Osjećaju se sigurno, smiju pokušavati, riskirati, pogriješiti i mogu se slobodno usredotočiti na učenje.

KUTIJA S ALATIMA

INSPIRACIJA:
Učenje empatije u razredu

POKAŽITE EMPATIJU

Pokažite i sami da suosjećate, da želite shvatiti, razumjeti, da se želite povezati s vrlo različitim učenicima. Oni vas promatraju i žele biti u nekom smislu slični vama, naučiti važne životne vještine od vas. Kad ih gledate u oči, saslušate, kad pazite da neugodniji razgovori budu jedan na jedan i povjerljivi ili kad riječima i postupcima pokazujete da vam je stalo do njih, osjećaju da ih poštuju.

NASTOJTE DA SE ČUJE GLAS SVAKOG UČENIKA

Prepoznajte što više prilika za istraživanje njihovih mišljenja o nekoj temi i ohrabrite one koji manje govore. Kad čuju razmišljanja svojih kolega, povezuju se, bolje razumiju, dobivaju priliku suočiti se s neslaganjem i biti tolerantniji.

PROSLAVITE I POHALITE SUOSJEĆANJE

Kad čujete da se netko ponaša empatično i ima razumijevanja za svojeg kolegu, istaknite, imenujte, pohvalite!

RAZVIJAJTE NJIHOVU EMOCIONALNU PISMENOST

Djeca će teško pokazati empatiju ako ne prepoznaju vlastite i tuđe osjećaje. Za početak pomozite im da razviju rječnik za emocije. Kad ih znaju prepoznati i govoriti o njima, lakše će govoriti o tome kako su nešto doživjeli, kako to na njih utječe, lakše će se povezati s drugima, govoriti o tome kako se nose s emocijama ili nekom životnom situacijom. Ujedno će lakše raspravljati o raznim temama unutar različitih školskih predmeta jer će biti puno slobodniji u izražavanju.

UPOZNAJTE IH

Lijep način za pokazivanje empatije jest prije svega dobro upoznati učenike: što ih veseli, u čemu uživaju, čega se boje, koje su im jake strane, o čemu maštaju i sanjaju. Ohrabrite ih da govore o tome.

U nastavku se nalazi primjer radnog listića emocionalne pismenosti gdje trebate dodati jedan osjećaj te podijelite učenicima kartice s ovim pitanjima i pod osjećaj možete staviti: ljutnja, tuga, strah, sreća, itd.

SIGURNOST I BRIŽNOST

Važno je da svaki učenik osjeti da je vrijedan, da ga se poštuje. Radite na tome da se svi u razredu osjete dijelom te zajednice koja je otvorena, uključujuća i podržavajuća. Da svi znaju da je važno da se brinemo jedni o drugima, da priđu kolegi koji se muči s nečim ili je izostavljen i ponude mu pomoć.

Osjećaj (dodati npr. ljutnje)

U kojim situacijama sam se tako osjećao:la?

Zbog čega se pojavio taj osjećaj?

Kako sam se ponašao:la i što sam odlučio:la u svakoj od tih situacija?

Kako sam se nosio:la s tim osjećajem i što mi je pomoglo?

Primjer rječnika emocija i njihova intenziteta

Koliko je velik tvoj osjećaj?

Pitajte učenike da vam pomognu s izrazima koje oni koriste pa zajedno ispunite tablicu

Snaga osjećaja	Sreća	Tuga	Ljutnja	Strah	Sram
Visoka	<i>Uzbuđeno</i>	<i>Depresivno</i>	<i>Bijesno</i>	<i>Prestravljenno</i>	<i>Bezvrijedno</i>
	<i>Presretno</i>	<i>Izmučeno</i>	<i>Razjareno</i>	<i>Prestrašeno</i>	<i>Osramoćeno</i>
	<i>Genijalno</i>	<i>Užasno</i>	<i>Izdano</i>	<i>Uspaničeno</i>	<i>Užasno</i>
	<i>Fantastično</i>	<i>Jadno</i>	<i>Ludo</i>	<i>Šokirano</i>	<i>Obezvrijeđeno</i>
	<i>Sjajno</i>	<i>Beznadno</i>	<i>Mahnito</i>	<i>Skamenjeno</i>	<i>Poniženo</i>
	...	<i>Žalosno</i>	<i>Izigrano</i>	<i>Zastrašeno</i>	...
		
Srednja	<i>Sretno</i>	<i>Slomljeno</i>	<i>Uzrujano</i>	<i>Preplašeno</i>	<i>Krivo</i>
	<i>Veselo</i>	<i>Izgubljeno</i>	<i>Ljutito</i>	<i>Ugroženo</i>	<i>Posramljeno</i>
	<i>Jako dobro</i>	<i>Melankolično</i>	<i>Uvrijeđeno</i>	<i>Nelagodno</i>	<i>Nedoraslo</i>
	<i>Super</i>	<i>Iznevjereno</i>	<i>Ozlojeđeno</i>	<i>Oprezno</i>	<i>Izblamirano</i>
	...	<i>Pritisnuto</i>	<i>Povrijeđeno</i>
			
Niska	<i>Ugodno</i>	<i>Nesretno</i>	<i>Napeto</i>	<i>Oprezno</i>	<i>Smiješno</i>
	<i>Zadovoljno</i>	<i>Neraspoloženo</i>	<i>Osjetljivo</i>	<i>Nervozno</i>	<i>Blesavo</i>
	<i>Fino</i>	<i>Tužno</i>	<i>Iritirano</i>	<i>Zabrinuto</i>	<i>Razotkriveno</i>
	<i>OK</i>	<i>Razočarano</i>	<i>Uznemireno</i>	<i>Nesigurno</i>	<i>Izloženo</i>
	<i>Dobro</i>	<i>Nezadovoljno</i>	...	<i>Tjeskobno</i>	<i>Neugodno</i>

Izvor: growththerapy, J. West (2012.)

INSPIRACIJA: Jezik empatije

Osim što je važno da ga primjenjujete, važno je da jezik empatije, odnosno vještine empatičnog slušanja nauče i sami učenici.

Ovim izrazima i rečenicama ohrabrujete empatiju i izražavanje:

Jesam te dobro shvatila...?

Znači, osjećaš se...

Zvuči mi kao da si ...

Osjećam da...

Ono što ti želiš reći je...

Vidim da ti je to važno jer...

Hvala ti što si to podijelila sa mnom...

Tvoje lice mi govori...

sebe u likovima i situacijama koje sami možda još nisu iskusili. Tako će se moći zamisliti u tuđoj koži, preispitati i proučiti tuđe odluke, motive i osjećaje i lakše sudjelovati u raspravi. Isto tako lakše će povezati i neka vlastita iskustva u kojima su se slično osjećali, što im daje i dodatne vještine u odnosima.

Ovim otvorenim pitanjima možete ohrabrivati snažniji glas učenika i empatiju u razredu:

Jesu li vam bliski ovi problemi koje imaju glavni likovi?

Podsjeća li vas ovaj lik na nekog vama bliskog ili vas same?

Koji su događaji utjecali na ovaj lik i kako?

Da ste u sličnoj situaciji, kako biste vi reagirali?

Tko vam je omiljeni lik i zašto?

Biste li postupili jednako kao on u tom trenutku?

Tko vam je najbliži lik i zašto?

Što biste ga pitali i zbog čega?

INSPIRACIJA: Koristite književnost

Korištenjem književnosti i fikcije te ljudskih priča možete pomoći učenicima da više govore o sebi, o onome do čega im je stalo i da se povežu u razredu. Također možete postići da se vrlo različiti učenici koji dolaze iz raznih okruženja sretnu i podijele iskustvo. Kad se osjećaju sigurno u razredu, moći će prepoznati

INSPIRACIJA: Razgovarajte o svjetskim temama i problemima

U skladu s dobi učenika razgovarajte o problemima o kojima se govori (i ne govori) u svijetu. Time im dajete vrijednu i važnu priliku da postanu suosjećajni i zauzmu se za pravednije društvo. Oni će se željeti zauzeti za one koji su obespravljeni i govoriti o tome. Na taj će način vjerojatno nastati i neke ideje za izvannastavne aktivnosti i školske projekte.

Dijeleći moć s učenicima, slušajući ih i slijedeći njihove savjete, naučili smo da će učitelji, istraživači i donositelji odluka prije promovirati da oni bez glasa imaju glas, a oni bez moći imaju moć i iz toga nastaje nada.

(Freire, 1994).

UČENJE: GLAS KAO KLJUČAN ELEMENT UČENJA I POUČAVANJA U 21. STOLJEĆU

Učitelj ima, kako je već nekoliko puta bilo istaknuto, jednu od ključnih uloga u podršci djeci i mladima u njihovom osobnom, socijalnom te kognitivnom razvoju. Njihova uloga, kao i uloga učenika, mijenjala se tijekom povijesti napretka društva kao i novih znanstvenih teorija o razvoju djece. Tako se u 16. stoljeću na obrazovanje gledalo kao na stvaranje poslušnog i elokventnog pojedinca s enciklopedijskim znanjem, dok je danas naglasak na sveobuhvatnom obrazovanju koje služi razvoju sveobuhvatne osobe, stvaranju aktivnoga građanina sa sposobnošću samoodlučivanja i suodlučivanja (Vidulin–Orbanić, 2006.). No već je E. Durkheim početkom 20. stoljeća definirao obrazovanje kao vođenje mladih od strane starije generacije s ciljem razvoja fizičkih, intelektualnih i moralnih svojstava koje od njega zahtijeva društvo i sredina za koju je spremno (Mialaret, 1989.).

Danas znamo da je za akademski uspjeh važno imati i osobne i socijalne kompetencije. Znamo da je proces učenja oko 50 posto kognitivan, a oko 50 posto emotivan. Što god učili, koji god predmet, učenici trebaju moći:

KUTIJA S ALATIMA

- **poznavati sebe i svoje mogućnosti**
- **izražavati se, komunicirati**
- **razvijati odnose s drugima**
- **suradivati s različitim vršnjacima i odraslima**
- **razumjeti perspektive i osjećaje drugih**
- **nositi se s emocijama poput tjeskobe, straha, tuge, ljutnje, srama...**
- **biti ustrajni i kreativni**
- **kritički razmišljati i argumentirati.**

Za sve ove vještine učenicima je potrebno omogućiti da budu ono što jesu, izražavaju se slobodno i imaju glas u svojoj okolini. Ako toga nema, onda se zapravo sve svodi na poslušnost i uklapanje u očekivanja okoline, što narušava dobrobit učenika, a dugoročno i njegov uspjeh.

Učenici obično imaju stav o onome što uče, počevši od toga žele li to učiti, je li im važno i na koji način bi im bilo lakše naučiti. Zamislite koliko bi se proces poučavanja obogatilo kad bismo barem saslušali što imaju reći, a onda i uvažili primjenjive ideje i savjete!

RIJEČ STRUČNJAKA:
Iz komparativnog istraživanja o glasu učenika u Hrvatskoj, Portugalu i Sjevernoj Makedoniji (Kovačić, Baketa, 2020.)

Školska godina 2019./2020. bila je obilježena pandemijom koronavirusa koja je prisilila škole na velike promjene. Osim tehničkih u vidu prelaska na online nastavu, škole su bile prisiljene promijeniti obrasce nastavnog i pedagoškog procesa i osigurati provođenje svoje funkcije, kako obrazovne, tako i odgojne.

Ispitivanje učenika provedeno u tri države pokazuje tda je koronakriza imala prilično negativan utjecaj na njihovu percepciju kvalitete nastave. Učenici su tako navodili brojne izazove s kojima su se susretali i koji su imali uglavnom negativan efekt po njih.

Jedan od potencijalnih načina na koji su se negativni učinci ove vrlo izazovne situacije bez presedana mogli ublažiti ili poništiti je uključiti učenike u promjenu, koja je bila neminovna.

Sukreiranje nastavnog procesa između nastavnog osoblja i učenika koji je uključivao nastavu na daljinu mogao je donijeti brojne koristi učenicima i nastavnicima. U prvom redu izbjeći organizacijske boljke koje su otežavale praćenje gradiva, a osim toga ova kriza mogla se iskoristiti za izgradnju vlasništva učenika nad segmentima školskog procesa.

Preporuka: Učitelji trebaju aktivno uključiti učenike u sukreiranje nastave i nastavnog procesa, propitivati njihove ideje i prijedloge, modificirati nastavne procese te omogućiti učenicima da osjete vlasništvo nad svojim obrazovanjem. Škole trebaju aktivno ulagati u kompetencije učitelja kako bi djelovali s više kreativnosti, inovativnosti i hrabrosti u nastavnom procesu te u pristupu učenicima.

VJEŽBA: Slušamo li?

Koliko ste osluškivali glas učenika tijekom prelaska na online nastavu? Jesu li učenici izrazili što im je teško, što im se sviđa, što im je potrebno? Jesu li naišli na to da ih se saslušalo i uspjeli barem donekle utjecati na proces poučavanja?

Proučite izjave o viziji i misiji vaše škole. Odražavaju li na neki način važnost glasa učenika? Može li se kroz misiju i viziju škole artikulirati važnost glasa mladih? Kako? Zašto?

Na koji način učenici sudjeluju u kreiranju školskoga kurikulumu?

Prije sam bio sramežljiv i nisam htio pričati pred ljudima, a sada želim raditi na tome i nikada odustati.

učenik

INSPIRACIJA: Slušaj da bi naučio, uvaži da bi poboljšao.

U školi The Springfield Renaissance u SAD-u SAD-u primijetili su da se prilikom prelaska na online nastavu učenička participacija znatno smanjila. Emocionalne poteškoće, manjak sustavne podrške i strukture koju škola nudi teško je nadoknaditi kod kuće.

To je potaknulo ravnateljicu te škole da se prisjeti kako je ranije rješavala probleme poput rasne diskriminacije među učenicima organiziranjem skupština učenika i javnim govorenjem o vlastitom iskustvu i poteškoćama koje je proživjela kao Afroamerikanka. Poučena pozitivnim rezultatom te skupštine odlučila je sličnu metodu primijeniti u vrijeme pandemije.

Uz pomoć drugih nastavnika organizirala je sastanke s učenicima u kojima su zajedno razmjenjivali vlastite osjećaje te osluškivali što učenike interesira. Približavanje učeničkim iskustvima odlučili su uvesti u nastavne predmete u kojima se učenike uključuje da se osvrnu na trenutačnu situaciju i kroz razne zadatke liječe traumu koja pogađa generaciju koja se prisilno školuje kod kuće.

<http://www.howyouthlearn.org/>

INSPIRACIJA: „Učenici znanstvenici“

U Osnovnoj školi Ibn Batouta u Libanonu pokrenut je projekt kojim se učenike sedmih i osmih razreda nastojalo naučiti kako provesti znanstveno istraživanje s ciljem izlaganja učenika novim načinima učenja, **poticanja na razmišljanje izvan okvira** te stjecanja sposobnosti rješavanja problema. Iako su učenici prihvatili projekt s oduševljenjem, nakon njegova završetka priznali su da im je **isprva najteže bilo to što se od njih tražilo da razmišljaju**, što nije naročito iznenađujuće s obzirom na to da su do tada bili **naviknuti da im se znanje servira na pladnju**, ali ukazuje na važnost provođenja takvih i sličnih projekata.

Da bi projekt bio uspješan, prvo se s učenicima trebalo porazgovarati o tome što je uopće znanstveno istraživanje, koji su problemi koje oni percipiraju u svojoj okolini te kako će im istraživanje pomoći da ih riješe.

Drugi korak bio je upoznati učenike s različitim metodama prikupljanja podataka poput intervjua i anketa, a treći, ujedno i najzahtjevniji korak, bio je odabir tema istraživanja. Neke od tema koje su učenici odabrali su: odnos između učenika i nastavnika, najdraži školski predmeti i karakteristike nastavnika te knjige u školskoj knjižnici.

Učenici su potom morali odabrati metodu istraživanja, prikupiti podatke, analizirati ih, napisati svoje zaključke i preporuke i potom ih predstaviti ostalim učenicima i nastavnicima.

Nakon završetka projekta uočene su mnoge pozitivne promjene u školi: mnogi

nastavnici su postali više samosvjesni i odlučili napraviti određene promjene u svom radu i poboljšati svoj odnos s učenicima, učenici su organizirali sajam kolača kako bi prikupili novac za kupnju novih knjiga za knjižnicu te je većina učenika koji su sudjelovali u istraživanjima zaključila da su kroz to iskustvo stekli veće samopouzdanje i ustrajnost.

KREATIVNOST: POTENCIJAL GLASA U STVARANJU I IZRAŽAVANJU

Kreativnost je osobina svakog ljudskog bića i pomaže procesu učenja u svakom području. Povezana je sa znanjem i stručnošću, ali i sa samopouzdanjem i slobodom izražavanja. Ona je također dinamičan i zabavan način komunikacije s drugima, vrlo prirodan mladima. Uvijek se postavlja pitanje kako to da u školi mnoga djeca i mladi nemaju puno prilike da samostalno pokušaju ili stvore nešto novo, steknu praktične vještine i budu kreativni. Možda odgovor leži i u uvriježenom mišljenju da je kreativnost vezana uz umjetnost, književnosti ili talente, a ne da je sastavni i vrlo važan dio našeg rasta i razvoja te aktivnog sudjelovanja i doprinosa društvu.

Carl Rogers (1961.) vidi kreativnost kao ključan faktor u slici mentalnog zdravlja i rasta.

Abraham Maslow (1968.) smatra da su samoaktualizacija i kreativnost ista stvar.

Young (1985.) tvrdi da biti kreativan podrazumijeva otvoren i spontan stav prema životu te izjednačava kreativnost s dobrim mentalnim zdravljem.

Kreativnost je u prvom redu stanje uma, odnosno način promišljanja svijeta oko nas te stvaranja novih rješenja upravo za taj svijet. No pruža i dobru osnovu za stvaranje odnosa jer omogućuje uočavanje, sagledavanje i rješavanje problema (Arar, Rački, 2003.).

Kreativnost se često povezuje i s inovacijom, koja uključuje primjenu novih ideja, a danas je jedna od ključnih kompetencija koja se traži na tržištu rada. Primjer su tako gradovi Amsterdam, Kopenhagen i Beč koji su prepoznali važnost inovacija te odlučili uložiti dodatna financijska sredstva u prepoznavanje i razvoj kreativnih osoba.

Kao glavne osobine kreativnosti uzimaju se dva elementa: 1) kreativni pojedinci uočavaju, vide, doživljavaju, kombiniraju stvari i pojave na posve nov, drugačiji, neuobičajen način, 2) kreativni pojedinci proizvode nove, drugačije, neuobičajene ideje i djela (Čudina Obradović, citirano u Huzjak, 2006.).

KUTIJA S ALATIMA

INSPIRACIJA: Uvjeti podržavanja kreativnosti

Da bi mlada osoba mogla biti kreativna te da bi se mogla kreativno izražavati i koristiti svoj puni potencijal, potrebno je osigurati uvjete i okolinu u kojima se njezina kreativnost podržava.

To je okolina u kojoj mladi imaju mogućnost:

- **istraživati**
- **aktivno (su)djelovati**
- **preuzimati rizike i griješiti**
- **slobodno se izraziti.**

Pritom ih učitelji i druge odrasle osobe uključuju u postavljanje ciljeva i očekivanja vezanih uz provedbu aktivnosti, prihvaćaju razlike među njima, pokušavaju ih razumjeti, vjeruju u njih, surađuju, dijele znanja i daju im povratnu informaciju o njihovu radu i sudjelovanju.

Stoga kreativni učitelji na satove dolaze s novim scenarijima i nastavnim materijalima, koriste znanstvenoistraživačke časopise i umjetničke tekstove, stalno su u procesu učenja (formalnog i neformalnog), u nastavu unose akcijska istraživanja, projekte, radionice; provjeravaju vlastite ideje s učenicima te ih potiču na aktivno

sudjelovanje, fleksibilnost, potiču znatiželju, pitanja, argumentirane konfrontacije te prihvaćaju nove ideje i suradnje s učenicima, ali i kolegama. Sve to može školu učiniti manje stresnim mjestom, gdje učenici vole učiti, a učitelji vole podučavati.

I zapamtite: kreativnosti nema bez podrške i povjerenja te dobrog raspoloženja!

INSPIRACIJA: Kreativne metode u razredu

- **oluja mozgova/ideja – potiču se protočne ideje te traganje za originalnim i neobičnim rješenjima**
- **učenje rješavanja problema**
- **istraživačke metode učenja**
- **lutka u nastavi – privlačenje pozornosti učenika te stvaranje interesa za temu, poticanje mašte i novih ideja**
- **šest šešira – potiče suradnju, povećava kreativnost, inovativnost i produktivnost**

Razmislite kako možete poticati kreativnost mladih. Djeca i mladi mnogo toga proživljavaju, puno emocija i osjećaja nepravde te često osjećaju preplavljenost informacijama iz medija i putem društvenih mreža. Kreativno izražavanje jedan je od najboljih načina da izraze sve što ih muči i pretvore sve što proživljavaju u kreativan opipljiv rezultat koji sadrži poruku koju žele izreći svijetu oko sebe.

INSPIRACIJA: „Inspektori emocija“

*U ožujku 2020. godine škotska Osnovna škola Bramble Brae u partnerstvu s udrugom Children's Parliament (Dječji parlament) pokrenula je inicijativu za kreiranje **nove strategije vezane uz mentalno zdravlje**. Ideja je bila uključiti djecu i odrasle iz lokalne zajednice kako bi školu pretvorili u okruženje gdje djeca, ali i odrasli postanu vještiji u prepoznavanju, razumijevanju i nošenju s emocijama.*

Kako bi to postigli, učenici viših razreda postali su **inspektori emocija**, a njihova je uloga uključivala iznošenje vlastitih ideja i iskustava, potporu mlađim učenicima te komunikaciju s nastavnicima i roditeljima. **Inspektori emocija imali su velik zadatak kada se zbog pandemije COVID-19**, prešlo na online nastavu, ali nisu posustali, razgovarali su s učenicima o tome što misle o karanteni, kako će izgledati „novo normalno“, kako će izgledati oporavak i sl.

Upravo je učenička perspektiva koju su **inspektori emocija** zabilježili izravno utjecala na odluku kako će škola i nastavnici pomoći učenicima prilikom povratka u školske klupe.

Inspektori emocija nastavljaju s radom, a njihovi zaključci planiraju se koristiti prilikom kreiranja politika suzbijanja vršnjačkog nasilja i u potpori mentalnom zdravlju učenika.

IZ DJEČJEGA KUTA: EKOŽIVOT

Ekoživot, život za nas

Slušajte, ljudi, što vam imam reći, nove navike mi moramo steći.

Prestanite uokolo ostavljati smeće, rupe u ozonu sve su veće.

Nema više svlačenja na plaži, svoje tijelo suncu ne izlaži.

Opeći će te štetne UV zrake, a onda će rak ispružiti svoje krake.

Virusi i bakterije imat će svoj pir, na ovoj Zemlji nikad više mir.

Ostavi se mobitela i raznih zračenja, Facebook kratica i njihovih značenja.

Na livadu izađi, tjelovježbe radi udahni, izdahni, bubamari mahni.

Sjedilački način uništio je nas, za zdrav život digni svoj glas, uči, vježbaj, u radu je spas, mudar čovjek nek' dođe na vlast.

A Majčici Zemlji rane treba liječiti, daljnje zagađenje svi moramo spriječiti.

Evo na Krk dođi na školovanje, uzalud je sad svako jadikovanje, mi imamo led žarulje i pametne klupe, ekosvijest formirala je trupe, e-punionice su naše štedionice.

Nikakav problem nama nije otpad, kod nas ne postoji ni tuga ni jad, s prirodom smo mi postigli sklad.

Djeluj lokalno, misli globalno, prirodi ne budi dijete nezahvalno.

Lucija Kvasić, 2. G

Srednja škola Hrvatski kralj Zvonimir, Krk, mentorica: Gordija Marijan

Sustainable Schools for Sustainable Europe project

PROMJENA: RAST I RAZVOJ KROZ AKTIVNO SUDJELOVANJE

Svjesni smo prakse da se glas mladih ne shvaća ozbiljno, ponekad se ignorira te im se pristupa pokroviteljski, što ih može frustrirati ili jednostavno dovesti do njihova isključivanja iz školskih aktivnosti. S druge strane, učenici će itekako biti podržani kada se uoči da mogu doprinijeti radu škole ili rješavanju društvenih problema. Stoga je važno istaknuti pozitivne učinke aktivnog uključivanja mladih na njih same, školu i cjelokupnu zajednicu.

Aktivnim uključivanjem učenika u rad škole kroz školske projekte otvara se mogućnost da se mladi aktiviraju u školskoj zajednici i doprinesu njezinu radu na njima smislen način, što će svakako imati pozitivan učinak na njih same i na školu. Osobne i socijalne kompetencije te vrijednosti aktivnog i odgovornog građanina, koje se spominju u prethodnom poglavlju, učenici najviše usvajaju putem izravnog iskustva istraživanja o temama koje ih zanimaju, izlaskom u lokalnu zajednicu i aktivnim doprinosom rješavanju problema kroz konkretne projekte.

Učenici se mogu uključiti i sudjelovati u projektima onako kako žele i do razine koja njima odgovara. Za neke će učenike takav oblik sudjelovanja možda biti minimalan, ali sama mogućnost uključivanja može imati veliki značaj.

KUTIJA S ALATIMA

IZ DJEČJEGA KUTA:
Fokus-grupe s učenicima u sklopu projekta „Pokreni promjenu“ (Kovačić Baketa, 2020.):

O vijećima učenika

Učence i učenici koji su sudjelovali u fokus-grupama procjenjuju vijeće učenika gotovo pa nevažnim (*Ono služi za prenošenje obavijesti*). Vjeruju da učeničko vijeće postoji samo zato što mora postojati, no način njegova rada je ograničavajući: ima manje zagovaračku komponentu, a više je prostor za raspravu (*Na početku svaki predstavnik iznosi probleme razreda, a kreće se od prvog razreda i onda više nitko nema volje slušati kad se dođe do viših razreda*). Osim toga, smatraju da iako bi vijeća učenika trebalo imati ulogu zastupanja prava učenika i katalizatora određenih promjena, pravi utjecaj imaju razrednici. Razrednici su prva točka kojima se učenici obraćaju kad imaju problem i u njima vide svoju šansu za izražavanje mišljenja, ali i potencijalnu promjenu. Međutim, razrednici su, kako kažu, često neskloni učenicima, odnosno lojalniji su nastavničkom kolektivnu nego svojim razredima (*Kada imamo neki*

problem, ona je više naklonjena profesorima nego nama.).

Učenici ne vide pretjeranu svrhu vijeća učenika, smatraju da je to tijelo koje se sastaje samo dvaput godišnje (na početku i na kraju školske godine) više formalnost nego njihova prilika da zagovaraju određene promjene. Vrlo slikovito dočaravaju da su glavne teme na vijećima učenika rasprave o sapunu i WC papiru i da je prava participacija učenika relativno ograničena i minorizirana. Smatraju da ih uprava škole ionako ne konzultira pri donošenju odluka koje se tiču njih, a trebala bi.

RIJEČ STRUČNJAKA: Različite dobrobiti aktivnog uključivanja učenika

Za učenike

- povećava se samopouzdanje
- povećava se osjećaj odgovornosti
- unaprjeđuju se komunikacijske i organizacijske kompetencije
- povećava se osjećaj sreće
- doprinosi osjećaju pripadnosti školi
- osnažuje ih se u uvjerenju da mogu pokrenuti promjenu

Za školu

- postaje sigurnije i sretnije mjesto
- bolja komunikacija među učenicima, nastavnicima i odraslima
- prepoznaju se potrebe svih članova školske zajednice
- poštuju se i prihvaćaju različitosti

Za zajednicu

- mladi su podržani da više sudjeluju u društvu u kojem žive
- doprinosi jačanju demokratskog društva
- doprinosi razvoju društva u svakom pogledu – kulturnom, socijalnom, ekonomskom...

IZ DJEČJEGA KUTA
Sanjam školu
Ivana Đerek, 3. r., II.
gimnazija, Zagreb

ULAZAK U ŠKOLU

Sve počinje s djetetom koje ulazi u školi. Dijete jednostavnog i iskrenog srca s maštom kakvu samo dijete može imati. Cilj školstva od sada postaje očuvati to dijete. Očuvati ga kroz čitav proces obrazovanja kako nikada ne bi izgubilo svoju dobru i iskrenu namjeru, svoju radoznalost i zaigranost, svoj mali svijet prepun genijalnih ideja. Svijetu trebaju takvi odrasli ljudi. To je cilj škole budućnosti.

Mladi koji se i žele uključiti u rad škole i zajednice ne mogu sve sami, trebaju podršku, a bilo bi dobro poučiti ih kako se uključiti. Za to mogu poslužiti školski projekti kroz koje mladi imaju priliku razvijati kompetencije i vještine koje će im biti potrebne za njihovo daljnje obrazovanje i život. U tom smjeru projekte je dobro voditi tako da su mladi aktivni nositelji, a ne samo korisnici, tada su i učinci znatno pozitivniji i dalekosežniji.

Kroz **školske projekte** mogu se primijeniti različite metode rada putem kojih učenici mogu učiti, razvijati se i rasti. Neovisno o temi, uključivanjem u projekt mladi imaju priliku razvijati razne kompetencije, a pritom je dobro voditi računa o razinama uključivanja i preuzimanju odgovornosti među članovima grupe. Ako postupno povećavamo odgovornost koju mladi imaju u provedbi zadataka i u radu grupe, veće su šanse da na kraju projekta razviju i kompetencije koje će im biti potrebne za samostalnu provedbu pojedinih zadataka, kao i vođenje projekata.

RAZREDNA NASTAVA

Zato je prvi korak na početku školovanja bitan kako na samom početku ne bismo izgubili to dijete. Prve četiri godine moraju biti posvećene igri i otkrivanju. Najvažnije bi bilo čitanje priča, pisanje, igra, rad rukama, čak i gledanje crtića. To bi zauzimalo većinu dana, a zatim bi ostatak vremena djeca učila osnove matematike, pisanja, čitanja i stranog jezika. Ostale predmete svladavali bi kroz igru i neformalno učenje. Priroda i društvo pretvorili bi se u sadnju cvijeća i skupljanje smeća, likovni i glazbeni bili bi vrlo bitni, učenici bi ukrašavali svoje učionice, učili i stvarali pjesme, a svaka godina završavala bi velikom priredbom koja bi se sastojala od svih ideja koje su te godine niknule iz dječjih glava. Dakako puno bi vremena provodili u prirodi pa bi nastava trajala do 16 sati.

PREDMETNA NASTAVA

Nakon prve četiri godine slijedile bi četiri godine prijelazne faze. U njoj bi djeca svoje vještine slušanja, pisanja i razmišljanja usmjerila na činjenično znanje o stvarnom svijetu. Djeca su već naučila sjediti i slušati ili gledati i razmišljati, samo što sada bajke, crtiće i igre zamjenjuju stvarnim pričama o tome kako funkcionira svijet i ljudi u njemu, te priče djeci bi mogle biti jednako nevjerovatne kao i one izmišljene, tako da će tada glavni posao nastavnika biti nikada ne prestati pričati priče. Djeca tada upijaju kao spužve i četiri godine moći će svladavati osnovne svih predmeta, od zemljopisa i povijesti do fizike i kemije. Bitan dio je da neće biti ocjena jer jednostavno neće biti vremena za njih od svih priča koje profesori imaju ispričati, ali će djeca dobivati zadatke koje će morati ispuniti kako bi prošla razred i ponovila gradivo. S obzirom na to da je faza prijelazna, ne smijemo zaboraviti da i dalje barem pola vremena dijete treba imati slobodu i priliku za vlastito stvaralaštvo kroz ples, pjesmu, priču, glazbu ili glumu. Djeca će tada biti najmotiviranija za stvaranje i jako je važno da imaju pažnju svakog profesora, pedagoga ili psihologa kako bi im pomogli da ideje pretvore u stvarnost.

SREDNJA ŠKOLA

Nakon svega toga dolazi ono najljepše, srednja škola. Srednja škola temeljila bi se na „sokratskom dijalogu“, učenik bi slušao, ali sada već i izražavao svoje mišljenje i oblikovao ga kroz raspravu s profesorom i ostalim učenicima. Zato opet ne bi bilo mjesta za ispite i

ocjene, ali učenici bi svaka tri mjeseca polagali inicijalne ispite iz hrvatskog, matematike i stranog jezika. Glavna ideja srednje škole je kroz predmete koje bi učenici odabrali, naučiti izraziti sebe i svoj stav, ali prije svega stvoriti ga i imati potrebu za njim. Učenici bi morali svladati komunikaciju i kritičko razmišljanje jer će to od njih zahtijevati radoznalo i prijateljsko dijete koje iz njih nije nestalo. To dobro dijete bit će ključno za novi svijet koji mi sada ne možemo ni zamisliti, ali sigurno postoji neko dijete u nekoj klupi kome vlastita mašta ne da mira i ova škola to sigurno neće propustiti.

(Bajkuša, M., ur. (2020.) Sanjam školu: razmišljanja učenika:ica o budućnosti obrazovanja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja)

IV. DA BISTE STVORILI PROSTOR ZA GLAS DJECE I MLADIH...

✧ *Slušao nas je, uzimao nas je za ozbiljno, zanimao se za ono što smo mi mislili. Bio je jasan do bola, nikome nije povlađivao, nego se suprotstavljao, vodio nas je dalje, navodio nas je da ponovno razmislimo o svemu... Nije izigravao ni boga munje, koji je želio strahom utuviti znanje u nas. On se usudio biti drukčiji. Uspio je u onome što čini dobru nastavu dobrom: da nas nađe tamo gdje smo se mi nalazili – i da nam onda pokaže nešto za što mi nismo ni znali da nam treba. Znao je mnogo više od ostalih, misli su mu bile snažnije, imao je više nijansi u izrazu. I na kraju, imao je onu istinsku znatiželjnu radost saznanja. (Djuliman i Nilsen, 2007.)*

Jednom kad povjerujete da je glas djeteta važan u školi, da je možda čak ključan za kvalitetno obrazovanje, za obrazovni sustav primjereniji djeci pa i za vaš razvoj kao učitelja i/ili stručne suradnice, **što tada?**

Konvencija o pravima djeteta na vašoj je strani, **Zakon o odgoju i obrazovanju** također, pa i **Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije**.

No puno toga radi protiv jačanja glasa djeteta, svjesni smo toga. Obrazovni i administrativni zahtjevi i pritisci, sustav, satnica, raspored, uvjeti rada u vašoj školi, obaveze djece i odraslih, nedostatak sredstava za realizaciju dječjih ideja, možda i nerazumijevanje ili nezainteresiranost kolega, čak i roditelja. Pa čak će vam se

ponekad činiti da ni sama djeca nisu zainteresirana za pokretanje nekih vlastitih inicijativa ili tema.

Jesu li to razlozi da odustanete?
Nipošto! 😊

Znajući ove prepreke, bolje ćete se za njih pripremiti, a dodatno motivirani i educirani s lakoćom ćete uključiti instrumente za jačanje glasa djeteta u svoj razred, rad, školu.

Svjesni smo toga da često ni nama odraslima nije baš jasno jesmo li uključili djecu zapravo ili samo dekorativno. Stoga vam donosimo **nekoliko teorijskih modela** koji će vam olakšati da prepoznate što već radite, a što biste još mogli u području jačanja dječjega glasa.

Svaka škola ima **vijeće učenika** koje je po svojoj definiciji upravo i namijenjeno jačanju glasa učenika i njihovu uključivanju u odlučivanje, što je gotovo najviši oblik dječje uključenosti. Ipak, to često ne izgleda tako u praksi. Stoga vam donosimo i **alat za procjenu** toga kako radi vijeće učenika u vašoj školi i savjete kako unaprijediti njegov rad.

Usto, predstaviti ćemo vam nekoliko jednostavnih alata kojima možete jačati glas učenika tijekom obrade nekog nastavnog sadržaja, ali i još izravnije: putem ohrabivanja i poticanja djece da osmisle i provode vlastite ideje i projekte.

Naravno, donosimo i izjave same djece o tome kako ona vide što je potrebno za njihovo aktivnije uključivanje i inicijativu.

Za kraj, osvrnut ćemo se ponovno na glavno pitanje: koja je zapravo uloga nas odraslih i kako kroz svoj odnos s djecom možemo jačati njihov glas i inicijativu?

Je li vaša škola spremna? 😊

KUTIJA S ALATIMA

IZ DJEČJEGA KUTA

Što kažu učenici da im je potrebno kako bi se njihov glas više čuo?

Vratimo se na trenutak na zaključke istraživanja „Participacija djece u sustavu odgoja i obrazovanja“ (UNICEF i ERF, 2018.) i pogledajmo što su djeca rekla o tome što im je potrebno kako bi se njihov glas više čuo:

- Djecu bi na veće sudjelovanje u školi najviše potaknuli **bolji odnosi s odraslima**: pravednost u pristupu i ocjenjivanju, otvorenost odraslih, dobro raspoloženje i ljubaznost.
- Važno im je da se osjećaju sigurno i da ih ne bude strah iznijeti svoje mišljenje.
- Podrška odraslih, kao poticaj na participaciju, važnija im je od podrške vršnjaka.
- Prema odgovorima učenica i

učenika participacija u školama mogla bi se povećati:

- povećanjem **izbornosti** u školi (posebno u srednjim školama)
- kreiranjem **atmosfere prihvaćenosti i slobode izražavanja svih**
- primjenom načina rada koji potiče **suradničko učenje i rad u manjim grupama**
- kreiranjem djeci pristupačnih i prilagođenih **prostora za druženje i susrete u prostoru škole.**

U tom smislu srednjoškolci posebno upućuju primjedbe na nekreativnost i neživotnost škola te ističu nezadovoljstvo obrazovnim sustavom u cjelini.

Za kraj jedna zanimljivost. Autorice istraživanja sažele su zaključke istraživanja rečenicom:

„Dobar odnos nastavnika i učenika ključni je poticaj za sudjelovanje djece.“

OD DJEČJEGA GLASA DO AKTIVNE PARTICIPACIJE: TEORIJSKI MODELI

Postoje razni modeli dječje participacije, no zanimljivo je vidjeti podjelu na tzv. hijerarhijski i nehijerarhijske (opet ta hijerarhija ☺!).

Hijerarhijski modeli participaciju vide „kao progresivni tijek koji se kreće od donjih do gornjih razina“. Penjanje po razinama predstavlja postupni prijelaz u ravnoteži moći u korist djece. (Jeđud Borić, 2017.)

Najpoznatiji model hijerarhijske participacije je model Rogera A. Harta (1992.), tzv. **participacijske ljestve**. Preko osam hijerarhijskih razina djeca i mladi postupno se uključuju u složenije oblike sudjelovanja.

RIJEČ STRUČNJAKA Hartove participacijske ljestve

Osam razina participacije djece (Zbornik radova: Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: teorije, politike i prakse, str. 139)

1.) **MANIPULACIJA** - Djeca su uključena iako ne razumiju u što su uključena te koji je cilj događaja/projekta/

istraživanja/ programa. Ne razumiju svrhu svojega sudjelovanja niti moguće posljedice (npr. odrasli traže od djece da iznesu ideje za idealan kutak u školi, da bi odrasli na temelju njihovih ideja osmislili taj kutak, a da pri tome uopće nisu djecu pitali niti ih informirali o tome što su napravili s njihovim idejama).

2.) **DEKORACIJA** - Djeca su uključena kako bi „ukrasila“ neki događaj (npr. plesom ili pjesmom), a da pri tome uopće nisu sudjelovala u organizaciji samog događaja, niti znaju koja je svrha okupljanja (npr. na ovoj razini djeca znaju da sudjeluju i kako, ali ne i zbog čega).

3.) **SIMBOLIČKO SUDJELOVANJE (TOKENIZAM)** - Djeca prividno imaju pravo na mišljenje, ali gotovo nikako pravo na slobodu izbora teme ili načina u komuniciranju svoje ideje te gotovo nikakve prilike da iznesu svoje mišljenje. Na ovoj razini djeca se koriste kao simbol kako bi svojom prisutnošću ostavila dojam participacije (npr. sudjelovanje na konferencijama ili na okruglim stolovima uz odrasle).

4.) **DJECA ZNAJU U ČEMU SUDJELUJU** - Djeca imaju informacije o događaju/ projektu/istraživanju/ programu u koji su uključena, upoznata su sa svrhom i znaju zašto sudjeluju i tko je donio odluku o njihovu sudjelovanju te im je dodijeljena smisljena uloga. No njihovo sudjelovanje je dovoljno, ne sudjeluju u osmišljavanju.

5.) **DJECA PREDLAŽU I SAVJETUJU** - Djeca su savjetnici u događaju/ projektu/istraživanju/ programu koji su osmislili odrasli. Odrasli vode, ali traže mišljenje djece te ozbiljno uzimaju u obzir njihove prijedloge i sugestije (npr. u školi su nastavnici osmislili projekt za očuvanje okoliša, konzultiraju se s učenicima o načinima

očuvanja školskog okoliša, djeca su upoznata sa svrhom projekta kao i svojom ulogom u njemu).

6.) **ODRASLI INICIRAJU I ODLUČUJU ZAJEDNO S DJECOM** - Odrasli iniciraju događaj/projekt/istraživanje/program te ravnopravno uključuju djecu u suodlučivanje.

7.) **DJECA INICIRAJU I UPRAVLJAJU** - Događaj/projekt/istraživanje/ program iniciraju samostalno djeca. Uloga odraslih je da prepoznaju njihovu inicijativu, otvore im prostor za djelovanje i razvoj događaja/ projekta/istraživanja/programa te budu logistička podrška. Odrasli ni na koji način ne interveniraju, drže pod kontrolom ili upravljaju njihovim događajima/projektima/ istraživanjima/ programima. Tu su samo podrška.

8.) **DJECA INICIRAJU I ODLUČUJU ZAJEDNO S ODRASLIMA** - Ovakvo sudjelovanje djece u događajima/ projektima/istraživanjima/programima je vrlo rijetko jer jako mali broj odraslih ima sluha za prepoznavanje specifičnih interesa djece kao potencijalno vrijednih prilika za rast, razvoj i učenje.

Navedeni modeli mogu poslužiti stručnjacima i kao alat kako bi mogli sami procijeniti na koji način i na kojoj razini uključuju učenike.

RIJEČ STRUČNJAKA: Shierovi putovi do participacije

Harry Shier (2001.) na temelju prethodnog modela izradio je model puteva do participacije namijenjen upravo stručnjacima u radu s djecom i mladima kako bi sami mogli procijeniti koliko su otvoreni za dječje sudjelovanje, odrediti svoju trenutačnu poziciju te osvijestiti nužne korake kako bi povećali dječje sudjelovanje. Model je podijeljen na pet razina participacije od kojih svaka ima tri etape koje se nazivaju otvaranje, mogućnosti i obveze. Riječ je o sljedećim razinama:

- (1) djecu se sluša
- (2) djecu se podupire da izraze svoje mišljenje
- (3) mišljenja djece se uzimaju u obzir
- (4) djeca su uključena u proces odlučivanja
- (5) djeca s odraslima dijele moć i odgovornost za odluke.

Autor smatra kako su prve tri razine minimum koji bi trebalo postići da bi se djelovalo u skladu s Konvencijom o pravima djeteta (1989.) (UNICEF, str. 14.).

Nažalost od učenika se očekuje da prepoznaju i odgovaraju na neka naša očekivanja kako bi lakše prošla kroz sustav, a njihov potencijal za promjenu se obeshrabruje i umanjuje.

učiteljica

RIJEČ STRUČNJAKA Spektar glasa učenika (Toshalis, Nakkula, 2012.)

Američki istraživači razvoja adolescenata Toshalis i Nakkula istražuju kako faktori kao što su društvene klase, vršnjački odnosi kao i odnosi s odraslima, rodne norme i mediji utječu na razvoj adolescenata, njihova identiteta, očekivanja od budućnosti i težnja. Došli su do zaključka kako učitelji koji učenicima daju mogućnost izbora i priliku za suradnju povećavaju njihov angažman koji je važan indikator za stvaranje demokratskog okruženja te kulture dijaloga.

No zaključili su i kako ne postoji samo jedan oblik učeničkoga glasa ili njihova sudjelovanja. Autori navode da učenička participacija leži na kontinuumu od minimalne (glas učenika, izražavanje mišljenja, traženje njihove povratne informacije) preko uključive (sudjelovanje u sastancima na kojima se donose odluke, sudjelovanje u identificiranju problema, sudjelovanje u donošenju rješenja iako odluke i dalje donose odrasli) do potpune participacije u školi, ali i izvan nje, preuzimanje suvoditeljske uloge u rješavanju izazova i problema te preuzimanju odgovornosti u grupnim procesima i implementaciji raznih aktivnosti i projekata).

Kontinuum raste kako sami učitelji redefinišu svoj autoritet, daju veće povjerenje učenicima i omogućuju im sve potpuniju aktivnu participaciju u životu škole i izvan nje.

SPEKTAR UČENIČKOG GLASA

UČENICI IZRAŽAVAJU
SVOJU PERSPEKTIVU

UČENICI KAO
IZVOR PODATAKA

UČENICI SU
DIO AKTIVNOSTI

UČENICI
KAO SURADNICI

IZRAŽAVANJE

Dijele i nude mišljenja, odlučuju o volontiranju, kreativno se izražavaju, odgovaraju na pitanja, slave, žale se, pohvaljuju, prigovaraju, itd.

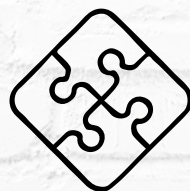
KONZULTACIJE

Učenike se pita za mišljenje, povratnu informaciju, sudjeluju u fokus grupama, ispunjavaju ankete, itd.

SUDJELOVANJE

Sudjeluju na sastancima i događanjima na kojima se donose odluke, često ih se uključuje kad se imenuju problemi i plani raju intervencije.

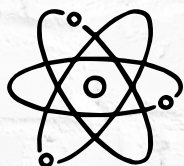
Na ovom dijelu spektra događa se najviše aktivnosti oko istraživanja glasa učenika.

UČENICI UPRAVLJAJU
AKTIVNOSTIMA
UČENICI VODE
PROMJENE

PARTNERSTVO

Formalizirana uloga učenika u procesu donošenja odluka, protokoli koji zahtijevaju uključivanje učenika (ne samo pozivanje). Odrasli su educirani o tome kako surađivati s mladima kao ravnopravnim partnerima.

AKTIVIZAM

Učenici imenuju probleme, kreiraju rješenja, organiziraju akcije, zagovaraju i/ili educiraju o promjenama u školskom kontekstu i van njega.

VODSTVO

(Zajedničko) planiranje, donošenje odluka, značajno preuzimanje odgovornosti za odluke, zajedničko vođenje grupnih procesa, zajednička provedba aktivnosti.

Raste: potreba da odrasli podijele autoritet s mladima, ukažu im povjerenje, zaštićuju ih od odustajanja, uče od učenika i nose se s neslaganjima.

Povećava se slijeva na desno: učnički utjecaj, odgovornost i uloga u procesima donošenja odluka.

Model: Barbara Vray #rethinklearning

Ilustracije: Sylvia Duckworth

Autori istraživanja: Toshalis and Nakkula, 2012

VJEŽBA Gdje smo u spektru?

Sjetite se jednog primjera toga kako koristite ili potičete glas učenika u svojem odgojno-obrazovnom radu. Opišite kako to izgleda.

Navedite jednu ideju za to kako možete dodatno razviti glas učenika. Usporedite svoju ideju sa spektrom glasa učenika i procijenite gdje se nalazi.

Što može škola učiniti, a što nadležne institucije kako bi glas učenika više zaživio, odnosno pomaknuo se na spektru glasa učenika?

Odlični primjeri preuzimanja samostalnog vođenja projektnih aktivnosti od strane mladih su **školski volonterski klubovi** u kojima su mlade osobe, koje su prvo samo sudjelovale u pojedinim akcijama, postupno preuzimale sve više odgovornosti u organizaciji volonterskih aktivnosti, a na kraju postale i voditeljice klubova.

RIJEČ STRUČNJAKA: Nehijerarhijski modeli

Nehijerarhijski modeli polaze od ideje da nijedan oblik participacije ne može biti nadređen ili podređen drugome. Ovisi o okolnostima i potencijalu djece i „gleda kao proces, a ne izolirana aktivnost ili događaj“. (UNICEF, 2018:8). Nehijerarhijski modeli zagovaraju ideju da **za aktivno uključivanje djece u društvena zbivanja i odrasli i djeca trebaju biti emocionalno i socijalno za to pripremljeni** pri čemu je jako važno dati djeci prostora, povjerenje i poštovanje te pratiti njihove mogućnosti.

„Imajući u vidu individualne specifičnosti, kompetencije, potencijale svakog djeteta, kao i njegovu slobodnu volju da samo odlučuje želi li, kada i kako participirati, čini se opravdanijim govoriti o 'individualnom kontinuumu' (Žižak, 2010.) participacije, pri čemu **svako dijete samostalno određuje do koje razine i na koji način želi sudjelovati**. U tom smislu zapravo govorimo o kontinuiranom procesu procjene, pregovaranja i dogovaranja između stručnjaka/istraživača i pojedinog djeteta.“ (UNICEF, 2018:8).

Bilo bi dobro da se na nacionalnoj razini osvijesti važnost glasa mladih u pokretanju promjena u cjelokupnom društvu, na svim razinama. Mladi ljudi u tišini sve više odlaze iz zemlje, tužno.

učiteljica

RIJEČ STRUČNJAKA Model dječje participacije Laure Lundy (2007.)

Model dječje participacije govori o četiri modela participacije koji ne samo da potiče **nehijerarhijsko aktivno sudjelovanje djece i mladih**, već nudi i evaluaciju njihove uključenosti. Prikazani model govori o najvažnijim aspektima dječjeg sudjelovanja koje je potrebno slijediti kronološki kako bi se postigao najbolji učinak.

PROSTOR

Djeci se trebaju osigurati sigurne, uključujuće mogućnosti za oblikovanje i izražavanje mišljenja.

GLAS

Djecu treba poduprijeti da izraze svoje mišljenje.

PUBLIKA

Dječja mišljenja netko treba slušati - netko tko ima odgovornost za slušanje.

UTJECAJ

Dječja mišljenja se trebaju prihvatiti kao prikladna.

RIJEČ STRUČNJAKA

**Vijeće učenika:
središte dječje
participacije u školi?**

KOJA JE ULOGA VIJEĆA UČENIKA?

I u vašoj školi sigurno postoji vijeće učenika sastavljeno od predstavnika svih razrednih odjela. Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju (članak 71.):

- (1) U školi se osniva vijeće učenika koje čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela.
- (2) Predstavnik vijeća učenika sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, bez prava odlučivanja.

(3) Način izbora i djelokrug rada vijeća učenika utvrđuje se statutom škole.

No škola kroz svoj statut definira rad vijeća učenika, a ovo je primjer iz statuta jedne osnovne škole:

Vijeće učenika:

- ✓ *priprema i daje prijedloge tijelima Škole o pitanjima važnim za učenike, njihov rad i rezultate u obrazovanju*

- ✓ izvješćuje pravobranitelja za djecu o problemima učenika
- ✓ predlaže osnivanje učeničkih klubova i udruga
- ✓ daje sugestije glede provedbe izleta i ekskurzija
- ✓ predlaže mjere poboljšanja uvjeta rada u Školi
- ✓ pomaže učenicima u izvršenju školskih i izvanškolskih obveza
- ✓ predlaže ravnatelju, Učiteljskom vijeću i Školskom odboru mjere za promicanje prava i interesa učenika
- ✓ raspravlja o etičkom kodeksu neposrednih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti u Školi i Kućnom redu prije njihova donošenja
- ✓ obavlja druge poslove određene ovim Statutom i drugim općim aktima.

U ČEMU JE PROBLEM S VIJEĆIMA UČENIKA?

Dugi niz godina vodila sam vijeće učenika u svojoj školi. Primijetila sam da učenici nesudjeluju aktivno u društvu, a niti u školi. Usprkos poticanju i podršci, rijetko samostalno iznose svoje ideje i realiziraju ih.

učiteljica

Prepoznamo neke od **najčešćih kritika upućenih** načinu na koji su organizirana vijeća učenika u školama:

"ELITIZAM": obično uključuju manji broj predstavnika, i to uspješnih učenika

"TRIVIJALNE TEME": bave se relativno bazičnim pitanjima u školi (prehrana, zahodi, uređenje prostora), a o važnijim temama nisu konzultirani, obično zaglave u humanitarnim akcijama i prikupljanju sredstava u plemenite svrhe

"NEVAŽNOST U ŽIVOTU UČENIKA": njihov rad kao da nije baš povezan s učenicima općenito ni s važnim odlukama i odlučujućim strukturama škole

"NEPOVEZANOST S KURIKULUMOM": obično su nekurikularna: nisu prepoznata kao važan dio onog što se poučava i uči u školi

"NEUČINKOVITOST": imaju malo stvarnog učinka, obično ne mijenjaju ništa (odnosi, pristupi, školske strukture).

Što učiniti u pogledu ovih problema?

Ideje i moguće strategije:

- **Aktivno uključite više učenika**, i to što različitijih: uložite napor da se prijave baš učenici koji to inače ne bi; ograničite trajanje mandata kako bi se što više njih rotiralo u toj ulozi.
- **Odbijte baviti se trivijalnim stvarima**, ne fokusirajte se samo na humanitarne akcije: zainteresirajte se za ključne teme škole i i potaknite i one manje akademski uspješne i popularne učenike u njih

(dobrotvorne akcije su odlične, ali uvijek se zapitajte što svojim djelovanjem mijenjate u sustavu), npr. vijeće može definirati svoju misiju i povremeno odbiti baviti se onim što se u nju ne uklapa.

- **Uvedite kreativne načine istraživanja mišljenja i potreba** svih učenika kako bi teme koje dođu do vijeća bile reprezentativne.
- **Borite se za to da vijeće postane važno tijelo u odlučivanju** u školi.
- **Istražite više načina na koje vijeće može raditi** (imati po jednog predstavnika svih razreda nije uvijek najsretnije rješenje, postoje i mnoga druga npr. posebni sastanci predstavnika po dobnim skupinama; radne grupe po pojedinim temama od interesa ili kombinacija toga).
- **Osnažite vijeće kao zajednicu, kao radnu grupu, kao tim** - uložite u njihovo druženje, upoznavanje, grupnu koheziju kako bi postali snažniji i uspješniji u svojem radu.
- **Organizirajte trening za predstavnike u vijeću učenika**, kako bi se upoznali s mogućnostima i načinima sudjelovanja te temama od posebnog interesa.
- **Istražite i naglasite kako je ono čime se bavi vijeće ujedno dio kurikuluma** - što djeca uče i zašto je to važno.
- Ne zadržavajte se samo na pojmovima glas učenika, participacija, predstavljanje djece u unaprijed zadanim temama odraslih, već **osigurajte**

da učenici definiraju važne teme i njihovo rješavanje.

- **Dozvolite djeci da izazovu (dovedu u pitanje) neke ustaljene prakse i načine kako se upravlja školom.**
- **Upitajte se kako djeca vaše škole utječu na svoj kvart, okruženje, zajednicu.**

KAKO ZNAMO DA VIJEĆE DOBRO RADI?

Uvijek je dobro pogledati unatrag, recimo posljednjih 12 mjeseci i **evaluirati** kako i što je vijeće radilo. Donosimo nekoliko pokazatelja koje je dobro imati u vidu.

Prvi je indikator način na koji vijeće funkcionira, pri čemu provjeravamo postoje li ova tri elementa:

1. **Rade stvari samostalno.** Sami organiziraju aktivnosti, obično društvene ili humanitarne.
2. **Traže druge (odrasle) da im pomognu ili nešto za njih odrade,** npr. kad se dogovore da je neka tema važna i da nešto treba poduzeti, pitaju za pomoć učitelje, ravnatelja, stručnu službu, upravno vijeće.
3. **Stvarno sudjeluju u odlučivanju** - predstavnici vijeća sudjeluju u širem rasponu donošenja odluka u školi, napose složenijih.

VJEŽBA:

Kad je riječ o tome što više radi, prikladno je pogledati kojim se temama bavilo prije. Donosimo popis na kojem se vidi poredak od onih tipičnih i jednostavnijih do relevantnijih i složenijih aktivnosti. Nažalost, kako teme postaju složenije, manje je i bavljena njima, dok se većina tema na vijećima zadržava na prvih nekoliko.

- **Rutinske teme:** Grupa se bavi operativnim stvarima, internim procedurama, tko je bio na sastanku i itd.
- **Humanitarne akcije:** Prikupljaju se sredstva u dobrotvorne svrhe, za školu, posebne projekte, skupine učenika i sl.
- **Društvene aktivnosti:** Učenici organiziraju sadržaje za druge učenike poput proslava, obilježavanja, predstava.
- **Prostor i oprema škole:** Učenici raspravljaju o postojećim i mogućim prostorima (kantina, knjižnica, hodnici, učionice, oprema...) i rade na poboljšanju i unaprjeđenju mogućnosti

njihova korištenja (ponekad je to povezano i s prikupljanjem sredstava).

- **Školska pravila:** Učenici raspravljaju, nadgledaju, odlučuju i pristupaju drugima vezano uz promjene u školskim pravilima i politikama (npr. disciplina, ponašanje, dobrobit učenika).
- **Okruženje i okoliš:** Učenici razvijaju i izvode aktivnosti i programe izvan škole i u svojem susjedstvu vezano uz pitanja okoliša (što je obično više nego uređenje školskog dvorišta).
- **Zalaganje i zagovaranje prava:** Učenici se zalažu za promjene u ime specifične grupe učenika, ponekad manjine, kojima je nešto potrebno, nešto žele ili se osjećaju oštećenima.
- **Kurikulum:** Učenici raspravljaju, nadgledaju, odlučuju i pristupaju drugima u pitanjima vezanim za učenje i poučavanje (npr. ocjenjivanje, predmeti, sadržaji, pristupi poučavanju...) na razini praksi, programa, obrazovnih politika.
- **Akcije u zajednici:** Učenici su uključeni u važna pitanja društva i zajednice, dakle izvan škole, raspravljaju, odlučuju i djeluju u temama poput: zapošljavanja, sigurnosti, okoliša itd.

Kad kombiniramo ovih devet tema i tri načina djelovanja, dobivamo tablicu koja može poslužiti u brzoj evaluaciji vijeća učenika i procjeni postignuća, ali i nedostataka u djelovanju.

**Kako?
Što?**

**Rade stvari
samostalno.**

**Pitaju i uključuju
odrasle.**

**Odlučuju zajedno s
odraslima.**

Rutinske teme _____

Humanitarne
akcije _____

Društvena
događanja _____

Prostor i oprema _____

Školska pravila i
ponašanje _____

Okruženje i okoliš _____

Zalaganje i
zagovaranje prava _____

Školski kurikulum _____

Akcije u zajednici _____

Nešto drugo...? _____

Izvor: Student Councils and Beyond, Connect časopis, aspirinworld.com

INSPIRACIJA
**Jačajte osobne i
socijalne kompetencije
djece i mladih u
grupnom radu**

VJEŽBAJTE KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE

Pripremite mlade za odlazak u različite ustanove i razgovor s nepoznatim ljudima. Mladi se često ustručavaju razgovarati s nepoznatima i osobama koje im predstavljaju autoritet, a vježbanje uloga im može pomoći da se oslobode. Na primjer kroz igranje uloga možete ih potaknuti da vježbaju sastanak sa službenom osobom, telefonski poziv ili izravan razgovor s korisnikom. Često se od učitelja može čuti da se mladi ne znaju

izražavati – kroz pripremanje za samo jedan razgovor mladi mogu znatno unaprijediti komunikacijske vještine.

POTIČITE DISKUSIJE I KRITIČKO RAZMIŠLJANJE

Na sastancima predvidite vrijeme u kojem članovi manjih timova mogu izvijestiti cijelu grupu o tome što su saznali. Nakon izvještavanja važno je raspravljati s grupom o potencijalnim izazovima na koje su naišli te o tome što su možda mogli napraviti drugačije, kako bi dobivene informacije mogli iskoristiti za daljnje korake. Rasprave će možda na početku rada grupe biti kratke, ali je važno da voditelj poziva mlade na razgovor i davanje mišljenja. Time im se daje do znanja da je njihovo mišljenje bitno.

POTIČITE KREATIVNOST

Važno je da se projekti planiraju tako da se od samog početka potiče kreativnost. Razmislite kako možete poticati kreativnost, razgovarajte o tome kako povećati vidljivost ranjive skupine i poteškoća s kojima se susreću. Razmišljajte o kreativnim načinima izražavanja emocija, vrijednosti, svrhe projekta. Mladi imaju potrebu za akcijom, ali i kreativnošću. Mogu se izraziti kroz stripove, crteže, fotografije, snimanje videa, priče, pjesme i sl. Mnogo toga proživljavaju: različite emocije, preplavljenost informacijama kojima su izloženi na društvenim mrežama, osjećaj nepravde. Kreativnim izražavanjem mogu iskazati sve što proživljavaju i to pretvoriti u opipljiv rezultat koji sadrži ono što žele poručiti svijetu.

RADITE NA GRUPNOJ DINAMICI I KOHEZIJI

Zajedničko sudjelovanje u istraživanju projektne ideje svakako može pridonijeti izgradnji tima i razvoju grupne dinamike. Rad na svakom projektu s djecom i mladima započinje inicijalnim susretima gdje se oni tek upoznaju i na kojima voditelj svjesno radi na izgradnji osjećaja sigurnosti i povjerenja u grupi (ohrabruju se da slobodno izraze mišljenje i ideje, testiraju ih te traže i slušaju mišljenja drugih u grupi).

Na početku rada s grupom budite direktivni, postavljajte puno pitanja, dajte povratnu informaciju i priznanje za svaki pozitivan iskorak mladih (npr. kada iznose ideje, podržavaju jedni druge i sl.). Poželjno je sastanke započeti igrama (npr. ledolomci) kako

bi na zabavan način upoznavali jedni druge i otkrivali međusobne sličnosti i razlike. Na kraju svakog sastanka provjerite ima li pitanja koja su ostala neodgovorena te tražite od njih kratku evaluaciju sastanka.

BUDITE OTVORENI ZA NJIHOVE IDEJE

Potaknite mlade da ponude što više ideja i napravite popis. Tijekom prikupljanja ideja nemojte ih vrednovati ni odbacivati, čak i nerealne ideje kasnije mogu imati vrijednost. Možete spajati slične ili nadograđivati postojeće te na taj način kod mladih graditi osjećaj da projekt pripada njima.

U početnim fazama rada na nekom projektu ideja obično tek ispliva na površinu, kao i koraci te aktivnosti kojima će se ciljevi ostvariti. Također, uloge pojedinih članova grupe počinju se kristalizirati, kao i njihove vještine, potrebe i želje. Veći angažman djece i mladih u provedbi aktivnosti i veće preuzimanje odgovornosti započinje tek kad se izgradi osjećaj sigurnosti u grupi, razvijaju se odnosi među članovima grupe te se osjeti njihov potencijal za veću samostalnost. Voditelj grupe u toj fazi prepušta sve više zadataka mladim ljudima, no na početku ih dijeli s njima kako bi mladi s vremenom potpuno preuzeli odgovornost za projekt.

KORISTITE VRIJEME ZA KRUG

Koristite li s učenicima metodu kruga? To je naoko vrlo jednostavna metoda slušanja učenika u kojoj zamolite svakoga da nešto kaže. Pitanja mogu biti različita, od naoko jednostavnog

Kako si danas? do složenijih poput Što misliš o tome? Što si naučio:la? Što još želiš naučiti? Ispričaj nam.

Koristeći vještine moderiranja i facilitiranja, voditelj kruga osigurava da je svatko saslušan, uvažen, da svačije mišljenje ima mjesta i poštuje se. Moguće ograničenje ove metode jest naravno vrijeme, no uz nešto vještine i iskustva (ili pak dijeljenjem u manje grupe pa izvještavanjem u velikoj grupi) moguće je ovom metodom dobiti jako puno u smislu grupnog zajedništva, upoznavanja, povezivanja i kritičkog mišljenja.

KORISTITE METODU FOKUS-GRUPA

Kako biste mlade uključili u planiranje projekta od samog početka, možete koristiti i fokus-grupe. U malim skupinama, kroz strukturiranu diskusiju koju provodi uvježbani voditelj, možete dobiti njihovo mišljenje i veliki broj informacija u relativno kratkom vremenu, a te informacije vas mogu voditi u daljnjem planiranju aktivnosti.

Moguća pitanja za fokus-grupu za učenike prilikom planiranja projekta:

1. Kako ste trenutačno zadovoljni školom? Što biste istaknuli kao dobro?
2. Koje su slabosti naše škole? Na čemu bismo trebali svi zajedno poraditi?
3. Koji problem primjećujete u našoj školi, u svojoj okolini?

4. Kome biste željeli pomoći i zbog čega?

5. Imate li prijedlog neke akcije ili ideju o tome što biste voljeli pokrenuti? Čiju pomoć trebate?

Moguća pitanja za fokus-grupu za učenike nakon provedbe akcije:

1. Koliko ste aktivno bili uključeni? U što ste najviše bili uključeni?
2. Što ste novo naučili? Kakav je, prema vašem mišljenju, utjecaj ovog projekta na vas i vaše vršnjake? Koje vještine, stavove i znanja ste razvili?
3. Kakav je, prema vašem mišljenju, utjecaj ovog projekta na školu?
4. Što mislite jesu li projektne aktivnosti bile korisne za korisnike? Ako da, na koje sve načine?
5. Podijelite dojmove i razmišljanja o razvoju ove i sličnih aktivnosti.

**PRIČA IZ DJEČJEGA
KUTA:
Škola budućnosti
(Natječaj Sanjam školu,
2020.)
Ana Šafarić, 2. r.,
Graditeljska škola
Čakovec**

Može li u budućnosti postojati škola koja se razlikuje od sadašnje? Škola u koju učenici dolaze sretni. Škola u kojoj zapravo učimo nove stvari, stvaramo nova prijateljstva i stječemo nove vještine. Voljela bih misliti da takva škola stvarno može postojati, no gledajući kako se obrazovni sustav nije promijenio već desetljećima, ta nada polako nestaje. Učenici troše veliku količinu vremena na školu, učenje i zadaće, što im ne ostavlja slobodnog vremena za stvari koje vole. Iako je svatko različit, u našem obrazovnom sustavu nema mjesta za posebne tretmane. Sustav se temelji na zapamćivanju, pa se tako djeca koja brzo i lako pamte smatraju odličnim i pametnim učenicima, a djeca koja trebaju malo više vremena smatraju se lijenima. Kreativnost i talenti djece zanemaruju se, a njihova se osobna mišljenja potiskuju. Slušaj, šuti, sjedi, riješi. Ipak, samo kritiziranje neće nam pomoći, treba nam promjena.

Za početak, mislim da bi usmena ispitivanja trebala biti ukinuta ili barem najavljena učeniku koji će odgovarati. Jedini razlog zašto je ispitivanje uopće dopustivo jest da se djeca potaknu da ne uče kampanjski već kontinuirano. U savršenom svijetu to bi bila dobra ideja, no u stvarnosti učenici imaju previše obaveza da bi

uspjela učiti svaki predmet uzastopno, pa moramo birati prioritete. Također postoje ljudi koji zbog anksioznosti jednostavno ne mogu stajati i odgovarati pred drugima, ali već smo svi upoznati s činjenicom da škola rijetko vodi brigu o mentalnom zdravlju učenika. Ako se učenici požale na nekog profesora, najčešće nitko ništa ne poduzme, učenici se karakteriziraju kao lijeni i onda gube povjerenje u autoritete.

Mislim da bi se trebala povećati pauza za užinu i izbor hrane jer je opće zdravlje učenika još jedno područje koje se zanemaruje. Morali bismo imati veći izbor izvannastavnih aktivnosti, više sportova, glazbe, kreativnosti. Trebalo bi uvesti obavezan predmet na kojem se djeca uče samostalnom životu, npr. kuhanju, čišćenju, plaćanju računa, politici i općenito važnim stvarima. Školska dvorana trebala bi uvijek biti otvorena učenicima, ne samo za vrijeme Tjelesne kulture. Dobili bismo šansu upoznati više učenika iz škole i pritom biti aktivniji.

Za kraj, mislim mislim da bi škole trebale slaviti više praznika, ukrasiti hodnike i upriličiti priredbe (koje bi organizirali učenici). Škole bi izgledale znatno ljepše i vladala bi bolja atmosfera, a učenici bi se mogli riješiti stresa, zabaviti se, družiti i pokazati svoje talente ostalim učenicima. Škole podcjenjuju snagu sitnica koje učenicima mogu popraviti dan. Nadam se da škola budućnosti postoji i da nije u onoj dalekoj, već bliskoj budućnosti. Škola u kojoj su učenici sretni i stječu nova znanja.

(Bajkuša, M., ur. (2020.) Sanjam školu: razmišljanja učenika:ica o budućnosti obrazovanja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja)

OSNUJTE UČENIČKI AKCIJSKI TIM

ŠTO JE UČENIČKI AKCIJSKI TIM?

Učenički akcijski tim (Australian Youth Research Centre, 2003.) jest koncept koji je pokrenut 1998. u Australiji, najprije s idejom prevencije nasilja i delinkvencije mladih, a zatim je zaživio kao praksa u brojnim školama kroz više razrede osnovnih i niže razrede srednjih škola.

To je skupina učenica i učenika koji zajedno rade na stvarnom i prepoznatom problemu u lokalnoj zajednici. Najprije istražuju problem, a zatim razvijaju rješenja: preporuke ili akcije koje sami poduzimaju.

Osnovna su načela:

- aktivna uloga mladih u zajednici čiji su sastavni dio
- mladi kao istraživači u zajednici
- mladi rade nešto što je važno i što donosi promjenu
- povezano je s učenjem i programom kojim ostvaruju i akademske ciljeve.

Svoju ulogu u timu mladi doživljavaju kao smislenu (ono čime se bave njima je važno), stvaralačku (kreiraju stvarnu promjenu u okolini) i suradničku (rade zajedno sa svojim vršnjacima, učiteljima i drugima).

POSTUPCI U RADU

Rad timova nije posebno definiran postupak, već učenje i poučavanje, prilagođeno okolnostima u pojedinim školama i zajednicama. No obično se sastoji od ovih 5 etapa:

1. inicijalni susret i uključivanje

2. istraživanje (O čemu se radi? Što dosad znamo?)

3. susret s istraživačkim spoznajama

4. faza akcije (Što ćemo promijeniti? Što ćemo napraviti?)

5. susret s izvještajem o učinjenom.

JOŠ NEKI SAVJETI:

- Djeca vole učiti od svojih vršnjaka! Omogućite djeci da im mentori budu vršnjaci koji imaju iskustva s aktivnim (su) djelovanjem. Iskustva vršnjaka mogu motivirati i potaknuti drugu djecu te im ujedno dati i neke konkretne primjere kako to mogu i oni.
- Osigurajte priliku za razgovore i susrete djece s donositeljima odluka (ravnateljima, načelnicima, gradonačelnicima, županima). Pripremite i djecu i odrasle na te susrete – važno je da svi znaju što mogu očekivati.
- Budite spremni pregovarati s djecom o njihovim idejama i prijedlozima. Djeca su svjesna toga da nisu svi njihovi prijedlozi i želje nužno i ostvarivi, no važno je da o tome s njima razgovarate i dogovarate se.
- **KLJUČNO!** Uvijek dajte djeci povratnu informaciju u vezi s njihovim sudjelovanjem: pošteno ih izvijestite o tome što se dogodilo, koja je odluka donesena i sl.

- Omogućite djeci da mogu odustati od aktivnosti, projekata i (su)djelovanja. Uvažite odluku svakog djeteta, sudjelovanje je pravo, a ne obveza.
- Evaluirajte proces, način i ishod dječjeg (su)djelovanja: identifikirajte uvjete koji ga olakšavaju, kao i one koji ga koče.

IZ DJEČJEGA KUTA:
Fokus-grupe s djecom,
istraživanje u sklopu
projekta „Pokreni
promjenu“ (Kovačić,
Baketa, 2020.):

SAVJETI I PREPORUKE UČENICA I UČENIKA

Učenici vjeruju da bi odnos nastavnika i učenika bio bolji ukoliko bi nastavnici bili neformalniji. Predlažu da se tijekom školske godine organiziraju druženja učenika i nastavnika kako bi se međusobno upoznali i na taj način poboljšali komunikaciju.

Osim toga, učenici predlažu promjenu načina predavanja na način da metode budu interaktivnije, atmosfera participativnija, a gradivo što životnije predstavljeno.

Voljeli bi više raditi s tehnologijom koju će koristiti u budućoj karijeri.

Predlažu nastavu od 9 do 14 h jer im je lakše ustati nešto kasnije.

Žele urediti vanjsku učionicu u školskom dvorištu kako bi se intenzivirala provedba izvanučioničke nastave.

Predložili su postojanje javnog prijevoza od željezničke stanice do škole.

Tijekom ljetnih mjeseci im je jako vruće te bi voljeli klimatizirane učionice.

Učenici bi voljeli više razgovarati s nastavnicima neovisno o gradivu koje moraju obraditi, pa predlažu da se organiziraju sati na kojima bi moli realizirati tu ideju.

Voljeli bi kvalitetniju prehranu, pa apeliraju da im se omogući kantina ili mogućnost odlaska u dućan tijekom odmora i sl.

*Učenici preporučuju nastavnicima da ih bolje upoznaju. Predlažu da se odvoji sat ili dva od svakog predmeta i **samo razgovara s učenicima.***

Glas? Naravno da djeca imaju glas. No problem je što mi često nemamo uši da ih čujemo.

LITERATURA:

Alanen, L., Mayall, B. Eds. (2001). *Conceptualizing child-adult relations*. London: Routledge

Albert, D., Chein, J., & Steinberg, L. (2013) The teenage brain. *Current Directions in Psychological Science*, 22(2), 114-120. doi: 10.1177/0963721412471347.

Arar, Lj. Rački, Ž. (2003) *Priroda kreativnosti*. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Odsjek za psihologiju

Armstrong, T. (2016) *The Power of the Adolescent Brain: Strategies for Teaching Middle and High School Students*. Alexandria: ASCD

Australian Youth Research Centre (2003) *Acting for Change – a Student Action Team Manual*. Victoria: Department of Education & Training

Armstrong, T. (2016) *The Power of the Adolescent Brain: Strategies for Teaching Middle and High School Students*. ASCD.

Babić, A. Ur (2020) *Zaštita prava i interesa djece u odgojno-obrazovnim ustanovama. Preporuke, prijedlozi i stajališta Pravobraniteljice za djecu*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu Republike Hrvatske

Bajkuša, M. (ed) (2020.) *Sanjam školu: razmišljanja učenika:ica o budućnosti obrazovanja*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Bandura, A. (2006). Adolescent development from an agentic perspective. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.). *Self-efficacy beliefs of adolescents*, (Vol. 5., pp. 1-43). Greenwich, CT: IAP - Information Age Publishing.

Beč, O. (2011) *Kreativnost u nastavi*. Završni rad. Filozofski fakultet. Sveučilište u Osijeku

Blake, R. & Mouton, J. (1964). *The Managerial Grid: The Key to Leadership Excellence*. Houston: Gulf Publishing Co

Bourke, R., & Loveridge, J. (Eds.). (2018). *Radical collegiality through student voice: educational experience, policy and practice*. Singapore: Springer Publishers

Borba, M. (2017) *UnSelfie: Why Empathetic Kids Succeed in Our All-About-Me World*. Touchstone

Brkić, M. i Kožić, V. Eds. (2017). *Zbirka radionica „Pokreni promjenu“*, Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Brooman, S., Darwent, S., & Pimor, A. (2015). The student voice in higher education curriculum design: Is there value in listening? *Innovations in Education and Teaching International*, 52(6), 663–674. <https://doi.org/10.1080/14703297.2014.910128>

Christakis, E. (2017) *The Importance of Being Little*. London: Penguin Books.

Cook-Sather, A. (2020) Student voice across contexts: Fostering student agency in today's schools. *Theory Into Practice*, Vol 59, 2020 -Issue 2: *Student Agency: Theoretical Implications for Practice*

Djuliman, E., Nilsen, H. (2007) *Dijete, nastavnik i škola: ideje za inspiraciju i za djelovanje/ izbor tekstova Inge Eidsvåga*, Sarajevo: Helsinški komitet za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Fielding, M. (2016). Why and How Schools Might Live Democracy "As an Inclusive Human Order". In S. Higgins & F. Coffield (Eds.), *John Dewey's Education and Democracy: A British Tribute* (pp. 114–130). London: UCLIOE Press.

Freire, P. (1994) *Pedagogy of Hope*. New York: Continuum

Grossman, R. (2018) *Giving Your Child "Voice": The 3 Rules of Parenting (Voicelessness and Emotional Survival—Notes from the Therapy Underground)*. Independently published.

Harris, P., & Manatakis, H. (2013) *Children's Voices: A principled framework for children and young people's participation as valued citizens and learners*. Adelaide: University of South Australia in partnership with the South Australian Department for Education and Child Development.

Harris, P. & Manatakis, H. (2013) *Children as citizens: Engaging with the child's voice in educational settings*. London: Routledge

Harper, D. (2000) *Students as Change Agents: The Generation Y Model*. Olympia, WA: Generation Y.

Hart, R. (1992). Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. Florence: UNICEF International Child Development Centre.

Huzjak, M (2006) Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, Vol. 8 No. 1(11), 2006.

Jeđud Borić et al (2017) *Poštujmo, uključimo, uvažimo – analiza stanja dječje participacije u Hrvatskoj*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb

Juul, J., Helle, J. (2017) *Relational Competence: Towards a New Culture of Education*. UK: Kindle Edition

Kehily, Mary Jane ed. (2008). An Introduction to Childhood Studies. Maidenhead, UK: Open University Press.

Kovačić, M. i Baketa, N. (2021) GLAS UČENIKA KAO ZALOG KVALITETNE ŠKOLE – razmišljanja učenika odabranih škol iz Portugala, Sjeverne Makedonije i Hrvatske o aktivnom sudjelovanju, odnosima i nastavi za vrijeme COVID-19 krize, Forum za slobodu odgoja, Zagreb

Kozić Komar, V., Pavlović, V., Velfl, M. Eds. (2018). Book of Good Ideas – school projects promoting diversity, social justice and critical thinking. Forum for Freedom in Education, Zagreb

Lojk, L, & Lojk, B. (2018) *Odgoj očima psihoterapeuta, Pogledi i praksa različitih pristupa*, Kranj: Evropski institut za realitetnu terapiju.

Lundy, L. (2007) "Voice" is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, *British Educational Research Journal*, 33:6, 927-942, available at:<http://dx.doi.org/10.1080/01411920701657033>

MacNaughton, G. (2003) *Shaping early childhood: Learners, curriculum and contexts*, Maidenhead: Open University Press.

Maleš, D., Širanović, A., Višnjić Jevtić, A. (eds.) (2015) *Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: teorije, politike i prakse*. Zbornik radova sa znanstveno-stručnoga skupa. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu Zavod za pedagogiju - Odsjek za pedagogiju

Mitra, D. (2009) *Student Voice and Student Roles in Education Policy and Policy Reform*. In D.N. Plank, G. Sykes, & B. Schneider, eds. *AERA Handbook on Education Policy Research*. London, UK: Routledge.

Mitra, D. (2004). *The Significance of Students: Can Increasing "Student Voice" in Schools Lead to Gains in Youth Development?* *Teachers College Record*, 106(4), 651–688.

Morris, D. (2019) *Student Voice and Teacher Professional Development*. UK: Palgrave Pivot

Munivrana, A., D. Morić, E. Pijaca Plavšić, M. Bajkuša, M. Rastović i V. Kožić. (2017.) *Zbirka radionica „Pokreni promjenu“: 40 ideja za rad s djecom i mladima u području različitosti*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Osmak Franjić, D., Borić, I. (2019.) *Participacija djece u školi*. Zagreb: Pravobraniteljica za djecu i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu,

Pažur, M. (2015) *Vijeća učenika - Praktični priručnik za voditelje vijeća učenika*, Zagreb: MMH

Pavlović, V. (2019.) *Standardi kvalitete školskog volonterskog programa*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Pavlović, V. (2020.) *Mladi pokreću promjene: stavovi učenika_ica srednjih škola o aktivnom sudjelovanju i prihvaćanju različitosti*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Pavlović, V., Karlović, A., Morić, D. (2015.) *Knjiga dobrih ideja*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Pavlović, V., Munivrana, A., Roth, M. i Perak, J. (2017). *Pokreni promjenu! - mladi u svijetu različitosti: vodič za škole*, Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Quinn, S., & Owen, S. (2016). Digging deeper: Understanding the power of 'student voice'. *Australian Journal of Education*, 60, 60–72. doi:10.1177/0004944115626402

Reberšak (Drvodelić), M.; Vranković, B.; Muraja, J.; Vlahović Štetić, V.; Brajković, S.; Kolić-Vehovac S.; Jovanović, J.; Župa, S.; Marjanović, V.; Krajčić, I. et al. (2009.) *Vodič za provedbu samovrjednovanja u osnovnim školama*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Ruppin, V. et al (2019) *Student Voice in Education*. CIDREE yearbook. Ljubljana: National Education Institute Slovenia

Sharma-Brymer, V., Davids, K., Brymer, E., & Bland, D. (2018). Affordances in nature: Australian primary school children identify learning opportunities. *Curriculum Perspectives*, 38, 175–180. <https://doi.org/10.1007/s41297-018-0052-z>

Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15, 107–117

Sočo, A. (2019) *Priručnik za rad s vijećima učenika uz korištenje dijaloga EU s mladima*, Zagreb: MMH

Stafford, R.M. (2014) *Hands Free Mama A Guide to Putting Down the Phone, Burning the To-Do List, and Letting Go of Perfection to Grasp What Really Matters!* Michigan: Zondervan

Toshalis, Eric & Michael Nakkula (2012) *Motivation, Engagement, and Student Voice: The Students at the Center Series*. Boston, MA: Jobs for the Future.

Thomson, P. (2011) Coming to Terms with 'Voice'. In G. Czerniawski & W. Kidd (Eds.), *The Student Voice Handbook: Bridging the Academic/ Practitioner Divide* (pp. 19–30). Bingley: Emerald.

United Nations (1989) *Convention on the Rights of the Child*. General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990

Vidulin-Orbanić, S. (2007) Društvo koje uči: povijesno-društveni aspekti obrazovanja. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 2/2007

Vranješević, J., Dermish, M. (2020) *Students' participation: policy and practice to start the change*. Zagreb: Forum for Freedom in Education.

Waage, T. (2005) *Modern Childhood: The Image of the Child in our Society* THE SEVENTH KILBRANDON LECTURE UNICEF Research Centre, Florence former Norwegian Children's Ombudsman Astron B35110 3/04 Glasgow, 1 November 2005: <https://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/Kilbrandon%20lecture%207.pdf> (pristupljeno 16.4.2021).

Waverley, G. (2010) Reviewing Opportunities for Student Voice and Leadership in: *Connect: Supporting student participation*, February 2010 (no 181)

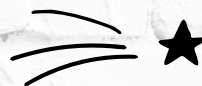
West, J. (2012) Intensity of Emotions table: http://juliahwest.com/prompts/emotion_intensity.html (pristupljeno 16.2.2021.)

Wolfe, Rebecca E.; Steinberg, Adria, Ed.; Hoffman, Nancy, (eds.) (2013) *Anytime, Anywhere: Student-Centered Learning for Schools and Teachers*. Harvard Education Press.

Zenzerović Šloser, I. Ed. (2013) *Priručnik za nastavnike: Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Centar za mirovne studije i Mreža mladih Hrvatske

Žnidarec Čučković, A. (2013.) *Da sam ja netko: istraživanje o stavovima djece i mladih u Hrvatskoj: interesi, potrebe, problemi, rješenja*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

O PRIRUČNIKU

Ovaj je priručnik nastao u sklopu trogodišnjeg međunarodnog projekta „Pokreni promjenu!“ koji se provodi u partnerstvu s organizacijama i školama iz Hrvatske, Portugala, Sjeverne Makedonije i Belgije. Svrha je projekta osnažiti škole, učitelje i roditelje da podrže i uvažavaju glas učenika i učenica i njihovo aktivno sudjelovanje u životu škole i lokalne zajednice u trima zemljama. Ono što se posebno naglašava projektom jest to da se aktivnim sudjelovanjem djece i transformacijom odnosa djece i odraslih u smjeru ravnopravnosti, suradnje, dijaloga i dijeljenja moći stvaraju temelji za zdrav razvoj djece i mladih, kao i društva u cjelini.

Posebnu važnost ovog priručnika vidimo u činjenici da se prvo razgovaralo s učenicima tijekom 2020., kada su sve tri zemlje doživjele nagle promjene u obrazovanju zbog pandemije koronavirusa pri čemu su glavni nalazi tog istraživanja pokazali da se tijekom krize glas učenika još manje tražio i uvažavao. Glas učenika, odnosno njihovu perspektivu o svim promjenama, smatramo iznimno važnim jer omogućuje promišljanje o tome što se može učiniti kako bi se postigla veća kvaliteta nastavnog procesa i dobrobit učenika u izazovima trenutačnih zbivanja. Zbog toga su autorice odlučile pristupiti temi glasa učenika iz različitih perspektiva: dječje, učiteljske i stručne te na taj način pružiti teorijsku podlogu i različite modele, primjere dobre prakse, različite praktične alate i inspirativne vježbe.

PARTNERI NA PROJEKTU „POKRENI PROMJENU!“:

Forum za slobodu odgoja, Hrvatska

Osnovna škola Ivana Meštrovića,
Zagreb, Hrvatska

INOVA+ INNOVATION SERVICES,
Portugal

José Estêvão Cluster School, Portugal

Macedonian Civic Education Center,
Sjeverna Makedonija

State Municipal School „Nikola Karev“
– Strumica, Sjeverna Makedonija

Mreža centara za obrazovne politike
(NEPC), Hrvatska

SIRIUS Policy Network on Migrant
Education, Belgija

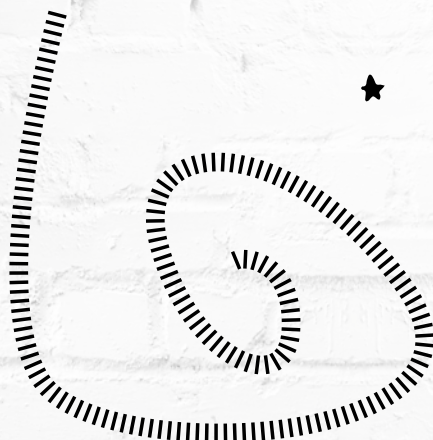
Više informacija o projektu i
projektnim aktivnostima:
www.startthechange.net

O AUTORICAMA

Ana Munivraná profesorica je psihologije, voditeljica programa Razvoj osobnih i socijalnih kompetencija te trenerica u Forumu za slobodu odgoja (FSO). Od 2001. radi kao psihologinja, predavačica i voditeljica projekata u područjima obrazovanja, djece i mladih te socijalne skrbi i mentalnog zdravlja mladih. Suautorica je i urednica Forumovih priručnika „Od srca do srca – komunikacijski modeli kao alat u medijaciji“ i „Možemo to riješiti! Razumijevanje i upravljanje sukobima“. U FSO-u je u suradnji sa školama razvijala program školske medijacije i projekte mentalnog zdravlja te provodila niz edukacija i projekata u području komunikacije, rada s mladima i rješavanja sukoba. Vodeća je stručnjakinja na projektu „Pokreni promjenu!“.

Jelena Perak koordinatorica je školskih preventivnih programa i trenerica u Forumu za slobodu odgoja. Diplomirala je sociologiju i kroatologiju na Hrvatskim studijima te stekla zvanje profesorice sociologije i kroatologije. Tijekom rada u Forumu za slobodu odgoja vodila je niz projekata, kao i radionica namijenjenih djeci i mladima iz područja tolerancije, jednakosti i nenasilnog rješavanja sukoba. Voditeljica je Forumova kreativnog natječaja „Oboji svijet!“. Završila je edukaciju iz realitetne terapije i teorije izbora po metodi Williama Glassera u organizaciji Europskog instituta za realitetnu psihoterapiju.

Višnja Pavlović voditeljica je programa Volontiranje i aktivno građanstvo u obrazovanju i trenerica medijacije i razvoja školskog volontiranja u Forumu za slobodu odgoja. Ima više od deset godina iskustva u kreiranju i provedbi edukacijskih projekata te programa za mlade i stručnjake u radu s mladima. Završila je dodiplomski studij Rad s mladima u zajednici (engl. Community Youth Work) na Sveučilištu u Jönköpingu u Švedskoj te magistarski program Dječji studiji (engl. Child Studies) na Sveučilištu u Linköpingu u Švedskoj. Završava edukaciju iz geštalt psihoterapije.

www.startthechange.net

